

9. මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

උද්දෙසචාරකථාවණ්ණනා

373. “කස්මා භගවා ඉදං සුත්තමහාසී” ති අසාධාරණං සමුට්ඨානං පුච්ඡති, සාධාරණං පන “පාකට්” ති අනාමසිත්වා “කුරුරට්ඨවාසීන” ති ආදි චුත්තං. සමුට්ඨානන්ති හි දෙසනානිදානං, තං සාධාරණාසාධාරණහෙදතො දුට්ඨං, සාධාරණමිපි අජ්ඣන්තිකබාහිරහෙදතො දුට්ඨං. තත්ථ සාධාරණං අජ්ඣන්තිකං සමුට්ඨානං නාම භගවතො මහාකරුණා. තාය හි සමුස්සාහිතස්ස භගවතො වෙනෙයානං ධම්මදෙසනාය චිත්තං උදපාදි. යථාහ “සත්තෙසු ච කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච ඛුද්ධවක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙසී” ති ආදි. (දී. නි. 2.69; ම. නි. 1.283; 2.339; සං. නි. 1.172; මහාව. 9) බාහිරං පන සාධාරණං සමුට්ඨානං නාම දසසහස්සමහාබ්‍රහ්මපරිවාරස්ස සහම්පතිමහාබ්‍රහ්මුතො අජ්ඣෙසනං. තථා චාහ “බ්‍රහ්මුතො ච අජ්ඣෙසනං විදිත්වා” ති. (දී. නි. 2.69; ම. නි. 1.283; 2.339; සං. නි. 1.179; මහාව. 9) තදජ්ඣෙසනුත්තරකාලඤ්ඤි ධම්මපච්චවෙක්ඛණාජනිතං අජ්ජොස්සුක්කතං පටිපස්සම්හෙත්වා භගවා ධම්මං දෙසෙත්‍රං උස්සාහජාතො අහොසී. යථා ච මහාකරුණා, එවං දසබලඤාණාදයො ච දෙසනාය අජ්ඣන්තිකසමුට්ඨානභාවෙ චත්තබ්බා. සබ්බඤ්ඤි ඤෙය්‍යධම්මං, තෙසං දෙසෙත්තබ්බජ්ජකාරං, සත්තානඤ්ච

ආසයානුසයාදිං යාචාචතො ජානිත්වා භගවා
 යානාට්ඨානාදීසු කොසල්ලෙන
 වෙනෙයාප්ඤාසයානුරූපං විචිත්තනයදෙසනං
 පවත්තෙසීති. අසාධාරණමිපි අප්ඤාත්තිකබාහිරභෙදතො
 දුට්ඨමෙව. තත්ථ අප්ඤාත්තිකං යාය මහාකරුණාය, යෙන
 ච දෙසනාඤාණෙන ඉදං සුත්තං පවත්තිතං, තදුභයං
 වෙදිතබ්බං, බාහිරං පන දස්සෙතුං
 “කුරුරට්ඨවාසීන”න්තිආදිමාහ. තෙන චුත්තං
 “අසාධාරණං සමුට්ඨානං පුච්ඡතී”ති, තෙන
 “අත්තප්ඤාසයාදීසු චතුසු සුත්තනික්ඛෙපෙසු
 කතරොය”න්ති සුත්තනික්ඛෙපො පුච්ඡතො හොතීති
 ඉතරො “කුරුරට්ඨවාසීන”න්තිආදිනා
 “පරප්ඤාසයොයං සුත්තනික්ඛෙපො”ති දස්සෙති.

කුරුරට්ඨං කිර තදා තංචිවාසීසත්තානං
 යොනිසොමනසිකාරචන්තතාදිනා යෙභුයොන
 සුප්පට්ඨන්තාය, පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතාබලෙන තදා
 උතුආදිසම්පත්තියුත්තමෙව අහොසි. තෙන චුත්තං
 “උතුපච්චයාදිසම්පත්තත්තා”ති. ආදි-සද්දෙන
 හොජනාදිසම්පත්තිං සඬගණ්හාති. කෙචි පන “පුබ්බෙ
 පවත්තකුරුචත්තධම්මානුට්ඨානවාසනාය උත්තරකුරු
 වීය යෙභුයොන උතුආදිසම්පත්තමෙව හොත්තං
 භගවතො කාලෙ සාතිසයං උතුසප්පායාදියුත්තං තං රට්ඨං
 අහොසී”ති වදන්ති. චිත්තසරීරකල්ලතායාති චිත්තස්ස,
 සරීරස්ස ච අරොගතාය. අනුග්ගහිතපඤ්ඤාබලාති
 ලද්ධුපකාරඤාණානුභවා, අනු අනු වා

ආවිණ්ණපඤ්ඤාතෙජා. එකවීසතියා යානෙසුති
 කායානුපස්සනාවසෙන චුද්දසසු යානෙසු,
 වෙදනානුපස්සනාවසෙන එකස්මිං යානෙ, තථා
 චිත්තානුපස්සනාවසෙන, ධම්මානුපස්සනාවසෙන
 පඤ්චසු යානෙසුති එවං එකවීසතියා යානෙසු.
කම්මට්ඨානං අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වාති
 චතුසච්චකම්මට්ඨානං යථා අරහත්තං පාපෙනි, එවං
 දෙසනාවසෙන අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා.
 සුවණ්ණචචිකොටකසුවණ්ණමඤ්ජුසාසු පක්ඛිත්තාති
 සුමනවම්පකාදිනානාපුප්ඵාති, මණ්ඩුත්තාදිසත්තරතනාති
 ච යථා භාජනසම්පත්තියා සවිසෙසං සොහන්ති,
 කිච්චකරාති ච හොන්ති මනුඤ්ඤභාවතො, එවං
 සීලදස්සනාදිසම්පත්තියා භාජනවිසෙසභූතාය
 කුරුරට්ඨවාසිපරිසාය දෙසිතා භගවතො අයං දෙසනා
 හියොයාසො මත්තාය සොහති, කිච්චකාරී ච හොතීති
 ඉමමත්ථං දස්සෙති “යථා හි පුරිසො”තිආදිනා. එත්ථාති
 කුරුරට්ඨෙය.

පකතියාති සරසතොපි, ඉමිස්සා
 සතිපට්ඨානසුත්තදෙසනාය පුබ්බෙපිති අධිප්පායො.
 අනුයුත්තා විහරන්ති සත්ථු දෙසනානුසාරතො
 භාවනානුයොගං.

විස්සට්ඨඅත්තභාවෙනාති අනිච්චාදිවසෙන කිස්මිඤ්චි
 යොනියොමනසිකාරෙ චිත්තං අනියොජෙත්වා
 රූපාදිආරම්මණෙ අහිරතිවසෙන විස්සට්ඨචිත්තෙන

හවිතුං න වට්ටකි, පමාදවිහාරං පහාය අප්පමත්තෙන
හවිතඛිඛන්ති අධිජ්ජායො.

එකායනොති එත්ථ අයන-සද්දො මග්ගපරියායො. න
කෙවලං අයනමෙව, අථ ඛො අඤ්ඤෙපි බහු
මග්ගපරියායාති පද්දධාරං කරොන්තො “මග්ගස්ස හී”ති
ආදිං වත්වා යදි මග්ගපරියායො අයන-සද්දො, කස්මා
ජුන “මග්ගො”ති චුත්තන්ති වොදනං සන්ධායාහ
“තස්මා”තිආදි. තත්ථ එකමග්ගොති එකො එව මග්ගො.
න හි නිඛිබ්බානගාමීමග්ගො අඤ්ඤො අත්ථිති. නනු
සතිපට්ඨානං ඉධ මග්ගොති අධිජ්ජෙතං, තදඤ්ඤෙ ව බහු
මග්ගධම්මා අත්ථිති? සච්චං අත්ථි, තෙ පන
සතිපට්ඨානග්ගහණෙනෙව ගහිතා තදවිනාභාවතො. තථා
හි ඤාණවීරියාදයො නිද්දෙසෙ ගහිතා, උද්දෙසෙ පන
සතියා එව ගහණං වෙනෙයාජ්ඣාසයවසෙනාති
දට්ඨඛිඛං. “න ද්විධාපඨභූතො”ති ඉමිනා ඉමස්ස
මග්ගස්ස අනෙකමග්ගභාවාභාවං විය
අනිඛිබ්බානගාමීභාවාභාවඤ්ච දස්සෙති. එකෙනාති
අසභායෙන. අසභායතා ව ද්විධා අත්තදුතියතාභාවෙන වා,
යා “චූපකට්ඨකායතා”ති චුච්චති, තණ්හාදුතියතාභාවෙන
වා, යා “පච්චිත්තච්චිත්තතා”ති චුච්චති. තෙනාහ
“චූපකට්ඨෙයන පච්චිත්තච්චිත්තෙනා”ති. සෙට්ඨොපි
ලොකෙ “එකො”ති චුච්චති “යාව පරෙ එකාහං වො
කරොමී”තිආදීසුති ආහ “එකස්සාති සෙට්ඨස්සා”ති. යදි
සංසාරතො නිස්සරණට්ඨො අයනට්ඨො, අඤ්ඤෙසම්පි
උපනිස්සයසම්පන්නානං සාධාරණතො, කථං හගවතොති

ආහ “කිඤ්චාපී” තිආදි. ඉමස්මිං බොති එත්ථ බො-සද්දො අවධාරණෙ, තස්මා ඉමස්මිං යෙවාති අත්ථො. දෙසනාහෙදොයෙව හෙසො, යදිදං “මග්ගො” ති වා “අයනො” ති වා. අයන-සද්දො වා කම්මකරණාදිවිභාගො. තෙනාහ “අත්ථනො පන එකො වා” ති.

නානාමුඛභාවනානයජ්ජවත්තොති

කායානුපස්සනාදිමුඛෙන තත්ථාපි ආනාපානාදිමුඛෙන භාවනානයෙන ජවත්තො. එකායනන්ති එකගාමිනං, නිබ්බානගාමිනන්ති අත්ථො. නිබ්බානඤ්ඤි අදුකියභාවතො, සෙට්ඨභාවතො ච “එක” න්ති වුච්චති. යථාහ “එකඤ්ඤි සච්චං න දුකීයමත්ථි” ති (සු. නි. 890). “යාවතා හික්ඛවෙ ධම්මා සච්චතා වා අසච්චතා වා විරාගො තෙසං අග්ගං අක්ඛායතී” ති. (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) බයො ඵව අන්තොති බයන්තො, ජාතියා බයන්තං දිට්ඨවාති ජාතිබයන්තදස්සී. අවිභාගෙන සබ්බෙපි සත්තෙ හිතෙන අනුකම්පතීති හිතානුකම්පී. අතරිංසුති තරිංසු. පුබ්බෙති පුරිමකා බුද්ධා, පුබ්බෙ වා අතීතකාලෙ.

තන්ති තෙසං වචනං, තං වා කිරියාවුත්තිවාචකත්තං න යුජ්ජති. න හි සච්චෙය්‍යජ්ජධානතාය සත්තවාචිනො එකසද්දස්ස කිරියාවුත්තිවාචකතා අත්ථි. “සකිම්පි උද්ධං ගච්ඡෙය්‍යා” තිආදීසු (අ. නි. 7.72) විය සකිං අයනොති ඉමිනා බ්‍යඤ්ජනෙන භවිතබ්බං. ඵවමත්ථං යොජෙත්ථාති “එකං අයනං අස්සා” ති ඵවං සමාසපදත්ථං යොජෙත්ථා.

උභයථාපීති පුරිමනයෙන, පච්ඡිමනයෙන ව. න යුජ්ජති
ඉධාධිජ්ජෙනමග්ගස්ස අනෙකචාරං පචත්තිසඛාවතො.
තෙනාහ “කස්මා” තිආදි. “අනෙකචාරමිපි අයතී” ති
පුරිමනයස්ස අයුත්තතාදස්සනං, “අනෙකඤ්චස්ස අයනං
හොතී” ති පච්ඡිමනයස්ස.

ඉමස්මිං පදෙති “එකායනො අයං හික්ඛවෙ
මග්ගො” ති ඉමස්මිං වාකො, ඉමස්මිං වා
“පුඛ්ඛහාගමග්ගො, ලොකුත්තරමග්ගො” ති විධානපදෙ.
මිස්සකමග්ගොති ලොකියෙන මිස්සකො
ලොකුත්තරමග්ගො. විසුද්ධිආදීනං නිජ්ජරියායහෙතුකං
සඛිගණ්හන්තො ආචරියත්ථෙරො “මිස්සකමග්ගො” ති
ආහ. ඉතරො පරියායහෙතු ඉධාධිජ්ජෙනොති
“පුඛ්ඛහාගමග්ගො” ති අවොච.

සද්දං සුත්ථාති “කාලො හන්තෙ ධම්මසචනායා” ති
කාලොරොචනසද්දං පච්චක්ඛතො, පරම්පරාය ව සුත්ථා.
එවං උක්ඛිපිත්ථාති එවං “සුත්තරං මනොහරං ඉමං කථං
ජඛිඛෙමා” ති අජඛිඛන්තා උච්ඡුහාරං විය පග්ගහෙත්ථා
න විචරන්ති. ආලුලෙතීති විලුලිතො ආකුලො හොතීති
අත්ථො. එකායනමග්ගො වුච්චති
පුඛ්ඛහාගසතිපට්ඨානමග්ගොති එත්තාවතා
ඉධාධිජ්ජෙනත්ථෙ සිද්ධෙ තස්සෙව අලඪිකාරත්ථං සො
පන යස්ස පුඛ්ඛහාගමග්ගො, තං දස්සතුං
“මග්ගානට්ඨිගිකො” තිආදිකා ගාථාපි
පට්ඨමහිදාමග්ගතොච ආනෙත්ථා යපිතා.

නිබ්බානගමනටයෙනාති නිබ්බානං ගච්ඡති අධිගච්ඡති
 එතෙනාති නිබ්බානගමනං, සොයෙව අවිපරීතසභාවතාය
 අත්ථො, තෙන නිබ්බානගමනටයෙන,
 නිබ්බානාධිගමුපායතායාති අත්ථො. මග්ගනීයටයෙනාති
 ගවෙසිතබ්බතාය. “ගමනීයටයෙනා”ති වා පායො,
 උපගන්තබ්බතායාති අත්ථො. “රාගාදීහී”ති ඉමිනා
 රාගදොසමොභානංයෙව ගහණං “රාගො මලං, දොසො
 මලං, මොහො මල”න්ති (විහ. 924) වචනතො.
 “අභිජ්ඣාවිසමලොභාදීහී”ති පන ඉමිනා සබ්බෙසමිපි
 උපක්කිලෙසානං සච්ඡිගණ්හනත්ථං තෙ විසුං උද්ධටා.
 “සත්තානං විසුද්ධියා”ති චුත්තස්ස අත්ථස්ස
 එකන්තිකතං දස්සෙත්තො “තථා හී”ති ආදිමාහ. කාමං
 “විසුද්ධියා”ති සාමඤ්ඤජොතනා, විත්තස්සෙව පන
 විසුද්ධි ඉධාධිජ්ජෙතාති දස්සෙත්තුං “රූපමලවසෙන
 පනා”ති ආදි චුත්තං. න කෙවලං අට්ඨකථාවචනමෙව, අථ
 ඛො ඉදං එත්ථ ආභවිව භාසිතන්ති දස්සෙත්තො “තථා
 හී”ති ආදිමාහ.

සා පනායං විත්තවිසුද්ධි සිජ්ඣමානා යස්මා
 සොකාදීනං අනුජ්ජාදාය සංවත්තති, තස්මා චුත්තං
 “සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා”ති ආදි. තත්ථ
 සොචනං ඤාතිබ්බසනාදිනිමිත්තං වෙතසො සත්තාපො
 අත්තොතිජ්ඣානං සොකො.
 ඤාතිබ්බසනාදිනිමිත්තමෙව සොකාවතිණ්ණතො “කභං
 එකපුත්තක කභං එකපුත්තකා”ති ආදිනා (ම. නි. 2.353,

354; සං. නි. 2.63) පරිදෙවනවසෙන වාචාවිජ්ජලාපො
පරිදෙවනං පරිදෙවො. ආයතීං අනුප්පජ්ජනං ඉධ
සමතික්කමොති ආහ “පහානායා”ති. තං පනස්ස
සමතික්කමාවහතං නිදස්සනවසෙන දස්සෙත්තො
“අයඤ්ඡී”ති ආදිමාහ.

තත්ථ යං පුබ්බෙ, තං විසොධෙහීති අතීතෙසු බන්ධෙසු
තණ්හාසංකිලෙසවිසොධනං චුත්තං. පච්ඡාති පරතො.
තෙති තුය්හං. මාහුති මා අහු. කිඤ්චනන්ති
රාගාදිකිඤ්චනං, එතෙන අනාගතෙසු බන්ධෙසු
සංකිලෙසවිසොධනං චුත්තං. මජ්ඣෙති
තදුභයවෙමජ්ඣෙ. නො වෙ ගහෙස්සසීති න උපාදිශ්ඡස්සසී
වෙ, එතෙන පච්චුප්පන්තො බන්ධප්පබන්ධෙ
උපාදානප්පවත්ති චුත්තා. උපසන්තො වරිස්සසීති එවං
අද්ධත්තයගතසංකිලෙසවිසොධනෙ සති
නිබ්බුතසබ්බපරිලාහතාය උපසන්තො හුත්වා
විහරිස්සසීති අරහත්තනිකුටෙන ගාථං නිට්ඨපෙසී.
තෙනාහ “ඉමං ගාථ”න්ති ආදි.

පුත්තාති ඔරසා, අඤ්ඤෙපි වා දිත්තකකිත්තිමාදයො
යෙ කෙවි. පිතාති ජනකො, අඤ්ඤෙපි වා පිතුවිධානියා.
බන්ධවාති ඤාතකා. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – පුත්තා වා
පිතා වා බන්ධවා වා අත්තකෙන මච්චුතා අධිපන්තස්ස
අභිභූතස්ස මරණතො තාණාය න හොන්ති. කස්මා?
නත්ථී ඤාතීසු තාණාතාති. න හී ඤාතීනං වසෙන
මරණතො ආරක්ඛා අත්ථී, තස්මා පටාවාරෙ “උභො

පුත්තා කාලච්ඡායා' තිආදිනා (අප. ටෙරි 1.498) මා
 නිරත්ථකං පරිදෙවි, ධම්මංයෙව පන යාථාවතො පස්සාති
 අධිජ්ජායො. සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතාති යථානුලොමං
 පවත්තිතාය සාමුක්කංසිකාය ධම්මදෙසනාය
 පරියොසානෙ සහස්සනායපටිමණ්ඩිනෙ සොතාපත්තිඵලෙ
 පතිට්ඨිති. කථං පනායං සතිපට්ඨානමග්ගවසෙන
 සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසිති ආහ “යස්මා පනා” තිආදි.
 න හි චතුසච්චකම්මට්ඨානකථාය විනා සාවකානං
 අරියමග්ගාධිගමො අත්ථි. “ඉමං ගාථං සුත්ථා” ති පනිදං
 සොකච්ඡොදනවසෙන පවත්තිතාය ගාථාය පඨමං
 සුතත්තා චුත්තං, සාපි හි සච්චදෙසනාය පරිවාරඛන්ධා ඵච
 අනිච්චතාකථාති කත්ථා. ඉතරගාථායං පන චත්තඛ්ඛමෙව
 නත්ථි. භාවනාති පඤ්ඤාභාවනා. සා හි ඉධ අධිජ්ජෙතා.
 තස්මාති යස්මා රූපාදිනං අනිච්චාදිතො අනුපස්සනාපි
 සතිපට්ඨානභාවනාව, තස්මා. තෙජීති
 සත්තතිමහාමත්තපටාචාරාපි.

පඤ්චසතෙ චොරෙති සතසතචොරපරිචාරෙ
 පඤ්චචොරෙ පටිපාටියා පෙසෙසි, තෙ අරඤ්ඤං
 පවිසිත්ථා ටෙරං පරියෙසන්තා අනුක්කමෙන ටෙරස්ස
 සමීපෙ සමාගච්ඡිංසු. තෙනාහ “තෙ ගන්ත්ථා ටෙරං
 පරිචාරෙත්ථා නිසීදිංසු” ති. වෙදනං වික්ඛම්භෙත්ථාති
 උගරුට්ඨිභෙදපච්චයං දුක්ඛවෙදනං අමනසිකාරෙන
 විනොදෙත්ථා. පිතිපාමොජ්ජං උජ්ජජ්ජි
 විජ්ජට්ඨාරලෙසස්සපි අසම්භවතො. තෙනාහ “පරිසුද්ධං

සීලං නිස්සායා”ති. ටෙරස්ස හි සීලං පච්චවෙක්ඛතො
පරිසුද්ධං සීලං නිස්සාය උළාරං ජිනිපාමොජ්ජං
උප්පජ්ජමානං උභරුට්ඨිහෙදජනිතං දුක්ඛවෙදනං
වික්ඛම්හෙසි. තියාමරත්තිත්ති අච්චන්තසංයොගෙ
උපයොගවචනං, තෙනස්ස විපස්සනායං අප්පමාදං,
පටිපත්තිඋස්සුක්කාපනාඤ්ච දස්සෙති. පාදානීති පාදෙ.
සංයමෙස්සාමීති සඤ්ඤපෙස්සාමි, සඤ්ඤත්තිං
කරිස්සාමීති අත්ථො. අට්ටියාමීති ජිගුච්ඡාමි. හරායාමීති
ලජ්ජාමි. විපස්සිසන්ති සම්පස්සිං.

පවලායන්තානන්ති පවලායිකානං නිද්දං උපගතානං.
අගතින්ති අගොවරං. වතසම්පන්තොති
ධුතගුණසම්පන්තො. පමාදන්ති පවලායනං සන්ධායාහ.
ඔරුද්ධමානසොති උපරුද්ධඅධිචිත්තො. පඤ්ජරස්මිත්ති
සරීරෙ. සරීරඤ්ඤි න්හාරුසම්ඛන්ධඅට්ඨිසච්ඡාටතාය ඉධ
“පඤ්ජර”න්ති චුත්තං.

ජිතවණ්ණාය පන පටාකාය කායං පරිහරණතො,
මල්ලයුද්ධචිත්තකතාය ච “ජිතමල්ලො”ති පඤ්ඤාතො
පබ්බජිත්වා ජිතමල්ලත්ථෙරො නාම ඡාතො. තීසු
රජ්ජෙසුති පණ්ඩුවොළගොළරජ්ජෙසු. “සබ්බමල්ලා
සිහළදීපෙ සක්කාරසම්මානං ලහන්ති”ති
තම්ඛපණ්ණදීපං ආගම්ම. තංයෙව අච්ඡකුසං කත්ථාති
“රුපාදයො ‘මමා’ති න ගහෙතබ්බා”ති
නතුම්භාකවග්ගෙන පකාසිතමත්ථං අත්තතො
චිත්තමත්තහත්ථිතො අච්ඡකුසං කත්ථා. පාදෙසු

අවහන්තෙසුති අතිවෙලං වඩිකමනෙන අක්කමිතුං
අසමත්ථෙසු. ජණ්ණකෙනි වඩිකමති “නිසින්තෙ නිද්දාය
අවසරො හොති” ති. ඛ්‍යාකරිත්වාති අත්තනො
වීරියාරම්භස්ස සඵලතාපවෙදනමුඛෙන සමුභ්මචාරීනං
තත්ථ උස්සාහං ජනෙන්තො අඤ්ඤං ඛ්‍යාකරිත්වා.
භාසිතන්ති වචනං, කස්ස පන තන්ති ආහ
“බුද්ධසෙට්ඨස්ස සබ්බලොකග්ගවාදිනො” ති. “න
තුම්භාක”න්තිආදි තස්ස පවත්තිආකාරදස්සනං. තයිදං
මෙ සඬ්ඛාරානං අච්චන්තවුපසමකාරණන්ති දස්සෙන්තො
“අනිච්චා වතා” ති ගාථමාහරී, තෙන ඉදානාහං
සඬ්ඛාරානං බණෙ බණෙ හඬිගසඬ්ඛාතස්ස රොගස්ස
අභාවෙන අරොගො පරිනිබ්බුතොති දස්සෙති.

අස්සාති සක්කස්ස. උපපත්තීති දෙවුපපත්ති. පුන
පාකතිකාව අහොසි සක්කභාවෙනෙව උපපන්නත්තා.

සුමුභ්මාති ඵචංනාමො. අච්ඡරානං නිරුපුපපත්තිං දිස්වා
තතො පභුති සතතං පවත්තමානං අත්තනො චිත්තත්‍රාසං
සන්ධායාහ “නිච්චං උත්‍රස්තමීදං චිත්ත”න්තිආදි. තත්ථ
උත්‍රස්තන්ති සන්තස්තං භීතං. උබ්බිග්ගන්ති සංවිග්ගං.
උත්‍රස්තන්ති වා සංවිග්ගං. උබ්බිග්ගන්ති හයවසෙන සහ
නිස්සයෙන සඤ්චලිතං. අනුප්පන්තෙසුති අනාගතෙසු.
කිච්චෙසුති තෙසු තෙසු ඉතිකත්තබ්බෙසු. “කිච්චෙසු” ති
වා පාඨො, දුක්ඛෙසුති අත්ථො, නිමිත්තත්ථෙ වෙතං
භුම්මං, භාවිදුක්ඛනිමිත්තන්ති අත්ථො. උප්පතිතෙසුති

උප්පත්තොසු කිච්චෙසුති යොජනා. තදා අත්තනො
පරිවාරස්ස උප්පත්තං දුක්ඛං සන්ධාය වදති.

බොජ්ඣාති බොධිතො, අරියමග්ගතොති අත්ථො.
“අඤ්ඤත්‍රා”ති ව පදං අපෙක්ඛිත්වා නිස්සක්කවචනං,
බොධිං ධ්වෙත්වාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.
තපසාති තපොකම්මතො, තෙන මග්ගාධිගමස්ස
උපායභූතං සල්ලෙඛපට්ඨපදං දස්සෙති. ඉන්ද්‍රියසංවරාති
මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං සංවරණතො, එතෙන
සතිසංවරසීසෙන සබ්බමිපි සංවරසීලං,
ලක්ඛණභාරනයෙන වා සබ්බමිපි චතුපාරිසුද්ධිසීලං
දස්සෙති. සබ්බනිස්සග්ගාති සබ්බස්සපි නිස්සජ්ජනතො
සබ්බකිලෙසජ්ජහානතො. කිලෙසෙසු හි නිස්සට්ඨෙසු
කම්මවට්ටං, විපාකවට්ටඤ්ඤව නිස්සට්ඨමෙව හොතීති.
සොත්ථිත්ති බෙමං අනුපද්දවතං.

ඤායති නිච්ඡයෙන කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති
පට්ඨිජ්ඣයති එතෙනාති ඤායො, අරියමග්ගොති ආහ
“ඤායො වුච්චති අරියො අට්ඨචිගිකො මග්ගො”ති.
තණ්හාවානවිරහිත්තාති
තණ්හාසඬ්ඛාතවානවිවිත්තත්තා. තණ්හා හි බන්ධෙහි
බන්ධං, කම්මුතා ඵලං, සත්තෙහි ව දුක්ඛං විනාති
සංසිබ්බතීති “වාන”ත්ති වුච්චති, තයිදං නත්ථි එත්ථ
වානං, න වා එතස්මිං අධිගතෙ පුග්ගලස්ස වානත්ති
නිබ්බානං, අසඬ්ඛතා ධාතු. පරජ්ජවචයෙන විනා

පව්වක්බකරණං සව්ඡිකිරියාති ආහ
“අත්තපව්වක්බතායා”ති.

නනු “විසුද්ධියා”ති විත්තවිසුද්ධියා අධිජ්ජෙතත්තා
විසුද්ධිග්ගහණෙනෙවත්ථ සොකසමතික්කමාදයොපි
ගහිතා ඵව හොන්ති, තෙ පුන කස්මා ගහිතාති අනුයොගං
සන්ධාය “තත්ථ කිඤ්චාපී”තිආදි වුත්තං.

සාසනසුත්තිකොව්දෙනි

සව්වපට්ඨවසමුජ්ජාදාදිලක්ඛණායං ධම්මනීතියං ඡෙකෙ.

තං තමත්ථං ඤාපෙතීති යෙ යෙ බොධනෙය්‍යපුග්ගලා
සඬ්ඛෙපවිත්ථාරාදිවසෙන යථා යථා බොධෙතබ්බා,
අත්තනො දෙසනාවිලාසෙන භගවා තෙ තෙ තථා තථා
බොධෙන්තො තං තමත්ථං ඤාපෙති. තං තං පාකටං
කත්වා දස්සෙන්තොති අත්ථාපත්තිං අගණෙන්තො තං
තමත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙන්තො. න හී
සම්මාසම්බුද්ධො අත්ථාපත්තිඤාපකාදිසාධනීයවචනාති.
සංවත්තතීති ජායති, හොතීති අත්ථො. යස්මා
අනතික්කන්තසොකපරිදෙවස්ස න කදාවි විත්තවිසුද්ධි
අත්ථී සොකපරිදෙවසමතික්කමනමුබ්බෙනෙව

විත්තවිසුද්ධියා ඉජ්ඣන්තො, තස්මා ආහ

“සොකපරිදෙවානං සමතික්කමෙන හොතී”ති. යස්මා

පන දොමනස්සපව්වයෙහි දුක්ඛධම්මෙහි ඵ්ථිඨං පුච්ඡන්තං

සොකාදයො අහිභවන්ති, පරිඤ්ඤාතෙසු ව තෙසු තෙ න

හොන්ති, තස්මා වුත්තං “සොකපරිදෙවානං

සමතික්කමො දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථභිගමෙනා”ති.

ඤායස්සාති අග්ගමග්ගස්ස, තතියමග්ගස්ස ව.

තදධිගමෙන හි යථාක්කමං දුක්ඛදොමනස්සානං
අත්ථචිගමො. සච්ඡිකිරියාහිසමයසහභාවීපි
ඉතරාහිසමයො තදවිනාභාවතො
සච්ඡිකිරියාහිසමයහෙතුකො විය චුත්තො.

ඤායස්සාධිගමො නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායාති

එලඤාණෙන වා පච්චක්ඛකරණං සන්ධාය චුත්තං,

“නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා”ති සම්පදානවචනඤ්චෙතං
දට්ඨබ්බං.

වණ්ණහණනන්ති පසංසාවචනං. තයිදං න ඉධෙව, අථ
බො අඤ්ඤත්ථාපි සත්ථු ආචිණ්ණං එවාති දස්සෙන්තො
“යථෙව හී”ති ආදිමාහ. තත්ථ ආදිමිහි කල්‍යාණමාදි වා
කල්‍යාණං එතස්සාති ආදිකල්‍යාණං. සෙසපද්ද්වයෙපි
එසෙව නයො. අත්ථසම්පත්තියා සාත්ථං.

බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සබ්‍යඤ්ජනං.

සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධපාරිජුරිතො, උපනෙතබ්බස්ස
අභාවතො ව කෙවලපරිපුණ්ණං. නිරුපක්කිලෙසතො
අපනෙතබ්බස්ස ව අභාවතො පරිසුද්ධං.

සෙට්ඨවරියභාවතො සාසනබ්‍රහ්මවරියං,

මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච චො පකාසෙස්සාමීති. අයමෙත්ථ
සච්චෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි.

1.147) චුත්තනගෙතෙව චෙදිතබ්බො. අරියවංසාති

අරියානං බුද්ධාදීනං වංසා පචෙණ්ණො. අග්ගඤ්ඤාති

අග්ගාති ජානිතබ්බා සබ්බවංසෙහි සෙට්ඨභාවතො.

රත්තඤ්ඤාති විරරත්තාති ජානිතබ්බා. වංසඤ්ඤාති
බුද්ධාදීනං වංසාති ජානිතබ්බා. පොරාණාති පුරාතනා
අනධුනාතනත්තා. අසඬිකිණ්ණාති අවිකිණ්ණා
අනපනීතා. අසඬිකිණ්ණපුබ්බාති “කිං ඉමෙහි”ති
අරියෙහි න අපනීතපුබ්බා. න සඬිකීයන්තීති ඉදානිපි තෙහි
න අපනීයන්ති. න සඬිකීයිස්සන්තීති අනාගතෙපි තෙහි න
අපනීයිස්සන්ති. අප්පට්ඨකුට්ඨා...පෙ.... විඤ්ඤුහීති යෙ
ලොකෙ විඤ්ඤු සමණුච්චමණා, තෙහි අප්පච්චක්ඛතා
අනිත්තීතා, අගරහිතාති අත්ථො. “විසුද්ධියා”ති ආදීහීති
විසුද්ධිආදීදීපතෙහි. පදෙහීති වාකොහි,
විසුද්ධිඅත්ථතාදිහෙදහින්තෙහි වා ධම්මකොට්ඨාසෙහි.
උපද්දවෙති අනත්ථො. විසුද්ධින්ති විසුජ්ඣනං
සංකිලෙසප්පහානං. වාචුග්ගතකරණං උග්ගහො.
පරියාපුණනං පරිවයො. අත්ථස්ස හදයෙ ධ්වනං ධාරණං.
පරිවත්තනං වාවනං.

ගන්ධාරකොති ගන්ධාරදෙසෙ උප්පන්තො.
පහොන්තීති සක්කොන්ති. අනියානිකමග්ගාති
මිච්ඡාමග්ගා, මිච්ඡත්තනියතානියතමග්ගාපි වා.
සුවණ්ණන්ති කුටසුවණ්ණමිපි වුවුවති. මණීති කාවමණිපි,
මුත්තාති වෙළුණිපි, පවාලන්ති පල්ලවොපි වුවුවතීති
රත්තජම්බුනදාදීපදෙහි තෙ විසෙසිතා.

න තතො හෙට්ඨාති ඉධාධිප්පෙතකායාදීනං
වෙදනාදිසභාවත්තාභාවා, කායවෙදනාවිත්තවිමුත්තස්ස
තෙභුමකධම්මස්ස විසුං විපල්ලාසවත්ථත්තරභාවෙන

ගහිතත්තා ච ගෙට්ඨා ගහණෙසු විපල්ලාසවත්ථුනං
 අනිට්ඨානං සන්ධාය චුත්තං, පඤ්චමස්ස පන
 විපල්ලාසවත්ථුනො අභාවා “න උද්ධ”න්ති ආහ.
 ආරම්මණවිභාගෙන හෙත්ථ සතිපට්ඨානවිභාගොති.
 තයො සතිපට්ඨානාති සතිපට්ඨාන-සද්දස්ස
 අත්ථුද්ධාරදස්සනං, න ඉධ පාළියං චුත්තස්ස සතිපට්ඨාන-
 සද්දස්ස අත්ථදස්සනන්ති. ආදීසු හි සතිගොචරොති එත්ථ
 ආදී-සද්දෙන “එස්සසමුදයා වෙදනානං සමුදයො,
 නාමරූපසමුදයා චිත්තස්ස සමුදයො, මනසිකාරසමුදයා
 ධම්මානං සමුදයො”ති (සං. නි. 5.408) “සතිපට්ඨානා”ති
 චුත්තානං සහිගොචරානං පකාසකෙ සුත්තස්පදෙසෙ
 සච්චණ්හාති. එවං “පට්ඨසම්භිදාපාළිය”මපි (පට්. ම. 2.34)
 අවසෙසපාළිස්පදෙසදස්සනත්ථො ආදී-සද්දො
 දට්ඨබ්බො. සතියා පට්ඨානන්ති සතියා
 පතිට්ඨාතබ්බට්ඨානං. දානාදීනි කරොන්තස්ස රූපාදීනි
 සතියා යානං ගොන්තීති තංතිචාරණත්ථමාහ “පධානං
 යාන”න්ති. ප-සද්දො හි ඉධ “පණිතා ධම්මා”තිආදීසු (ධ.
 සං. මාතිකා 14) විය පධානත්ථදීපකොති අධිප්පායො.

අරියොති අරියං සබ්බසත්තසෙට්ඨං
 සම්මාසම්බුද්ධමාහ. එත්ථාති එතස්මිං
සලායතනවිභවසුත්තෙ.(ම. නි. 3.310)

සුත්තෙකදෙසෙන හි සුත්තං දස්සෙති. තත්ථ හි –

“තයො සතිපට්ඨානා යදරියො...පෙ.... අරහතීති
 ඉති බො පනෙනං චුත්තං, කිඤ්චෙනං පට්ච්ච චුත්තං.

ඉඬ, හික්බවෙ, සත්ථා සාවකානං ධම්මං දෙසෙති
අනුකම්පකො හිතෙසී අනුකම්පං උපාදාය ‘ඉදං වො
හිතාය ඉදං වො සුඛායා’ති. තස්ස සාවකා න
සුස්සුසන්ති. න සොතං ඔදහන්ති, න අඤ්ඤා චිත්තං
උපට්ඨපෙන්නි, වොක්කම්ම ච සත්ථු සාසනා
චත්තන්ති. තනු, හික්බවෙ, තථාගතො න වෙච
අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං
පටිසංවෙදෙති, අනචස්සුතො ච විහරති සතො
සම්පජානො. ඉදං, හික්බවෙ, පට්ඨං සතිපට්ඨානං.
යදරියො සෙවති...පෙ.... අරහති.

පුන චපරං, හික්බවෙ, සත්ථා...පෙ...ඉදං වො
සුඛායාති. තස්ස ඵකච්චෙ සාවකා න
සුස්සුසන්ති...පෙ.... න ච වොක්කම්ම සත්ථු සාසනා
චත්තන්ති. තනු, හික්බවෙ, තථාගතො න වෙච
අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං
පටිසංවෙදෙති, න ච අත්තමනො හොති, න ච
අත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, අනත්තමනතා ච
අත්තමනතා ච තදුහයං අහිනිචජ්ජෙත්ථා
උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං
වුච්චති, හික්බවෙ, දුතියං.

පුන චපරං, හික්බවෙ...පෙ.... සුඛායාති, තස්ස
සාවකා සුස්සුසන්ති...පෙ.... චත්තන්ති. තනු,
හික්බවෙ, තථාගතො අත්තමනො වෙච හොති,
අත්තමනතඤ්ච පටිසංවෙදෙති, අනචස්සුතො ච

විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං වුච්චති, හික්ඛවෙ,
තති ය”න්ති (ම. නි. 3.311).

එවං පටිසානුනායෙහි අනවස්සුතතා, නිච්චං
උපට්ඨිතස්සතිතාය තදුභයවිතිවත්තතා
“සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තා. බුද්ධානංයෙව හි නිච්චං
උපට්ඨිතස්සතිතා හොති ආවෙණිකධම්මභාවතො, න
පච්චෙකබුද්ධාදීනං. ප-සද්දො ආරම්භං ජොතෙති,
ආරම්භො ච පවත්තීති කත්වා ආහ “පවත්තයිතඛිඛතොති
අත්ථො”ති. සතියා කරණභූතාය පට්ඨානං පට්ඨපෙතඛිඛං
සතිපට්ඨානං. අන-සද්දො හි බහුලංචවනෙන
කම්මත්ථොපි හොතීති. තථාස්ස කත්තුඅත්ථොපි
ලඛිතීති “පට්ඨාතීති පට්ඨාන”න්ති වුත්තං. පට්ඨාතීති
එත්ථ ප-සද්දො භුසත්ථවිසිට්ඨං පක්ඛන්දනං දීපෙතීති
“ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පත්ථරිත්වා පවත්තතීති
අත්ථො”ති ආහ. පුන භාවත්ථං සති, සද්දං,
පට්ඨානසද්දඤ්ච වණ්ණෙත්තො “අථ වා”ති ආදිමාහ,
තෙන පුරිමවිකප්පෙ සති, සද්දො, පට්ඨාන-සද්දො ච
කත්තුඅත්ථොති විඤ්ඤායති. **සරණට්ඨෙතාති**
චිරකතස්ස, චිරභාසිතස්ස ච අනුස්සරණට්ඨෙතා. ඉදන්ති
යං “සතියෙව සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තං, ඉදං. ඉධ
ඉමස්මිං සුත්තපදෙසෙ අධිප්පෙතං.

යදි එවන්ති. යදි සති එව සතිපට්ඨානං, සති නාම
එකො ධම්මො, එවං සන්තෙ කස්මා “සතිපට්ඨානා”ති
බහුවචනන්ති ආහ “සතිබහුත්තා”ති ආදි. යදි බහුකා තා

සතියො, අථ කස්මා “මග්ගො”ති එකවචනන්ති
යොජනා. මග්ගට්ඨෙතාති නියානට්ඨෙත. නියානට්ඨෙතො
හි මග්ගට්ඨෙමො, තෙනෙව නියානට්ඨෙතො
එකත්තුපගතො එකත්තතො නිබ්බානං ගච්ඡති,
අත්ථිකෙහි ව තදත්ථං මග්ගියතීති ආහ
“චුත්තඤ්ඤෙත”න්ති, අත්තනාව පුබ්බෙ චුත්තං
පච්චාහරති. තත්ථ චතස්සොපි වෙතාති
කායානුපස්සනාදිවසෙන චතුබ්බිධාපි ව එතා සතියො.
අපරභාගෙති අරියමග්ගක්ඛණෙ. කීච්චං සාධයමානාති
පුබ්බභාගෙ කායාදීසු සුභසඤ්ඤාදිවිධමනවසෙන විසුං
විසුං පචත්තිත්ථා මග්ගක්ඛණෙ සතියෙව තත්ථ
චතුබ්බිධස්සපි විපල්ලාසස්ස සමුච්ඡෙදවසෙන
පහානකීච්චං සාධයමානා ආරම්මණකරණවසෙන
නිබ්බානං ගච්ඡති. චතුකීච්චසාධනෙනෙව හෙත්ථ
බහුවචනනිද්දෙසො. එවඤ්ඤෙව සතීති එවං මග්ගට්ඨෙත
එකත්තං උපාදාය “මග්ගො”ති එකවචනෙන,
ආරම්මණහෙදෙන චතුබ්බිධතං උපාදාය “චත්තාරො”ති
ව චත්තබ්බිකාය සති විජ්ජමානත්තා. වචනානුසන්ධිතා
“එකායනො අය”න්තිආදිකා දෙසනා සානුසන්ධිකාව,
න අනනුසන්ධිකාති අධිජ්ජායො. චුත්තමෙවත්ථං
නිදස්සනෙන පටිපාදෙතං “මාරසෙනජ්ජමද්දන”න්ති
(සං. නි. 5.224) සුත්තපදං ආනෙත්ථා “යථා”තිආදිතා
නිදස්සනං සංසන්දති. “කස්මා”තිආදි නිගමනං.

විසෙසතො කායො, වෙදනා ච අස්සාදස්ස කාරණන්ති
 තප්පහානත්ථං. තෙසු තණ්හාවත්ථුසු ඔලාරිකසුබ්බමෙසු
 අසුභද්ධක්ඛභාවදස්සනානි මන්දතික්ඛපඤ්ඤෙහි
 තණ්හාවරිතෙහි සුකරානීති තානි තෙසං.
 “විසුද්ධිමග්ගො”ති චුත්තානි. තථා “නිච්චං අත්තා”ති
 අහිනිවෙසවත්ථුතාය දිට්ඨියා විසෙසකාරණෙසු
 විත්තධම්මෙසු අනිච්චානත්තතාදස්සනානි
 සරාගාදිවසෙන, සඤ්ඤාඵස්සාදිවසෙන,
 නීවරණාදිවසෙන ච නාතිප්පහෙදාතිප්පහෙදගතෙසු තෙසු
 තප්පහානත්ථං මන්දතික්ඛපඤ්ඤානං දිට්ඨිවරිතානං
 සුකරානීති තෙසං තානි “විසුද්ධිමග්ගො”ති චුත්තානි.
 එත්ථ ච යථා විත්තධම්මානම්පි තණ්හාය වත්ථුභාවො
 සම්භවති, තථා කායවෙදනානම්පි දිට්ඨියාති සතිපි තෙසං
 චතුත්තම්පි තණ්හාදිට්ඨිවත්ථුභාවෙ යො යස්සා
 සාතිසයපච්චයො, තං දස්සනත්ථං විසෙසග්ගහණං
 කතන්ති දට්ඨබ්බං. තික්ඛපඤ්ඤසමථයානිකො
 ඔලාරිකාරම්මණං පරිග්ගණන්තො තත්ථ අට්ඨත්ථා
 ඤානං සමාපජ්ජිත්ථා උට්ඨාය වෙදනං පරිග්ගණනානීති
 චුත්තං “ඔලාරිකාරම්මණෙ අසණ්ඨහනතො”ති.
 විපස්සනායානිකස්ස පන සුබ්බමෙ විත්තෙ, ධම්මෙසු ච
 විත්තං පක්ඛන්දතීති විත්තධම්මානුපස්සනානං
 මන්දතික්ඛපඤ්ඤවිපස්සනායානිකානං විසුද්ධිමග්ගතා
 චුත්තා.

තෙසං තත්ථානි එත්ථ තත්ථ-සද්දස්ස
 “පහානත්ථ”න්ති එතෙන යොජනා. පරතො තෙසං

තත්ථානි ඵත්ථාපි ඵසෙව නයො. පඤ්ච කාමගුණා
සවිසෙසා කායෙ ලබ්භන්තීති විසෙසෙන කායො
කාමොසස්ස චත්ථු, භවෙසු සුඛග්ගහණවසෙන
භවස්සාදො හොතීති භවොසස්ස වෙදනා චත්ථු,
සන්තතිසනග්ගහණවසෙන විසෙසතො චිත්තෙ
අත්තාහිනිවෙසො හොතීති දිට්ඨොසස්ස චිත්තං චත්ථු,
ධම්මෙසු විනිබ්භොගස්ස දුක්ඛරත්තා, ධම්මානං
ධම්මමත්තතාය දුප්පට්ඨිස්සකත්තා ච සම්මොහො හොතීති
අවිජ්ජොසස්ස ධම්මා චත්ථු, තස්මා තෙසු තෙසං
පහානත්ථං චත්තාරොව චුත්තා.

ඵචං කායාදීනං කාමොසාදිචත්ථුභාවකථනෙනෙව
කාමයොගකාමාසවාදීනම්පි චත්ථුභාවො දීපිතො හොති
ඔසෙහි තෙසං අත්ථතො අනඤ්ඤත්තා. යදග්ගෙන ච
කායො කාමොසාදීනං චත්ථු, තදග්ගෙන
අහිජ්ඣාකායගන්ථස්ස චත්ථු. “දුක්ඛාය වෙදනාය
පටිසානුසයො අනුසෙතී”ති
දුක්ඛදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසඬ්ඛාරදුක්ඛභූතා වෙදනා
විසෙසෙන ඛ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස චත්ථු. චිත්තෙ
නිච්චග්ගහණවසෙන සස්සතස්ස අත්තතො සීලෙන
සුද්ධිති ආදි පරාමසනං හොතීති සීලබ්බතපරාමාසස්ස
චිත්තං චත්ථු. නාමරූපපරිච්ඡේදෙන භූතං භූතතො
අපස්සන්තස්ස භවවිභවදිට්ඨිසඬ්ඛාතො
ඉදංසව්වාහිනිවෙසො හොතීති තස්ස ධම්මා චත්ථු.
කායස්ස කාමුපාදානචත්ථුතා චුත්තතායාව. යදග්ගෙන හි
කායො කාමොසස්ස චත්ථු, තදග්ගෙන කාමුපාදානස්සපි

වත්ථු අත්ථතො අහින්න්තා. සුඛවෙදනස්සාදවසෙන
 පරලොකනිරපෙක්ඛො “නත්ථි දින්න”න්තිආදිකං (දී.
 නි. 1.171; ම. නි. 1.445; 2.95, 225; 3.91, 116; සං. නි.
 3.210; ධ. ස. 1221; විභ. 938) පරාමාසං උප්පාදෙතීති
 දිට්ඨපාදානස්ස වෙදනා වත්ථු. විත්තධම්මානං
 ඉතරුපාදානවත්ථුතා තතියවතුත්ථගන්ථයොජනායං
 චුත්තනායා ඵව. කායවෙදනානං ඡන්දදොසාගතිවත්ථුතා
 කාමොසඛ්ඛාපාදකායගන්ථයොජනායං චුත්තනායා ඵව.
 සන්තතිසනග්ගහණවසෙන සරාගාදිවිත්තෙ සම්මොහො
 හොතීති මොහාගතියා විත්තං වත්ථු.
 ධම්මසභාවානවඛොධෙ භයං හොතීති භයාගතියා ධම්මා
 වත්ථු.

ආහාරසමුදයා කායස්ස සමුදයා, එස්සසමුදයා
 වෙදනානං සමුදයො, (සං. නි. 5.408) සච්ඛාරපච්චයා
 විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති (ම. නි.
 3.126; උදා. 1; විභ. 225) වචනතො කායාදීනං
 සමුදයභූතා
 කඛලීකාරඵස්සමනොසඤ්චෙනනාවිඤ්ඤාණාහාරා
 කායාදිපරිජානනෙන පරිඤ්ඤාතා හොන්තීති ආහ
 “චතුඛ්ඛිධාහාරපරිඤ්ඤත්ථ”න්ති. පකරණනායොති
 නෙත්තිපකරණවසෙන සුත්තන්තසංවණ්ණනානායො.

සරණවසෙනාති කායාදීනං, කුසලාදිධම්මානඤ්ච
 උපධාරණවසෙන. සරන්ති ගච්ඡන්ති නිබ්බානං එතායාති
 සතීති ඉමස්මිං අත්ථෙ ඵකත්තෙ ඵකසභාවෙ නිබ්බානෙ

සමොසරණං සමාගමො එකත්තසමොසරණං. එතදෙව හී
දස්සෙතුං “යථා හී” තිආදි චුත්තං.

එකනිබ්බානපචෙසහෙතුභුතො වා සමානතාය එකො
සතිපට්ඨානසභාවො එකත්තං, තත්ථ සමොසරණං
එකත්තසමොසරණං, තංසභාගතාව,
එකනිබ්බානපචෙසහෙතුභාවං පන දස්සෙතුං
“යථා” තිආදිමාහ. එතස්මිං අත්ථෙඨ
සරණෙකත්තසමොසරණානි සහෙව
සතිපට්ඨානෙකභාවස්ස කාරණත්තෙන චුත්තානීති
දට්ඨබ්බානි, පුරිමස්මිං විසුං. සරණවසෙනාති වා
ගමනවසෙනාති අත්ථෙඨ සති තදෙව ගමනං
සමොසරණන්ති, සමොසරණෙ වා සති-සද්දත්ථවසෙන
අචුච්චමානෙ ධාරණතාව සතීති සති-සද්දත්ථන්තරාභාවා
පුරිමං සතිභාවස්ස කාරණං, පච්ඡිමං එකභාවස්සාති
නිබ්බානසමොසරණෙපි සහිතානෙව තානි
සතිපට්ඨානෙකභාවස්ස කාරණානි චුත්තානි ගොන්ති.

“චුද්දසව්ඨෙන, නවව්ඨෙන, සොලසව්ඨෙන,
පඤ්චව්ඨෙනා” ති ඉදං උපරි පාළියං (දී. නි. 2.374)
ආගතානං ආනාපානපබ්බාදීනං වසෙන චුත්තං, තෙසං
පන අනන්තරහෙදවසෙන, තදනුගතහෙදවසෙන ව
භාවතාය අනෙකවිධතා ලබ්හතියෙව, චතුසු දිසාසු
උට්ඨානකභණ්ඩසදිසතා
කායානුපස්සනාදිතං තංසතිපට්ඨානභාවනානුභාවස්ස
දට්ඨබ්බො.

කළුකුකුමානාපුච්ඡා ඉතරාසං පුච්ඡානං ඉධ
 අසම්භවතො, නිද්දෙසාදිවසෙන දෙසතුකුමානාය ව
 තථා චුත්තත්තා. “ඉධා”ති
 චුච්චමානපටිපත්තිසම්පාදකස්ස භික්ඛුනො
 සන්තිස්සයදස්සනං, සො චස්ස සන්තිස්සයො සාසනතො
 අඤ්ඤො නත්ථිති චුත්තං “ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ”ති.
 ධම්ම...පෙ.... ලපනමෙතං තෙසං අත්තනො
 සම්මුඛාභිමුඛභාවකරණත්ථං, තඤ්ච ධම්මස්ස
 සක්කච්චසවනත්ථං. “ගොචරෙ භික්ඛවෙ චරථ සකෙ
 පෙත්තිකෙ විසයෙ”තිආදි (දී. නි. 3.80; සං. නි. 5.372)
 චචනතො භික්ඛුගොචරා එතෙ ධම්මා, යදිදං
 කායානුපස්සනාදයො. තත්ථ යස්මා
 කායානුපස්සනාදිපටිපත්තියා භික්ඛු භොති, තස්මා
 “කායානුපස්සි විහරති”තිආදිනා භික්ඛුං දස්සෙති
 භික්ඛුම්භි තංනියමතොති ආහ “පටිපත්තියා
 භික්ඛුභාවදස්සනතො”ති. සත්ථුචරියානුවිධායකත්තා,
 සකලසාසනසම්පටිග්ගාහකත්තා ච සබ්බජ්ජකාරාය
 අනුසාසනියා භාජනභාවො. තස්මිං ගහිතෙති භික්ඛුම්භි
 ගහිතෙ. භික්ඛුපරිසාය ජෙට්ඨභාවතො රාජගමනඤ්ඤායෙන
 ඉතරා පරිසාපි අත්ථතො ගහිතාව භොන්තිති ආහ
 “සෙසා”තිආදි. එවං පට්ඨමං කාරණං විහජිත්වා ඉතරම්පි
 විහජිතුං “යො ච ඉම”න්තිආදි චුත්තං.

සමං චරෙය්‍යාති කායාදි විසමචරියං පහාය කායාදීහි
 සමං චරෙය්‍යා. රාගාදිචූපසමෙන සන්තො, ඉන්ද්‍රියදමෙන

දන්තො, චතුමග්ගනියාමෙන නියතො, සෙට්ඨවර්තාය
බ්‍රහ්මචාරී, සබ්බත්ථ කායදණ්ඩාදිඔරොපනෙන නිධාය
දණ්ඩං. අරියභාවෙ යීතො සො ඵචරුපො
බාහිතපාපසමිතපාපහින්තකිලෙසතාහි “බ්‍රාහ්මණො,
සමණො, හික්ඛු”ති ච වෙදිතබ්බො.

“අයඤ්චෙව කායො, බහිද්ධා ච නාමරූප”න්තිආදීසු
බන්ධපඤ්චකං, තථා “සුඛඤ්ච කායෙන
පටිසංචෙදෙතී”තිආදීසු (ම. නි. 1.271, 287; පාරා. 11),
“යා තස්මිං සමයෙ කායස්ස පස්සද්ධි
පටිප්පස්සද්ධි”තිආදීසු ච වෙදනාදයො චෙතසිකා බන්ධා
කායොති චුච්චන්තීති තතො විසෙසනත්ථං “කායෙති
රූපකායෙ”ති ආහ. කෙසාදීනඤ්ච ධම්මානන්ති
කෙසාදීසඤ්ඤිතානං භුතූපාදාධම්මානං. ඵචං “චයට්ඨො
සරීරට්ඨො කායට්ඨො”ති සද්දනායෙන කාය-සද්දං
දස්සෙත්වා ඉදාහි නිරුත්තීනායෙනපි තං දස්සෙතුං “යථා
චා”තිආදි චුත්තං. ආයන්තීති උප්පජ්ජන්ති.

අසම්මිස්සතොති වෙදනාදයොපි ඵත්ථ සිතා, ඵත්ථ
පටිබද්ධාති කායෙ වෙදනාදිඅනුපස්සනාපසඬිගෙපි
ආපන්තො තතො අසම්මිස්සතොති අත්ථො.
සමුභවිසයතාය චස්ස කාය-සද්දස්ස, සමුදායුපාදානතාය ච
අසුභාකාරස්ස “කායෙ”ති ඵකචචනං, තථා
ආරම්මණාදිවිභාගෙන අනෙකහෙදහින්තමිපි චිත්තං
චිත්තභාවසාමඤ්ඤන ඵකජ්ඣං ගහෙත්වා “චිත්තෙ”ති
ඵකචචනං, වෙදනා පන සුඛාදිහෙදහින්තා විසුං විසුං

අනුපස්සිතබ්බාති දස්සෙන්තෙන “වෙදනාසු”ති
බහුවචනෙන චුත්තා, තථෙච ච නිද්දෙසො පචත්තිතො,
ධම්මා ච පරොපණ්ණාසහෙදා, අනුපස්සිතබ්බාකාරෙන ච
අනෙකහෙදා එවාති තෙපි බහුවචනවසෙනෙච චුත්තා.

අවයවීගාහසමඤ්ඤාතිධාවනසාරාදානාහිනිවෙසනිසෙ
ධනත්ථං කායං අභිගපච්චභිගෙහි, තානි ච කෙසාදීහි,
කෙසාදිකෙ ච භූතූපාදායරූපෙහි විනිබ්භුඤ්ජන්තො
“තථා න කායෙ”තිආදිමාහ. පාසාදාදිනගරාවයවසමුභෙ
අවයවීවාදිනොපි අවයවීගාහං න කරොන්ති, “නගරං
නාම කොචි අත්ථො අත්ථී”ති පන කෙසඤ්චි
සමඤ්ඤාතිධාවනං සියාති
ඉත්ථීපුරිසාදිසමඤ්ඤාතිධාවනෙ නගරනිදස්සනං චුත්තං.
අභිගපච්චභිගසමුභො, කෙසලොමාදිසමුභො,
භූතූපාදායසමුභො ච යථාචුත්තසමුභො, තබ්බිනිමුත්තො
කායොපි නාම කොචි නත්ථී, පගෙච ඉත්ථීආදයොති ආහ
“කායො චා ඉත්ථී චා පුරිසො චා අඤ්ඤො චා කොචි
ධම්මො දිස්සති”ති. “කොචි ධම්මො”ති ඉමිනා
සත්තථීවාදිං පටික්ඛිපති, අවයවී පන
කායපටික්ඛෙපෙනෙච පටික්ඛිත්තොති. යදි එවං කථං
කායාදිසමඤ්ඤාතිධාවනානීති ආහ
“යථාචුත්තධම්මං...පෙ.... කරොන්ති”ති. තථා තථාති
කායාදිආකාරෙන.

යං පස්සතීති යං ඉත්ථීං, පුරිසං චා පස්සති. නනු
චක්ඛුනා ඉත්ථීපුරිසදස්සනං නත්ථීති? සච්චමෙතං,

“ඉත්ථිං පස්සාමි, පුරිසං පස්සාමි” ති පන
පවත්තසඤ්ඤාය වසෙන “යං පස්සතී” ති චුත්තං
මිච්ඡාදස්සනෙන වා දිට්ඨියා යං පස්සතී, න තං දිට්ඨිං තං
රූපායතනං න හොතීති අත්ථො විපරිතග්ගාභවසෙන
මිච්ඡාපරිකප්පිතරූපත්තා. අථ වා තං
කෙසාදිභූතූපාදායසමුභසච්චාතං දිට්ඨිං න හොතී,
අවක්ඛුච්ඤ්ඤාණවිඤ්ඤායාත්තා දිට්ඨිං වා තං න
හොතී. යං දිට්ඨිං, තං න පස්සතීති යං රූපායතනං
කෙසාදිභූතූපාදායසමුභසච්චාතං දිට්ඨිං, තං
පඤ්ඤාවක්ඛුනා භූතතො න පස්සතීති අත්ථො. අපස්සං
ඛජ්ඣතෙති ඉමං අත්තභාවං යථාභූතං පඤ්ඤාවක්ඛුනා
අපස්සන්තො “එතං මම, එසො භමස්මි, එසො මෙ
අත්තා” ති කිලෙසඛන්ධනෙන ඛජ්ඣති.

න අඤ්ඤධම්මානුපස්සීති න අඤ්ඤසභාවානුපස්සී,
අසුභාදිතො අඤ්ඤාකාරානුපස්සී න හොතීති අත්ථො.
“කිං චුත්තං හොතී” ති ආදිනා තං එවත්ථං පාකටං
කරොති. පථවීකායන්ති කෙසාදිකොට්ඨාසං පථවිං
ධම්මසමුභත්තා “කායො” ති වදති, ලක්ඛණපථවීමෙව වා
අනෙකප්පහෙදං සකලසරීරගතං, පුබ්බාපරියභාවෙන ව
පවත්තමානං සමුභවසෙන ගහෙත්වා “කායො” ති වදති.
“ආපොකාය” ති ආදීසුපි එසෙව නයො.

එවං ගහෙතඛිඛස්සාති “අහං මම” ති එවං
අත්තත්තනියභාවෙන අන්ධබාලෙහි ගහෙතඛිඛස්ස.

ඉදානි සත්තත්තං අනුපස්සනාකාරානම්පි වසෙන
 කායානුපස්සනං දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ
 අනිච්චතො අනුපස්සතීති චතුසමුට්ඨානිකං කායං
 “අනිච්ච”ත්ති අනුපස්සති, එවං පස්සන්තො එවඤ්චස්ස
 අනිච්චාකාරම්පි “අනුපස්සතී”ති වුච්චති. තථාභුතස්ස
 චස්ස නිච්චග්ගාහස්ස ලෙසොපි න භොතීති වුත්තං “නො
 නිච්චතො”ති. තථා භෙස “නිච්චසඤ්ඤං පජහතී”ති
 (පටි. ම. 3.35) වුත්තො. එත්ථ ච “අනිච්චතො එව
 අනුපස්සතී”ති එව-කාරො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති තෙන
 නිචත්තිතමත්ථං දස්සෙතුං “නො නිච්චතො”ති වුත්තං.
 න චෙත්ථ දුක්ඛතො අනුපස්සනාදිනිචත්තනං
 ආසඩ්ධිතබ්බං පටියොගීනිචත්තනපරත්තා එව-කාරස්ස,
 උපරි දෙසනාරුළුභත්තා ච තාසං. “දුක්ඛතො
 අනුපස්සතී”තිආදිසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො
 – අනිච්චස්ස දුක්ඛත්තා තමෙව ච කායං දුක්ඛතො
 අනුපස්සති, දුක්ඛස්ස අනත්තත්තා අනත්තතො
 අනුපස්සති. යස්මා පන යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා, න
 තං අහිනන්දිතබ්බං, යඤ්ච න අහිනන්දිතබ්බං, න තත්ථ
 රඤ්ජිතබ්බං, තස්මා වුත්තං “නිබ්බින්දති, නො නන්දති.
 විරජ්ජති, නො රජ්ජතී”ති. සො එවං අරජ්ජන්තො රාගං
 නිරොධෙති, නො සමුදෙති සමුදයං න කරොතීති අත්ථො.
 එවං පටිපන්නො ච පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති. අයඤ්චි
 අනිච්චාදිඅනුපස්සනා තදච්චවසෙන සද්ධිං කායං
 තත්තිස්සයබන්ධාහිසඩ්ධාරෙහි කිලෙසානං
 පරිච්චජනතො, සඩ්ධතදොසදස්සනෙන තබ්බිපරීතෙ

නිබ්බානෙ තත්තිත්තතාය පක්ඛන්දනතො
“පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො වෙච
පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො වා”ති වුච්චති, තස්මා තාය
සමන්තාගතො භික්ඛු චුත්තනයෙන කිලෙසෙ පරිච්චජති,
නිබ්බානෙ ච පක්ඛන්දති, තථාභූතො ච
නිබ්බත්තනවසෙන කිලෙසෙ න ආදියති, නාපි
අදොසදස්සිතාවසෙන සඬ්ඛතාරම්මණං, තෙන චුත්තං
“පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති”ති. ඉදානිස්ස තාහි
අනුපස්සනාහි යෙසං ධම්මානං පහානං හොති, තං
දස්සෙතුං “අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං
පජහති”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ නිච්චසඤ්ඤන්ති “සඬ්ඛාරා
නිච්චා”ති එවං පවත්තං විපරිතසඤ්ඤං.
දිට්ඨිවිත්තවිපල්ලාසජ්ජහානමුඛෙනෙච
සඤ්ඤාවිපල්ලාසජ්ජහානන්ති සඤ්ඤාග්ගහණං,
සඤ්ඤාසීසෙන වා තෙසම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. නන්දින්ති
සජ්ජිතිකතණ්හං. සෙසං චුත්තනයමෙව.

“විහරති”ති ඉමිනා කායානුපස්සනාසමඬ්ඛිතො
ඉරියාපථවිහාරො චුත්තොති ආහ “ඉරියති”ති, ඉරියාපථං
පවත්තෙතිති අත්ථො. ආරම්මණකරණවසෙන
අභිඛ්‍යාපනතො “කීසු භවෙසු”ති චුත්තං,
උජ්ජජ්ජනවසෙන පන කිලෙසා පරිත්තභූමකා එවාති.
යදිපි කිලෙසානං පහානං ආතාපනන්ති තං
සම්මාදිට්ඨිආදීනම්පි අත්ථෙච, ආතජ්ජ-සද්දො විය පන
ආතාපසද්දො වීරියෙයෙච නිරුල්ලිහොති චුත්තං
“වීරියස්සෙතං නාම”න්ති. අථ වා පටිපක්ඛජ්ජහානෙ

සම්පයුත්තධම්මානං අබ්භුස්සභනවසෙන පවත්තමානස්ස
වීරියස්ස සාතිස්සං තදාතාපනන්ති වීරියමෙව තථා වුච්චති,
න අඤ්ඤෙ ධම්මා. ආතාපීති වායමීකාරො පසංසාය,
අතිස්සස්ස වා දීපකොති ආතාපීගහණෙන
සම්මප්පධානසමච්ඡිතං දස්සෙති. සම්මා, සමන්තතො,
සාමඤ්ඤව පජානන්තො සම්පජානො, අසම්මීස්සතො
වචන්ථානෙ අඤ්ඤධම්මානුපස්සිතාභාවෙන සම්මා
අවිපරීතං, සබ්බාකාරපජානනෙන සමන්තතො, උපරුපරී
විසෙසාවහභාවෙන පවත්ති යා සාමං පජානන්තොති
අත්ථො. යදි පඤ්ඤාය අනුපස්සති, කථං සතිපට්ඨානතාති
ආහ “න හී” ති ආදි. සබ්බත්ථිකන්ති සබ්බත්ථ හවං
සබ්බත්ථ ලීනෙ, උද්ධතෙ ච චිත්තෙ ඉච්ඡිතබ්බත්තා.
සබ්බෙ වා ලීනෙ, උද්ධතෙ ච භාවෙනබ්බා බොජ්ඣංඤිගා
අත්ථිකා එතායාති සබ්බත්ථිකා. සතියා ලද්ධුපකාරාය එව
පඤ්ඤාය එත්ථ යථාචුත්තෙ කායෙ කම්මට්ඨානිකො
හික්ඛු කායානුපස්සී විහරති. අත්තො සච්චෙපො
අත්තොඔලීයතො, කොසජ්ජන්ති අත්ථො.
උපායපරිග්ගහෙති එත්ථ සීලවිසොධනාදි, ගණනාදි,
උග්ගහකොසල්ලාදි ච උපායො, තබ්බිපරියායතො
අනුපායො වෙදිතබ්බො. යස්මා ච උපට්ඨිතස්සති
යථාචුත්තං උපායං න පරිච්චජති, අනුපායඤ්ඤව න
උපාදියති, තස්මා චුත්තං “මුට්ඨස්සතී ...පෙ....
අසමත්ථො භොතී” ති. තෙනාති උපායානුපායානං
පරිග්ගහපරිච්ඡිතොසු, පරිච්චාගාපරිග්ගහොසු ච
අසමත්ථභාවෙන. අස්ස යොගිතො.

යස්මා සතියෙවෙත්ථ සතිපට්ඨානං චුත්තං, තස්මාස්ස සම්පයුත්තධම්මා වීරියාදයො අභිගන්ති ආහ
 “සම්පයොගභිගඤ්චස්ස දස්සෙත්වා”ති. අභිග-සද්දො
 වෙත්ථ කාරණපරියායො දට්ඨබ්බො. සතිග්ගහණෙනෙව
 වෙත්ථ සමාධිස්සාපි ගහණං දට්ඨබ්බං තස්සා
 සමාධික්ඛන්ධෙ සභිගහිතත්තා. යස්මා වා සතිසීසෙනායං
 දෙසනා. න හි කෙවලාය සතියා කිලෙසජ්ජහානං
 සම්භවති, නිබ්බානාධිගමො වා, නාපි කෙවලා සති
 පවත්තති, තස්මාස්ස ක්ඛානදෙසනායං
 සවිතක්කාදිවචනස්ස විය සම්පයොගභිගදස්සනතාති
 අභිග-සද්දස්ස අවයවපරියායතා දට්ඨබ්බො. පහානභිගන්ති
 “විච්චිවෙව කාමෙහී”තිආදීසු (දී. නි. 1.226; ම. නි.
 1.271, 287, 297; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123; පාරා. 11)
 විය පහාතබ්බභිගං දස්සෙතුං. යස්මා එත්ථ
 ලොකියමග්ගො අධිජ්ජෙතො, න ලොකුත්තරමග්ගො,
 තස්මා පුබ්බභාගියමෙව විනයං දස්සෙත්තො
 “තදභිගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා”ති ආහ.
 තෙසං ධම්මානන්ති වෙදනාදිධම්මානං. තෙසඤ්ඤි තත්ථ
 අනධිජ්ජෙතත්තා “අත්ථුද්ධාරනයෙනෙතං චුත්ත”න්ති
 චුත්තං. තත්ථාති විභච්චගෙ. එත්ථාති “ලොකෙ”ති
 එතස්මිං පදෙ.

අවිසෙසෙන ද්විනිපි නිවරණජ්ජහානං චුත්තන්ති
 කත්වා පුන එකෙකෙන චුත්තං පහානවිසෙසං දස්සෙතුං
 “විසෙසෙනා”ති ආහ. අථ වා “විනෙයා නිවරණානී”ති
 අවත්වා අභිජ්ඣාදොමනස්සවිනයවචනස්ස පයොජනං

දස්සෙන්තො “විසෙසනා” තිආදිමාහ.

කායානුපස්සනාභාවනාය හි උජුච්චවනීකානං

අනුරොධවිරොධාදීනං පහානදස්සනං එතස්ස

පයොජනන්ති. කායසම්පත්තිමූලකස්සාති

රූපබලයොබ්බනාරොග්ගාදිසරීරසම්පදානිමිත්තස්ස.

චුත්තවිපරියායතො කායවිපත්තිමූලකො විරොධො

වෙදිතබ්බො. කායභාවනායාති කායානුපස්සනාභාවනාය.

සා හි ඉධ කායභාවනාති අධිජ්ජෙතා. සුභසුඛභාවාදීනන්ති

ආදි-සද්දෙන මනුඤ්ඤතිච්චතාදිසඪගහො දට්ඨබ්බො.

අසුභසුඛභාවාදීනන්ති එත්ථ පන ආදි-සද්දෙන

අමනුඤ්ඤඅනිච්චතාදීනං. තෙනාති

අනුරොධාදිජ්ජහානවචනෙන. “යොගානුභාවො හී” තිආදි

චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකට්ඨකරණං. යොගානුභාවො හි

භාවනානුභාවො. යොගසමත්ථොති යොගමනුයුඤ්ජිතං

සමත්ථො. පුරිමෙන හි

“අනුරොධවිරොධවිජ්ජමුත්තො” තිආදිච්චනෙන භාවනං

අනුයුත්තස්ස ආනිසංසො චුත්තො, දුතියෙන භාවනං

අනුයුඤ්ජන්තස්ස පටිපත්ති. න හි අනුරොධවිරොධාදීහි

උපද්දුතස්ස භාවනා ඉජ්ඣති.

අනුපස්සිති එත්ථාති “අනුපස්සි” ති එතස්මිං පදෙ

ලබ්භමානාය අනුපස්සනාය අනුපස්සනාජොතනාය

කම්මට්ඨානං චුත්තන්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො,

අඤ්ඤථා “අනුපස්සනායා” ති කරණවචනං න

යුජ්ජෙය්‍ය. අනුපස්සනා එව හි කම්මට්ඨානං, න එත්ථ

ආරම්භණං අධිප්පෙතං, යුජ්ජති වා. කායපරිහරණං
චුත්තන්ති සම්බන්ධො. කම්මට්ඨානපරිහරණස්ස චෙත්ථ
අත්ථසිද්ධත්තා “කායපරිහරණ”න්ත්චෙව චුත්තං.
කම්මට්ඨානිකස්ස හි කායපරිහරණං යාවදෙව
කම්මට්ඨානං පරිහරණත්ථන්ති. කම්මට්ඨානපරිහරණස්ස
වා “ආතාපී”තිආදිනා (දී. නි. 2.373) චුච්චමානත්තා
“කායපරිහරණ”න්ත්චෙව චුත්තං. කායග්ගහණෙන වා
නාමකායස්සාපි ගහණං, න රූපකායස්සෙව, තෙනෙව
කම්මට්ඨානපරිහරණමිපි සඬිගහිතං හොති, එවඤ්ච
කත්වා “විහරතීති එත්ථ චුත්තවිහාරෙනා”ති
එත්ථග්ගහණඤ්ච සමත්ථිතං හොති “කායානුපස්සි
විහරතී”ති විහාරස්ස විසෙසෙත්වා චුත්තත්තා.
“ආතාපී”තිආදි පන සඬිබ්බෙපතො චුත්තස්ස
කම්මට්ඨානපරිහරණස්ස සහ සාධනෙන විත්ථාරෙත්වා
දස්සනං. ආතාපෙනාති ආතාපග්ගහණෙන.
“සතිසම්පජ්ඤ්ඤනා”තිආදීසුපි එසෙව නයො.
සබ්බත්ථකකම්මට්ඨානන්ති බුද්ධානුස්සති, මෙත්තා,
මරණස්සති, අසුභභාවනා ව. ඉදඤ්ථි චතුක්කං යොගිනා
පරිහරියමානං “සබ්බත්ථකකම්මට්ඨාන”න්ති චුච්චති,
සබ්බත්ථ කම්මට්ඨානානුයොගස්සාරක්ඛණත්තා
සතිසම්පජ්ඤ්ඤබලෙන අවිච්ඡින්නස්ස පරිහරිතබ්බත්තා
සතිසම්පජ්ඤ්ඤග්ගහණෙන තස්ස චුත්තතා චුත්තා.
සතියා වා සමචො චුත්තො තස්සා සමාධික්ඛන්ධෙන
සඬිගහිතත්තා.

විහඬිගෙ(විහ. කායානුපස්සනානිද්දෙසෙ) පන අත්ථො
වුත්තොති යොජනා. තෙනාති සද්දත්ථං අනාදිසිත්වා
භාවත්ථස්සෙව විහජනවසෙන පවත්තෙන
විහඬිගපායෙන සහ. අට්ඨකථානායොති සද්දත්ථස්සාපි
විවරණවසෙන යථාරහං වුත්තො
අත්ථසංවණ්ණනානායො. යථා සංසන්දනීති යථා
අත්ථතො, අධිජ්ජායතො ච අවිලොමෙත්තො
අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දනී සමෙති, එවං වෙදිතඛිබො.

වෙදනාදීනං පුන වචනෙති එත්ථ
නිස්සයපච්චයභාවවසෙන චිත්තධම්මානං
වෙදනාසන්තිස්සිතත්තා, පඤ්චවොකාරහවෙ
අරුපධම්මානං රුපපට්ඨද්ධවුත්තිතො ච වෙදනාය
කායාදිඅනුපස්සනාජ්ජසඬිගෙපි ආපන්තො තතො
අසම්මිස්සතො වචත්ථානං දස්සනත්ථං,
සනවිනිඛිහොගාදිදස්සනත්ථඤ්ච දුතියං වෙදනාග්ගහණං,
තෙන න වෙදනායං කායානුපස්සි, චිත්තධම්මානුපස්සි වා,
අථ බො වෙදනානුපස්සි එවාති වෙදනාසඬිබාතෙ
වත්ථුස්මිං වෙදනානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන
අසම්මිස්සතො වචත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා “යස්මිං
සමයෙ සුඛා වෙදනා, න තස්මිං සමයෙ දුක්ඛා,
අදුක්ඛමසුඛා වා වෙදනා, යස්මිං වා පන සමයෙ දුක්ඛා,
අදුක්ඛමසුඛා වා වෙදනා, න තස්මිං සමයෙ ඉතරා
වෙදනා” ති වෙදනාභාවසාමඤ්ඤෙ අවත්වා තං තං
වෙදනං විනිඛිභුජ්ජිත්වා දස්සනෙන සනවිනිඛිහොගො
ධුචභාවවිවෙකො දස්සිතො හොති, තෙන තාසං

බණ්ණමත්තාවට්ඨානදස්සනෙන අනිච්චතාය, තතො ඵච දුක්ඛතාය, අනත්තතාය ච දස්සනං විභාවිතං හොති.

සනච්චිබ්භොගාදීති ආදි-සද්දෙන අයමිපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයඤ්ඤි වෙදනායං වෙදනානුපස්සි ඵච, න අඤ්ඤධම්මානුපස්සි. කිං චුත්තං හොති - යථා නාම

බාලො අමණිසභාවෙපි උදකපුබ්බුලකෙ

මණිආකාරානුපස්සි හොති, න ඵචං අයං ධීතිරමණියෙපි

වෙදයිතෙ, පගෙව ඉතරස්මිං මනුඤ්ඤාකාරානුපස්සි, අථ

බො බණ්ණපහච්චුරතාය, අවසචත්තිතාය

කිලෙසාසුචිපග්ගරණතාය ච

අනිච්චඅනත්තඅසුභාකාරානුපස්සි, විපරිණාමදුක්ඛතාය, සච්චාරදුක්ඛතාය ච විසෙසතො දුක්ඛානුපස්සි යෙවාති.

ඵචං චිත්ත ධම්මෙසුපි යථාරහං පුනචචනෙ පයොජනං

චත්තබ්බං. ලොකියා ඵච සම්මසනචාරස්ස

අධිජ්ජෙතත්තා. “කෙවලං පනිධා”ති ආදිනා “ඉධ

ඵත්තකං වෙදිතබ්බ”ත්ති වෙදිතබ්බපරිච්ඡෙදං දස්සෙති.

“ඵස නයො”ති ඉමිනා යථා චිත්තං, ධම්මා ච

අනුපස්සිතබ්බො, තථා තාති අනුපස්සන්තො චිත්තෙ

චිත්තානුපස්සි, ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සිති වෙදිතබ්බොති

ඉමමත්ථං අතිදිසති. දුක්ඛතොති දුක්ඛසභාවතො,

දුක්ඛත්ති අනුපස්සිතබ්බොති අත්ථො. සෙසපද්දවයෙපි

ඵසෙව නයො.

යො සුඛං දුක්ඛතො අද්දාති යො හීක්ඛු සුඛං වෙදනං

විපරිණාමදුක්ඛතාය “දුක්ඛා”ති පඤ්ඤාවක්ඛුනා

අද්දක්ඛි. දුක්ඛං අද්දක්ඛි සල්ලතොති දුක්ඛං වෙදනං

පිළාජනනතො, අන්තොතුදනතො, දුන්තීහරණතො ච
සල්ලතො අද්දක්ඛි පස්සි. අදුක්ඛමසුඛන්ති
උපෙක්ඛාවෙදනං. සන්තන්ති සුඛදුක්ඛානි විය
අනොලාරිකතාය, පච්චයවසෙන වූපසන්තසභාවතාය ච
සන්තං. අනිච්චතොති හුත්වාඅභාවතො,
උදයවයවන්තතො, තාවකාලිකතො, නිච්චපටිපක්ඛතො
ච “අනිච්ච”න්ති යො අද්දක්ඛි. ස චෙ සම්මද්දසො භික්ඛු
ඵකංසෙන, පරිබ්බන්තං වා වෙදනාය සම්මාපස්සනකොති
අත්ථො.

දුක්ඛානිපීති සඬබාරදුක්ඛතාය දුක්ඛා ඉතිපි. තං
දුක්ඛස්මිත්ති සබ්බං තං වෙදයිතං දුක්ඛස්මිං අන්තොගධං
පරියාපන්තං වදාමි සඬබාරදුක්ඛතානතිවත්තනතො.
සුඛදුක්ඛතොපි වාති සුඛාදීනං
ධීතිවිපරිණාමඤ්ඤාණසුඛතාය,
විපරිණාමධීතිඅඤ්ඤාණදුක්ඛතාය ච චුත්තත්තා තිස්සොපි
ච සුඛතො, තිස්සොපි ච දුක්ඛතො අනුපස්සිතබ්බාති
අත්ථො. සත්ත අනුපස්සනා හෙට්ඨා පකාසිතා ඵච.
සෙසන්ති යථාචුත්තං සුඛාදිවිභාගතො සෙසං
සාමිසනිරාමිසාදිහෙදං වෙදනානුපස්සනායං චත්තබ්බං.

ආරම්මණ...පෙ.... හෙදානන්ති
රූපාදිආරම්මණනානත්තස්ස නීලාදිතබ්බිහෙදස්ස,
ඡන්දාදිඅධිපතිනානත්තස්ස භීනාදිතබ්බිහෙදස්ස,
ඤ්ඤාණඤ්ඤානාදිසහජාතනානත්තස්ස
සසඬබාරිකාසඬබාරිකසවිතක්කාදිතබ්බිහෙදස්ස,

කාමාවචරාදිභූමිනානත්තස්ස
 උක්කට්ඨමජ්ඣිමාදිතඛ්භෙදස්ස,
 කුසලාදිකම්මනානත්තස්ස
 දෙවගතිසංවත්තනියතාදිතඛ්භෙදස්ස,
 කණ්ඞපුක්කවිපාකනානත්තස්ස
 දිට්ඨධම්මවෙදනීයතාදිතඛ්භෙදස්ස,
 පරිත්තභූමකාදිකිරියානානත්තස්ස
 තිභෙතුකාදිතඛ්භෙදස්ස වසෙන අනුපස්සිතඛ්ඛන්ති
 යොජනා. ආදි-සද්දෙන සවත්ථුකාවත්ථුකාදිනානත්තස්ස
 පුග්ගලත්තයසාධාරණාදිතඛ්භෙදස්ස ව සඞ්භගො
 දට්ඨඛ්ඛො. සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානන්ති
 චුසනාදිතංතංලක්ඛණානඤ්ඤවෙව
 අනිච්චතාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණානඤ්ඤව වසෙනාති යොජනා.
 සුඤ්ඤතධම්මස්සාති

අනත්තතාසඞ්ඛාතසුඤ්ඤතාසභාවස්ස. යං විභාවෙතුං
 අභිධම්මෙ “තස්මිං ඛො පන සමයෙ ධම්මා භොන්ති,
 ඛන්ධා භොන්ති” තිආදිනා (ධ. ස. 121)

සුඤ්ඤතාවාරදෙසනා පවත්තා, තං පහීනමෙව පුඛ්ඛෙ
 පහීනත්තා, තස්මා තස්ස තස්ස පුන පහානං න වත්තඛ්ඛං.
 න හි කිලෙසා පහීයමානා ආරම්මණවිභාගෙන පහීයන්ති
 අනාගතානංයෙව උප්පජ්ජනාරහානං පහාතඛ්ඛත්තා,
 තස්මා අභිජ්ඣාදීනං එකත්ථ පහානං වත්වා ඉතරත්ථ න
 වත්තඛ්ඛං එවාති ඉමමත්ථං දස්සෙති

“කාමඤ්ඤවත්ථා” තිආදිනා. අථ වා මග්ගවිත්තක්ඛණ
 එකත්ථ පහීනං සඛ්ඛත්ථ පහීනමෙව භොතීති විසුං විසුං

පහානං න චත්තබ්බං. මග්ගෙන හි පහිනාති චත්තබ්බතං
 අරහන්ති. තත්ථ පුරිමාය වොදනාය
 නානාපුග්ගලපරිභාරො, න හි එකස්ස පහිනං තතො
 අඤ්ඤස්ස පහිනං නාම භොති. පච්ඡිමාය
 නානාචිත්තක්ඛණිකපරිභාරො. නානාචිත්තක්ඛණෙති හි
 ලොකියමග්ගචිත්තක්ඛණෙති අධිජ්ජායො.
 පුබ්බභාගමග්ගො හි ඉධාධිජ්ජෙතො. ලොකියභාවනාය ච
 කායෙ පහිනං න වෙදනාදීසු වික්ඛම්භිතං භොති. යදිපි
 නජ්ජචත්තෙයා, පටිපක්ඛභාවනාය සුජ්ජහිනත්තා තත්ථ
 සා “අහිජ්ඣාදොමනස්සස්ස අජ්ජචත්ති” ති න
 චත්තබ්බා, තස්මා පුනපි තජ්ජහානං චත්තබ්බමෙව.
 එකත්ථ පහිනං සෙසෙසුපි පහිනං භොතීති
 ලොකුත්තරසතිපට්ඨානභාවනං, ලොකියභාවනාය චා
 සබ්බත්ථ අජ්ජචත්තිමත්තං සන්ධාය චුත්තං. “පඤ්චපි
 බන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා ලොකො” ති (විභ. 362, 364,
 366) හි විභවිගෙවතුසුපි යානෙසු චුත්තන්ති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

කායානුපස්සනා

ආනාපානපබ්බවණ්ණනා

374. ආරම්මණවසෙනාති

අනුපස්සිතබ්බකායාදිආරම්මණවසෙන. චතුධා
 හින්දිත්වාති උද්දෙසවසෙන චතුධා හින්දිත්වා. තතො

චතුර්විධසතිපට්ඨානතො එකෙකං සතිපට්ඨානං
ගහෙත්වා කායං විහජන්තොති පාට්ඨසෙසො.

කථඤ්චාති එත්ථ කථන්ති පකාරපුච්ඡා, තෙන
නිද්දිසියමානෙ කායානුපස්සනාපකාරෙ පුච්ඡති. ච-
සද්දො ඛාතිරෙකො, තෙන උද්දෙසවාරෙන අපාකට්ඨං
නිද්දෙසවාරෙන විභාවියමානං විසෙසං ඡොතෙති.
ඛාතිරකෙසුපි ඉතො එකදෙසස්ස සම්භවතො
සබ්බජ්ජකාරග්ගහණං කතං

“සබ්බජ්ජකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්සා”ති, තෙන
යෙ ඉමෙ ආනාපානපබ්බාදිවසෙන ආගතා
චුද්දසජ්ජකාරා, තදන්තොගධා ච
අජ්ඣන්තාදිඅනුපස්සනාජ්ජකාරා, තථා
කායගතාසතිසුත්තෙ (ම. නි. 3.153) චුත්තා
කෙසාදිවණ්ණසණ්ඨානකසිණාරම්මණචතුක්කජ්ඣානජ්
ජකාරා, ලොකියාදිජ්ජකාරා ච, තෙ සබ්බෙපි
අනවසෙසතො සච්චණ්ඨාති. ඉමෙ ච ජකාරා
ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ, න ඉතො බහිද්ධාති චුත්තං
“සබ්බජ්ජකාර...පෙ.... පට්ඨෙසධතො චා”ති. තත්ථ
තථාභාවපට්ඨෙසධතොති

සබ්බජ්ජකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්ස පුග්ගලස්ස
අඤ්ඤසාසනස්ස නිස්සයභාවපට්ඨෙසධතො, එතෙන ඉධ
භික්ඛවෙති එත්ථ ඉධ-සද්දො අන්තොගධඵවසද්දත්ථොති
දස්සෙති. සන්ති හි එකපදානිපි අවධාරණානි යථා
“වායුභක්ඛො”ති. තෙනාහ “ඉධෙව භික්ඛවෙ

සමණෝ” තිආදි. පරිපුණ්ණසමණප්පකරණධම්මො හි
සො පුග්ගලො, යො
සබ්බප්පකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකො.
පරප්පවාදානි පරෙසං අඤ්ඤතිත්ථියානං නානප්පකාරා
වාදා තිත්ථායතනානි.

අරඤ්ඤාදිකස්සෙව භාවනානුරූපසෙනාසනතං
දස්සෙතුං “ඉමස්සහී” තිආදි චුත්තං. දුද්දමො දමථං
අනුපගතො ගොණො කුටගොණො. දොහනකාලෙ යථා
ථනෙහි අනවසෙසතො බීරං න පග්ගරති, ඵචං
දොහපට්ඨන්ධිනී කුටධෙතු. රූප-සද්දාදිකෙ පට්ඨච
උප්පජ්ජනකඅස්සාදො රූපාරම්මණාදිරසො. පුබ්බෙ
ආචිණ්ණාරම්මණන්ති පබ්බජ්ජතො පුබ්බෙ, අනාදිමති වා
සංසාරෙ පරිචිතාරම්මණං. නිබන්ධෙය්‍යානි බන්ධෙය්‍ය.
සනියානි සම්මදෙව කම්මට්ඨානස්ස සල්ලක්ඛණවසෙන
පවත්තාය සනියා. ආරම්මණෙති කම්මට්ඨානාරම්මණෙ.
දළ්භන්ති ථීරං, යථා සතොකාරිස්ස උපවාරප්පනාහෙදො
සමාධි ඉජ්ඣති, තථා ථාමගතං කත්වාති අත්ථො.

විසෙසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානන්ති
සබ්බෙසං බුද්ධානං, එකච්චානං පච්චෙකබුද්ධානං,
බුද්ධසාවකානඤ්ච විසෙසාධිගමස්ස අඤ්ඤන
කම්මට්ඨානෙන අධිගතවිසෙසානං
දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්ස පදට්ඨානභූතං.

වත්ථුවිජ්ජාවරියො විය හගවා යොගීනං
අනුරූපනිවාසට්ඨානුපදිසනතො. භික්ඛු දීපිසදිසො
අරඤ්ඤෙ ඵකකො විහරිත්වා පටිපක්ඛනිමමථනවසෙන
ඉච්ඡිතත්ථසාධනතො ඵලමුත්තමන්ති සාමඤ්ඤඵලං
සන්ධාය වදති. පරක්කමජවයොග්ගභූමීන්ති
භාවනුස්සාහජවස්ස යොග්ගකරණභූමිභූතං.

අද්ධානවසෙන පවත්තානං අස්සාසපස්සාසානං
වසෙන දීසං වා අස්සසන්තො, ඉත්තරවසෙන පවත්තානං
අස්සාසපස්සාසානං වසෙන රස්සං වා අස්සසන්තොති
යොජනා. ඵචං සික්ඛතොති අස්සාසපස්සාසානං
දීසරස්සතාපජානනසබ්බකායජ්ජට්ඨංවෙදනඔලාරිකොලා
රිකපට්ඨපස්සමහනවසෙන භාවනං සික්ඛතො,
තථාභූතො වා හුත්වා තිස්සො සික්ඛා පවත්තයතො.
අස්සාසපස්සාසනිමිත්තෙති
අස්සාසපස්සාසසන්තිස්සයෙන
උපට්ඨිතපටිභාගනිමිත්තෙ. අස්සාසපස්සාසෙස
පරිග්ගණ්හාති රූපමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසන්තො,
යො “අස්සාසපස්සාසකම්මිකො” ති චුත්තො.
ඤානභිගාති පරිග්ගණ්හාති අරූපමුඛෙන විපස්සනං
අභිනිවිසන්තො. වත්ථු නාම කරජකායො
චිත්තවෙතසිකානං පවත්තිට්ඨානභාවතො. අඤ්ඤො
සන්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථීති විසුද්ධිදිට්ඨි “තයිදං
ධම්මමත්තං, න අහෙතුකං, නාපි ඉස්සරාදිවිසමහෙතුකං,
අථ ඛො අවිජ්ජාදිහෙතුක”න්ති අද්ධාත්තයෙපි

කඩබාවිතරණෙන විනිශ්ඡකඩබො. “යං කිඤ්චි හික්ඛු රූප”න්තිආදිනා (ම. නි. 1.361; 2.113; 3.86, 89; පටි. ම. 1.54) නයෙන කලාපසම්මසනවසෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා. උදයවයානුපස්සනාදිවසෙන විපස්සනං වඩිසේන්තො. අනුක්කමෙන මග්ගපටිපාටියා.

“පරස්ස වා අස්සාසපස්සාසකායෙ”ති ඉදං සම්මසනවාරවසෙනායං පාළි පවත්තාති කත්වා චුත්තං, සමථවසෙන පන පරස්ස අස්සාසපස්සාසකායෙ අප්පනාතිමිත්තුප්පත්ති එව නත්ථි. අට්ඨපෙත්වාති අන්තරන්තරා න යපෙත්වා. අපරාපරං සඤ්චරණකාලොති අජ්ඣන්තබ්බිද්ධාධම්මෙසුපි නිරන්තරං වා භාවනාය පවත්තනකාලො කථිතො. එකස්මිං කාලෙ පනිදං උභයං න ලබ්භතීති “අජ්ඣන්තං, බ්බිද්ධා”ති ව චුත්තං ඉදං ධම්මද්වයං සට්ඨං එකස්මිං කාලෙ එකතො ආරම්මණභාවෙන න ලබ්භති, එකජ්ඣං ආලම්බිතුං න සක්කාති අත්ථො.

සමුදෙති එතස්මාති සමුදයො, සො එව කාරණට්ඨෙන ධම්මොති සමුදයධම්මො. අස්සාසපස්සාසානං උප්පත්තිහෙතු කර්මකායාදි, තස්ස අනුපස්සනසීලො සමුදයධම්මානුපස්සී, තං පන සමුදයධම්මං උපමාය දස්සේන්තො “යථා නාමා”තිආදිමාහ. තත්ථ භස්තත්ති රුත්තිං. ගග්ගරනාළින්ති උක්කාපනාළිං. තෙති කර්මකායාදිකෙ. යථා අස්සාසපස්සාසකායො කර්මකායාදිසම්බන්ධි තංනිමිත්තතාය, එවං

කරජකායාදයොපි අස්සාසපස්සාසකායසම්බන්ධිනො
 තංනිමිත්තභාවෙනාති “සමුදයධම්මා කායස්මි”න්ති
 වත්තබ්බතං ලභන්තීති චුත්තං “සමුදය...පෙ....
 වුවුවතී”ති. පකතිවාචී වා ධම්ම-සද්දො
 “ජාතිධම්මාන”න්තිආදීසු (ම. නි. 1.131; 3.310; පටි. ම.
 1.33) වියාති කායස්ස පච්චයසමවායෙ
 උප්පජ්ජනකපකතිකායානුපස්සී වා
 “සමුදයධම්මානුපස්සී”ති චුත්තො. තෙනාහ
 “කරජකායඤ්චා”තිආදි. එවඤ්ච කත්වා කායස්මිත්ති
 භූමිමච්චනං සුට්ඨුතරං යුජ්ජති.

වයධම්මානුපස්සීති එත්ථ අහෙතුකත්තෙපි විනාසස්ස
 යෙසං හෙතුධම්මානං අභාවෙ යං න හොති, තදභාවො
 තස්ස අභාවස්ස හෙතු විය වොහරීයතීති උපචාරතො
 කරජකායාදිඅභාවො අස්සාසපස්සාසකායස්ස වයකාරණං
 චුත්තො. තෙනාහ “යථා භස්තායා”තිආදි. අයං තාවෙත්ථ
 පය්මවිකප්පවසෙන අත්ථවිභාවනා. දුතියවිකප්පවසෙන
 උපචාරෙන විනායෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අජ්ඣත්තබ්හිද්ධානුපස්සනා විය හින්තවත්ථුට්ඨියතාය
 සමුදයවයධම්මානුපස්සනාපි එකකාලෙ න ලබ්භතීති ආහ
 “කාලෙන සමුදයං කාලෙන වයං අනුපස්සන්තො”ති.
 “අත්ථී කායො”ති එව-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති
 “කායොව අත්ථී”ති වත්වා අවධාරණෙන නිවත්තිතං
 දස්සෙන්තො “න සත්තො”තිආදිමාහ. තස්සත්ථො –
 යො රූපාදීසු සත්තවිසත්තතාය, පරෙසඤ්ච

සජ්ජාපනටියෙන, සත්වගුණයොගතො වා “සත්තො”ති පරෙහි පරිකප්පිතො, තස්ස සත්තනිකායස්ස පූරණතො ච චචත්තූපපජ්ජනධම්මකාය ගලනතො ච “පුග්ගලො”ති, ටීයති සංහඤ්ඤති එත්ථ ගබ්භොති “ඉත්ථී”ති, පුරි පුරෙ භාගෙ සෙති පවත්තතීති “පුරිසො”ති, ආහිතො අහං මානො එත්ථාති “අත්තා”ති, අත්තනො සත්තකභාවෙන “අත්තනිය”න්ති, පරො න භොතීති කත්වා “අහ”න්ති, මම සත්තකන්ති කත්වා “මමා”ති, චුත්තජ්ජකාරචිතිමුත්තො අඤ්ඤොති කත්වා “කොචී”ති, තස්ස සත්තකභාවෙන “කස්සචී”ති, විකප්පෙතබ්බො කොචී නත්ථී, කෙවලං “කායො එව අත්ථී”ති. දසහිපි පදෙහි අත්තත්තනියසුඤ්ඤතමෙව කායස්ස විභාවෙති. එවන්ති “කායොව අත්ථී”ති ආදිනා චුත්තජ්ජකාරෙන.

ඤාණපමාණත්ථායාති කායානුපස්සනාඤාණං පරං පමාණං පාපනත්ථාය. සතිපමාණත්ථායාති කායපරිග්ගාහිකං සතිං පවත්තනසතිං පරං පමාණං පාපනත්ථාය. ඉමස්ස හි චුත්තනායෙන “අත්ථී කායො”ති අපරාපරුප්පත්තිවසෙන පච්චුපට්ඨිතා සති හියොයාසො මත්තාය තත්ථ ඤාණස්ස, සතියා ච පරිබුහනාය භොති. තෙනාහ “සතිසම්පජ්ඤානං චුඬ්ඬත්ථායා”ති. ඉමිස්සා භාවනාය තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහානං උජුපට්ඨකත්තා චුත්තං “තණ්හා...පෙ.... විහරතී”ති. තථාභූතො ච ලොකෙ කිඤ්චිපි “අහ”න්ති වා “මම”න්ති වා ගහෙතබ්බං න පස්සති, කුතො ගණ්භෙය්‍යාති ආහ “න ච කිඤ්චී”ති ආදි.

එවමිනි එක් ජී-සද්දො හෙටියා නිද්දිටියස්ස තාදිසස්ස අත්ථස්ස අභාවතො අවුත්තසමුච්චයත්ථොති දස්සෙත්තො “උපරි අත්ථං උපාදායා”ති ආහ යථා “අන්තමසො තිරච්ඡානගතායපි, අයමිපි පාරාජිකො හොති”ති. (පාරා. 42) එවන්ති පන නිද්දිටියාකාරස්ස පච්චාමසනං නිගමනවසෙන කතන්ති ආහ “ඉමිනා පන...පෙ.... දස්සෙති”ති.

පුබ්බභාගසතිපටියානස්ස ඉධ අධිප්පෙතත්තා වුත්තං “සති දුක්ඛසච්ච”න්ති. සා පන සති යස්මිං අන්තභාවෙ, තස්ස සමුටියාපිකා තණ්හා, තස්සාපි සමුටියාපිකා එව නාම හොති තදභාවෙ අභාවතොති ආහ “තස්සා සමුටියාපිකා පුරිමතණ්හා”ති, යථා “සඬ්ඛාරපච්චයා”ති (ම. නි. 3.126; උදා. 1; විහ. 484).

තංවිඤ්ඤාණඛිජතංසන්තතිසම්භූතො සබ්බොපි ලොකියො විඤ්ඤාණප්පබන්ධො “සඬ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං” ත්වෙච වුච්චති සුත්තන්තනායෙන. අප්පචත්තීති අප්පචත්තීනිමිත්තං, උභිත්තං අප්පචත්තියා නිමිත්තභූතොති අත්ථො. න පචත්තති එත්ථාති වා අප්පචත්ති. “දුක්ඛපරිජානනො”තිආදි එකන්තතො චතුක්ච්චසාධනවසෙනොව අරියමග්ගස්ස පචත්තීති දස්සෙතුං වුත්තං. අවුත්තසිද්ධො හි තස්ස භාවනාපට්ඨෙධො. චතුසච්චවසෙනාති චතුසච්චකම්මටියානවසෙන. උස්සක්කිත්ථාති විසුද්ධිපරම්පරාය ආරුහිත්ථා, භාවනං උපරි නෙත්ථාති

අත්ථො. නියානමුඛන්ති වට්ටදුක්ඛතො
නිස්සරණුපායො.

ආනාපානපඛිඛවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉරියාපථපඛිඛවණ්ණනා

375. ඉරියාපථවසෙනාති ඉරියනං ඉරියා, කිරියා, ඉධ
පන කායිකපයොගො වෙදිතඛිඛො. ඉරියානං පථො
පවත්තිමග්ගොති ඉරියාපථො, ගමනාදිවසෙන පවත්තා
සරීරාවත්ථා. ගච්ඡන්තො වා හි සත්තො කායෙන
කාතඛිඛකිරියං කරොති ඨිතො වා නිසිත්තො වා
නිපන්තො වාති, තෙසං ඉරියාපථානං වසෙන,
ඉරියාපථවිභාගෙනාති අත්ථො. පුන වපරන්ති පුන ව
අපරං, යථාචුත්තආනාපානකම්මට්ඨානතො භියොයාපි
අඤ්ඤං කායානුපස්සනාකම්මට්ඨානං කථෙමි, පුණාථාති
වා අධිජ්ජායො. “ගච්ඡන්තො වා”තිආදි
ගමනාදිමත්තජානනස්ස, ගමනාදිගතවිසෙසජානනස්ස ව
සාධාරණවචනං, තත්ථ ගමනාදිමත්තජානනං න ඉධ
නාධිජ්ජෙතං, ගමනාදිගතවිසෙසජානනං පන
අධිජ්ජෙතන්ති තං විහජිත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ
කාම”න්තිආදි චුත්තං. සත්තුපලද්ධිත්ති “සත්තො
අත්ථි”ති උපලද්ධිං සත්තග්ගාහං. න පජහති න
පරිච්චජති “අහං ගච්ඡාමි, මම ගමන”න්ති
ගාහසඛිඛාවතො. තතො ඵව අත්තසඤ්ඤං “අත්ථි අත්තා
කාරකො වෙදකො”ති ඵවං පවත්තං විපරීතසඤ්ඤං න

උග්‍රසාටෙකි නාපනෙති අප්පටිපක්ඛභාවතො,
අනනුබ්‍රහනතො වා. එවං භූතස්ස චස්ස කුතො
කම්මට්ඨානාදිභාවොති ආහ “කම්මට්ඨානං වා
සතිපට්ඨානභාවනා වා න භොති”ති. “ඉමස්ස
පනා”තිආදි සුක්කපක්ඛො, තස්ස වුත්තච්චරියායෙන
අත්ථො වෙදිතඛ්ඛො. තමෙව හි අත්ථං විචරිතුං
“ඉදඤ්ඨි”තිආදි වුත්තං.

තත්ථ කො ගච්ඡතීති සාධනං, කිරියඤ්ච අවිනිඛිභුත්තං
කත්ථා ගමනකිරියාය කත්තුපුච්ඡා, සා
කත්තුභාවච්චිසිට්ඨඅත්තපටික්ඛෙපත්ථා ධම්මමත්තස්සෙව
ගමනසිද්ධිදස්සනතො. කස්ස ගමනන්ති තමෙවත්ථං
පරියායන්තරෙන වදති සාධනං, කිරියඤ්ච විනිඛිභුත්තං
කත්ථා ගමනකිරියාය අකත්තුසම්ඛන්ධිභාවච්චභාවනතො.
පටික්ඛෙපත්ථඤ්ඨි අත්තොනීතං කත්ථා උභයත්ථං කිං-
සද්දො පවත්තො. කිං කාරණාති පන
පටික්ඛිත්තකත්තුකාය ගමනකිරියාය
අච්චරිතකාරණපුච්ඡා. ඉදඤ්ඨි ගමනං නාම අත්තා මනසා
සංයුජ්ජති, මනො ඉන්ද්‍රියෙහි, ඉන්ද්‍රියානි අත්තෙහීති
එවමාදි මිච්ඡාකාරණවිනිමුත්තඅනුරූපපච්චයහෙතුකො
ධම්මානං පවත්තිආකාරච්චෙසෙසො. තෙනාහ
“තත්ථා”තිආදි.

න කොච්චි සත්තො වා පුග්ගලො වා ගච්ඡති
ධම්මමත්තස්සෙව ගමනසිද්ධිතො, තඛ්ඛිනිමුත්තස්ස ච
කස්සච්චි අභාවතො. ඉදානි ධම්මමත්තස්සෙව ගමනසිද්ධිං.

දස්සෙතුං “චිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡ්ඵාරනා”තිආදී
චුත්තං. තත්ථ චිත්තකිරියා ච සා, වායොධාතුයා ච්ඡ්ඵාරො
ච්ඡ්ඵන්දනඤ්චාති චිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡ්ඵාරො,
තෙන. එත්ථ ච චිත්තකිරියග්ගහණෙන
අනින්ද්‍රියබද්ධවායොධාතුච්ඡ්ඵාරං නිවත්තෙති,
වායොධාතුච්ඡ්ඵාරග්ගහණෙන
වෙනනාවච්චිඤ්ඤත්තිහෙදං චිත්තකිරියං නිවත්තෙති,
උභයෙන පන කායච්ඤ්ඤත්තිං විභාවෙති. “ගච්ඡතී”ති
චත්ඵා යථා පචත්තමානෙ කායෙ “ගච්ඡතී”ති වොභාරො
හොති, තං දස්සෙතුං “තස්මා”තිආදී චුත්තං. තත්ති
ගන්තුකාමතාවසෙන පචත්තචිත්තං. වායං ඡනෙතීති
වායොධාතුඅධිකං රූපකලාපං උප්පාදෙති, අධිකතා
වෙත්ථ සාමත්ථියතො, න පමාණතො.
ගමනචිත්තසමුච්චිතං සහජාතරූපකායස්ස
ථම්හනසන්ධාරණචලනානං පච්චයභූතෙන
ආකාරවිසෙසෙන පචත්තමානං වායොධාතුං සන්ධායාහ
“වායො ච්ඤ්ඤත්තිං ඡනෙතී”ති. අධිප්පායසහභාවී හී
විකාරො ච්ඤ්ඤත්ති. යථාචුත්තඅධිකභාවෙනෙව ච
වායොගහණං, න වායොධාතුයා එව ඡනකභාවතො,
අඤ්ඤථා ච්ඤ්ඤත්තියා උපාදායරූපභාවො දුරූපපාදො
සියා. පුරතො අභිනීභාරො පුරතොභාගෙන කායස්ස
පචත්තනං, යො “අභික්කමො”ති චුච්චති.

“ඵසෙව නයො”ති අතිදෙසෙන සඬබෙපතො චත්ඵා
තමත්ථං විවරිතුං “තත්‍රාපි හී”තිආදී චුත්තං. කොට්ඨො

පටියායාති හෙට්ඨමකොටිතො පටියාය පාදකලතො
පටියාය. උස්සිතභාවොති උඛ්ඛිද්ධභාවො.

එවං පජානතොති එවං.

චිත්තකිරියවායොධාතුච්ඡ්ඵාරෙනෙව ගමනාදි භොතීති
පජානතො. තස්ස එවං පජානනාය නිච්ඡයගමනත්ථං
“එවං භොතී”ති විචාරණා වුච්චති ලොකෙ යථාභූතං
අජානන්තෙහි මිච්ඡාහිනිවෙසවසෙන,
ලොකවොහාරවසෙන වා. අත්ථි පනාති අත්තනො එවං
විමංසනවසෙන පුච්ඡාවචනං. නත්ථිති නිච්ඡයවසෙන
සත්තස්ස පටික්ඛෙපවචනං. “යථා පනා”තිආදි තස්සෙව
අත්ථස්ස උපමාය විභාවනං, තං සුචිඤ්ඤයාමෙව.

නාවා මාලුතවෙගෙනාති යථා අචෙතනා නාවා
වාතවෙගෙන දෙසන්තරං යාති, යථා ච අචෙතනො
තෙජනං කණ්ඨො ජියාවෙගෙන දෙසන්තරං යාති, තථා
අචෙතනො කායො වාතාහතො යථාවුත්තවායුනා නීතො
දෙසන්තරං යාතීති එවං උපමාසංසන්දනං වෙදිතඛ්ඛං.
සවෙ පන කොච්චි වදෙයා “යථා නාවාතෙජනානං
පෙල්ලකස්ස පුරිසස්ස වසෙන දෙසන්තරගමනං, එවං
කායස්සාපී”ති, භොතු, එවං ඉච්ඡිතො වායමත්ථො යථා
හි නාවාතෙජනානං සංහතලක්ඛණස්සෙව පුරිසස්ස
වසෙන ගමනං, න අසංහතලක්ඛණස්ස, එවං
කායස්සාපීති. කා නො භානි, හියොපි ධම්මමත්තතාව
පතිට්ඨං ලහති, න පුරිසවාදො. තෙනාහ
“යන්තසුත්තවසෙනා”තිආදි.

තත්ථ පසුත්තන්ති හෙට්ඨා චුත්තනායෙන
ගමනාදිකිරියාවසෙන පච්චයෙහි පයොජ්ඣං. යාතීති
තිට්ඨති. එත්ථාති ඉමස්මිං ලොකෙ. විනා හෙතුපච්චයෙති
ගන්තුකාමතාවිත්තතංසමුට්ඨානවායොධාතුආදිහෙතුපච්ච
යෙහි විනා. තිට්ඨෙති තිට්ඨෙය්‍ය. චජෙති චජෙය්‍ය
ගච්චෙය්‍ය කො නාමාති සම්බන්ධො. පටික්ඛෙපත්ථො
චෙත්ථ කිං-සද්දොති හෙතුපච්චයවිරහෙන
යානගමනපටික්ඛෙපමුඛෙන සබ්බායපි ධම්මජ්ජවත්තියා
පච්චයාධිනචුත්තීතාවිභාවනෙන අත්තසුඤ්ඤතා විය
අනිච්චදුක්ඛතාපි විභාවිතාති දට්ඨබ්බා.

පණ්ණිතොති යථා යථා පච්චයෙහි පකාරෙහි නිහිතො
ධීපිතො. සබ්බසඬ්ඨානිකචචනන්ති සබ්බෙසමිපි චතුත්තං.
ඉරියාපථානං එකජ්ඣං සඬ්ඨගණ්හනචචනං, පුබ්බෙ විසුං
විසුං ඉරියාපථානං චුත්තත්තා ඉදං නෙසං එකජ්ඣං
ගහෙත්වා චචනන්ති අත්ථො. පුරිමනායො වා
ඉරියාපථජ්ජධානො චුත්තොති තත්ථ කායො අජ්ජධානො
අනුනිජ්ජාදීති ඉධ කායං පධානං, අපධානඤ්ච ඉරියාපථං
අනුනිජ්ජාදිං කත්වා දස්සෙතුං දුතියනායො චුත්තොති
එවමිපෙත්ථ ද්විත්තං නයානං විසෙසො චෙදිතබ්බො.
ඨිතොති පචත්තො.

ඉරියාපථපරිග්ගණ්හනමිපි ඉරියාපථවතො කායස්සෙච
පරිග්ගණ්හනං තස්ස අචත්ථාවිසෙසභාවතොති චුත්තං
“ඉරියාපථපරිග්ගණ්හනෙන කායෙ කායානුපස්සී
විහරතී”ති. තෙනචෙත්ථ රූපක්ඛන්ධවසෙනෙච

සමුදයාදයො උද්ධටා. එස නයො සෙසවාරෙසුපි.
 ආදිනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන යථා “තණ්හාසමුදයා
 කම්මසමුදයා ආහාරසමුදයා” ති නිබ්බත්තිලක්ඛණං
 පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සතීති ඉමෙ
 චත්තාරො ආකාරා සඛිගස්හන්ති, එවං
 “අවිජ්ජානිරොධා” ති ආදයොපි පඤ්ච ආකාරා
 සඛිගහිතාති දට්ඨබ්බා. සෙසං චුත්තනයමෙව.

ඉරියාපථපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බවණ්ණනා

376. චතුසම්පජඤ්ඤවසෙනාති සමන්තතො
 පකාරෙහි, පකට්ඨං වා සවිසෙසං ජානාතීති සම්පජානො,
 සම්පජානස්ස භාවො සම්පජඤ්ඤං, තථාපචත්තං ඤාණං,
 හත්ථවිකාරාදිහෙදහින්තත්තා චත්තාරි සම්පජඤ්ඤාති
 සමාහටාති චතුසම්පජඤ්ඤං, තස්ස වසෙන.
 “අහික්කන්තෙ” ති ආදීනි සාමඤ්ඤඵලෙ (දී. නි. අට්ඨ.
 1.214; දී. නි. ටී. 1.214 වාක්‍යබන්ධෙපි) වණ්ණිතාති, න
 පුන වණ්ණෙතබ්බාති, තස්මා තංතංසංචණ්ණනාය
 ලීනත්ථජපකාසනාපි තත්ථ විහිතනයෙනෙව ගහෙතබ්බා.
 “අහික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී
 හොතී” ති ආදි වචනතො
 අහික්කමාදිගතචතුසම්පජඤ්ඤපරිග්ගණ්හනෙන
 රූපකායස්සෙවෙත්ථ සමුදයධම්මානුපස්සිතාදි
 අධිජපෙනොති ආහ “රූපක්ඛන්ධස්සෙව සමුදයො ච

වයො ව නීහරිතබ්බො”ති. රූපධම්මානංයෙව හී
පවත්තිආකාරවිසෙසා අහික්කමාදයොති. සෙසං
චුත්තනයමෙව.

චතුසම්පජ්ඣඤ්ඤපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටික්කුලමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

377. පටික්කුලමනසිකාරවසෙනාති ජිගුච්ඡනීයතාය
පටික්කුලමෙව පටික්කුලං, යො පටික්කුලසභාවො
පටික්කුලාකාරො, තස්ස මනසි කරණවසෙන.
අන්තරෙතාපි හී භාවවාචිතං සද්දං භාවත්ථො විඤ්ඤායති
යථා “පටස්ස සුක්ක”න්ති. යස්මා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි.
1.182) චුත්තං, තස්මා තත්ථ, තංසංචණ්ණනායඤ්ච
(විසුද්ධි. ටී. 1.182 ආදයො) චුත්තනයෙන “ඉමමෙව
කාය”න්ති ආදීනමත්ථො වෙදිතබ්බො.

වත්ථාදීහි පසිබ්බකාකාරෙන බන්ධිත්වා කතං
ආවාටතං පුතොළී. නානාකාරා එකස්මිං යානෙ
සම්මිස්සාති එත්තාවතා නානාවණ්ණානං කෙසාදීනඤ්ච
උපමෙයාතා. විභූතකාලොති පණ්ණත්තිං
සමතික්කමිත්වා කෙසාදීනං අසුභාකාරස්ස
උපට්ඨිතකාලො. ඉති-සද්දස්ස ආකාරත්ථතං
දස්සෙත්තො “එව”න්ති වත්ථා තං ආකාරං සරූපතො
දස්සෙත්තො “කෙසාදිපරිග්ගණ්හනෙනා”ති ආදිමාහ.
කෙසාදිසඤ්ඤිතානඤ්ච අසුචිභාවානං
පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡපටික්කුලාකාරස්ස සමුදයතො

අනුපස්සනා ඉධ කායානුපස්සනාති. සෙසං
චුත්තනයමෙව.

පටික්කුලමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධාතුමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

378. ධාතුමනසිකාරවසෙනාති පථවීධාතුආදිකා
චතස්සො ධාතුයො ආරබ්භ
පචත්තභාවනාමනසිකාරවසෙන,
චතුධාතුවචත්ථානවසෙනාති අත්ථො. ධාතුමනසිකාරො,
ධාතුකම්මට්ඨානං, චතුධාතුවචත්ථානන්ති හි අත්ථතො
ඵකං. ගොසාතකොති ජීවිකත්ථාය ගුන්තං සාතකො.
අත්තෙවාසිකොති කම්මකරණවසෙන තස්ස සමීපවාසී
තං නිස්සාය ජීවනකො. විනිවිජ්ඣිත්ථාති ඵකස්මිං යානෙ
අඤ්ඤමඤ්ඤං විනිවිජ්ඣිත්ථා. මහාපථානං
වෙමජ්ඣට්ඨානසච්චාතෙති චතුන්තං මහාපථානං තාය
ඵච විනිවිජ්ඣිතට්ඨානතාය වෙමජ්ඣසච්චාතෙ. යස්මා
තෙ චත්තාරො මහාපථා චතුහි දිසාහි ආගන්ත්ථා තත්ථ
සමොහිතා විය හොන්ති, තස්මා තං යානං චතුමහාපථං,
තස්මිං චතුමහාපථෙ. ඨිත-සද්දො “ධිතො වා”තිආදීසු (දී.
නි. 1.263; අ. නි. 5.28)

යානසච්චාතඉරියාපථසමච්චිතියාය, යා-සද්දස්ස වා
ගතිනිචත්තිඅත්ථතාය අඤ්ඤත්ථ යපෙත්ථා ගමනං
සෙසඉරියාපථසමච්චිතියාය බොධකො, ඉධ පන යථා තථා
රූපකායස්ස පචත්තිආකාරබොධකො අධිජපෙතොති

ආහ “චතුර්නං ඉරියාපථානං යෙන කෙනචි ආකාරෙන
යීතත්තා යථා යීත”න්ති. තත්ථ ආකාරෙනාති යානාදිනා
රූපකායස්ස පචත්තිආකාරෙන. යානාදයො හි
ඉරියාපථසඬ්ඛාතාය කිරියාය පථො පචත්තිමග්ගොති
“ඉරියාපථො”ති චුච්චත්තිති චුත්තො වායමත්ථො.
යථායීතත්ති යථාපචත්තං, යථාචුත්තං යානමෙවෙත්ථ
පණ්ඩානත්ති අධිජ්ජෙතත්ති ආහ “යථා යීතත්තා ච
යථාපණ්ණිත”න්ති. “යීත”න්ති වා කායස්ස
යානසඬ්ඛාතඉරියාපථසමායොගපරිදීපනං,
“පණ්ණිත”න්ති තදඤ්ඤඉරියාපථසමායොගපරිදීපනං.
“යීත”න්ති වා කායසඬ්ඛාතානං රූපධම්මානං තස්මිං
තස්මිං ඛණෙ සකිච්චවසෙන අවට්ඨානපරිදීපනං,
පණ්ණිතත්ති පච්චයවසෙන තෙහි තෙහි පච්චයෙහි
පකාරතො නිහිතං පණ්ණිතත්ති ඵවම්පෙත්ථ අත්ථො
වෙදිතඛ්ඛො. පච්චවෙක්ඛතීති පති පති අවෙක්ඛති,
ඤාණචක්ඛුනා විනිඛ්භුජ්ජිත්වා විසුං විසුං පස්සති.

ඉදානි චුත්තමෙවත්ථං භාවත්ථවිභාවනවසෙන
දස්සෙතුං “යථා ගොසාතකස්සා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ
පොසෙත්තස්සාති මංසුපවයපරිලුහනාය
කුණ්ඩකහත්තකජ්ජපාසට්ඨිආදීහි සංවච්චෙඨත්තස්ස. වධිතං
මතත්ති හිංසිතං හුත්වා මතං. මතත්ති ච මතමත්තං.
තෙනෙවාහ “තාවදෙවා”ති. ගාවීති සඤ්ඤා න
අත්තරධායතීති යානි අඬ්ඟපච්චඬ්ඟානි
යථාසන්තිවිට්ඨානි උපාදාය ගාවීසමඤ්ඤා මතමත්තායපි

ගාවියා තෙසං තංසන්තිවෙසස්ස අවිනට්ඨත්තා. විලියන්ති හිජ්ජන්ති විභුජ්ජන්තිකී බීලා, භාගා ව-කාරස්ස බ-කාරං, ඉකාරස්ස ව ඊකාරං කත්වා. බීලසොති බීලං බීලං කත්වා. විහජ්ජන්ති අට්ඨසඛිසාතතො මංසං විවෙවෙත්වා, තතො වා විවෙවිතං මංසං භාගසො කත්වා. තෙනෙවාහ

“මංසසඤ්ඤා පවත්තකී” ති. පබ්බජිතස්සාපි

අපරිග්ගහිතකම්මට්ඨානස්ස. සනවිතිබ්භොගන්ති සන්තතිසමුහකිච්චසනානං විනිබ්භුජ්ජනං විවෙචනං.

ධාතුසො පච්චවෙක්ඛතොති සනවිතිබ්භොගකරණෙන ධාතුං ධාතුං පථවීආදිධාතුං විසුං විසුං කත්වා

පච්චවෙක්ඛන්තස්ස. සත්තසඤ්ඤාති

අත්තානුදිට්ඨිවසෙන පවත්තා සත්තසඤ්ඤාති වදන්ති, වොහාරවසෙන පවත්තසත්තසඤ්ඤායපි තදා

අත්තරධානං යුත්තමෙව යාථාවතො සනවිතිබ්භොගස්ස සම්පාදනතො. එවඤ්ඤි සති යථාචුත්තඔපම්මත්ථෙත

උපමෙයාත්ථො අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති සමෙති.

තෙනෙවාහ “ධාතුවසෙනෙව විත්තං සන්තිට්ඨති” ති.

දක්ඛොති ඡෙතො තංතංසමඤ්ඤාය කුසලො

“යථාජාතෙ සුනස්මිං නඛිගුට්ඨිබ්බරවිසාණාදිවත්තෙ අට්ඨිමංසාදිඅවයවසමුදායෙ අවිහත්තෙ ගාවීසමඤ්ඤා, න විහත්තෙ. විහත්තෙ පන අට්ඨිමංසාදිඅවයවසමඤ්ඤා” ති

ජානනතො. චතුමභාපථො විය චතුඉරියාපථොති ගාවියා ධීතචතුමභාපථො විය කායස්ස පවත්තිමග්ගහුතො

චතුබ්බිධො ඉරියාපථො යස්මා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.305) විත්ථාරිතා, තස්මා තත්ථ, තංසංවණණනායඤ්ච

(විසුද්ධි. ටී. 1.306) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. සෙසං චුත්තනයමෙව.

ධාතුමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නවසිවථිකපබ්බවණ්ණනා

379. සිවථිකාය අපවිද්ධඋද්ධුමාතකාදිපටිසංයුත්තානං ඔධිසො පවත්තානං කථානං, තදභිධෙයානානඤ්ච උද්ධුමාතකාදිඅසුභභාගානං සිවථිකපබ්බානීති සච්ඡිතිකාරෙහි ගහිතසමඤ්ඤා. තෙනාහ “සිවථිකපබ්බෙහි විහජ්තු”න්ති. මරිත්වා එකාභාතික්කන්තං එකාහමතං. උද්ධං ජීවිතපරියාදානාති ජීවිතක්ඛයතො උපරි මරණතො පරං. සමුග්ගතෙනාති සමුට්ඨිතෙන. උද්ධුමාතත්තාති උද්ධං උද්ධං ධුමාතත්තා සුනත්තා. සෙතරත්තෙහි විපරිහින්තං විමිස්සිතං නීලං විනීලං, පුරිමවණ්ණවිපරිණාමභූතං වා නීලං විනීලං. විනීලමෙව විනීලකන්ති ක-කාරෙන පදවච්ඡිතං අනත්ථන්තරතො යථා “පිතකං ලොහිතක”න්ති (ධ. ස. 616). පටික්කුලත්තාති ජිගුච්ඡනීයත්තා. කුච්ඡිතං විනීලන්ති විනීලකන්ති කුච්ඡනත්ථො වා අයං ක-කාරොති දස්සෙතුං චුත්තං යථා “පාපකො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති”ති. (දී. නි. 3.316; අ. නි. 5.213; මහාව. 285) පරිහින්තට්ඨානෙහි කාකකච්ඡිකාදීහි. විස්සන්දමානපුබ්බන්ති විස්සවත්තපුබ්බං, තභං තභං

පග්ගරන්තපුබ්බන්ති අත්ථො. තථාභාවන්ති
විස්සන්දමානපුබ්බභාවං.

යො භික්ඛුති යො “පස්සෙයා සරීරං සිවථිකාය
ඡඩ්ඛිත”න්ති චුත්තො, යො භික්ඛු. උපසංහරති සදිසතං.
“අයම්පි බො”ති ආදි උපසංහරණාකාරදස්සනං. ආයුති
රූපජීවිතින්ද්‍රියං, අරූපජීවිතින්ද්‍රියං පනෙත්ථ
විඤ්ඤාණගතිකමෙව. උස්මාති කම්මජතෙජො. එවං
පුතිකසභාවොයෙවාති එවං අතිවිය
දුග්ගන්ධජෙගුච්ඡපටික්කුලපුහිකසභාවො එව, න
ආයුආදීනං අවිගමෙ විය මත්තසොති අධිජ්ජායො. එදිසො
භවිස්සතීති එවංභාවීති ආහ “එවං උද්ධුමාතාදිහෙදො
භවිස්සතී”ති.

ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වාති උජ්ජාටෙත්වා උජ්ජාටෙත්වා.
සාවසෙසමංසලොහිතයුත්තන්ති සබ්බසො අබාදිතත්තා
තහං තහං සෙසෙන අජ්ජාවසෙසෙන මංසලොහිතෙන
යුත්තං. “අඤ්ඤෙන හත්ථට්ඨික”න්ති අවිසෙසෙන
හත්ථට්ඨිකානං විජ්ජකිණ්ණතා ජොතිතාති
අනවසෙසතො තෙසං විජ්ජකිණ්ණතං දස්සෙන්තො
“චතුසට්ඨිහෙදම්පී”ති ආදිමාහ.

තෙරොවස්සිකාතීති තිරොවස්සං ගතාති, තාති පන
සංවච්ඡරං වීතිවත්තාති හොන්තීති ආහ
“අතික්කන්තසංවච්ඡරාතී”ති. පුරාණතාය
සනභාවවිගමෙන විචුණ්ණතා ඉධ පුතිභාවොති යො යථා

හොති, තං දස්සෙත්තො “අබ්භොකාසෙ” තිආදිමාහ.
තෙරොවස්සිකානෙවාති සංවච්ඡරමත්තාතික්කත්තාති
එව. ඛජ්ජමානතාදිවසෙන දුතියසිවථිකපබ්බාදීනං
වචත්ථාපිතත්තා චුත්තං “ඛජ්ජමානතාදීනං වසෙන
යොජනා කාතබ්බා” ති.

නවසිවථිකපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉමානෙව ද්වෙති අවධාරණෙන අජ්ජනාකම්මට්ඨානං
තත්ථ නියමෙති අඤ්ඤපබ්බෙසු තදභාවතො. යතො හි
එව-කාරො, තතො අඤ්ඤත්ථ නියමෙති, තෙන
පබ්බද්වයස්ස විපස්සනාකම්මට්ඨානතාපි අජ්ජට්ඨිද්ධා
දට්ඨබ්බා අනිච්චතාදිදස්සනතො. සච්චාරෙසු
ආදීනවච්චාවනාති සිවථිකපබ්බානීති ආහ “සිවථිකානං
ආදීනවානුපස්සනාවසෙන චුත්තත්තා” ති.
ඉරියාපථපබ්බාදීනං අජ්ජනාවහතා පාකටා එවාති
“සෙසානි ද්වාදසපී” ති චුත්තං. යං පනෙත්ථ අත්ථතො
අවිහත්තං. තං සුච්ඤ්ඤෙඤ්ඤයාමෙව.

කායානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙදනානුපස්සනාවණ්ණනා

380. සුඛං වෙදනන්ති එත්ථ සුඛයතීති සුඛා.
සම්පයුත්තධම්මෙම, කායඤ්ඤ උද්ධස්සාදෙ කරොතීති
අත්ථො. සුච්ඤු වා බාදති, බනති වා කාසිකං,
වෙනසිකඤ්ඤවාබාධන්ති සුඛා. “සුකරං ඔකාසදානං

එතිස්සාති සුඛා”ති අපරෙ. වෙදයති ආරම්මණරසං
අනුභවතීති වෙදනා. වෙදයමානොති අනුභවමානො.
“කාම”ත්තිආදීසු යං චත්තඛිඛං, තං ඉරියාපථපඛිඛෙ
චුත්තනයමෙව. සම්පජානස්ස වෙදියනං
සම්පජානවෙදියනං.

චත්ථුආරම්මණාති රූපාදිආරම්මණා.
රූපාදිආරම්මණඤ්ඤෙහත්ථ වෙදනාය පචත්තිට්ඨානතාය
“චත්ථු”ති අධිජ්ජෙතං. අස්සාති භවෙය්‍ය.
ධම්මචිතිමුත්තස්ස කත්තු අභාවතො ධම්මස්සෙව
කත්තුභාවං දස්සෙත්තො “වෙදනාව වෙදයතී”ති ආහ.
“වොහාරමත්තං හොතී”ති එතෙන “සුඛං වෙදනං
වෙදයමානො සුඛං වෙදනං වෙදයාමී”ති ඉදං
වොහාරමත්තත්ති දස්සෙති.

නිත්ථුනත්තොති බලවතො වෙදනාවෙගස්ස
නිරොධනෙ ආදීනවං දිස්වා තස්ස අවසරදානවසෙන
නිත්ථුනත්තො. වෙගසන්ධාරණෙ හි අතිමහත්තං දුක්ඛං
උජ්ජජ්ජතීති අඤ්ඤමිපි විකාරං උජ්ජාදෙය්‍ය, තෙන
ඵරො අපරාපරං පරිචත්තති. වීරියසමථං යොජෙත්වාති
අධිවාසනවීරියස්ස අධිමත්තත්තා තස්ස භාපනවසෙන
සමාධිතා සමරසතාපාදනෙන වීරියසමථං යොජෙත්වා.
සහ පටිසම්භිදාහීති ලොකුත්තරපටිසම්භිදාහි සහ.
අරියමග්ගක්ඛණෙ හි පටිසම්භිදානං අසම්මොහවසෙන
අධිගමො, අත්ථපටිසම්භිදාය පන
ආරම්මණකරණවසෙනපි. ලොකියානමිපි වා සති

උප්පත්තිකාලෙ තත්ථ සමත්ථතං සන්ධායාහ “සහ පටිසම්භිදාහී”ති. සමසීසීති වාරසමසීසී භුක්වා, පච්චවෙක්ඛණුවාරස්ස අනන්තරවාලෙ පරිනිබ්බාසීති අත්ථො.

යථා ච සුඛං, එවං දුක්ඛන්ති යථා “සුඛං කො වෙදයතී” තිආදිනා සම්පජානවෙදියනං සන්ධාය චුත්තං, එවං දුක්ඛමපි. තත්ථ දුක්ඛයතීති දුක්ඛා, සම්පයුත්තධම්මෙ, කායඤ්ච පිලෙති විබාධතීති අත්ථො. දුට්ඨං වා බාදති, බනති කායිකං, වෙනසිකඤ්ච සාතන්ති දුක්ඛා. “දුක්කරං ඔකාසදානං එතිස්සාති දුක්ඛා”ති අපරෙ. අරූපකම්මට්ඨානන්ති අරූපපරිග්ගහං, අරූපධම්මමුඛෙන විපස්සනාහිනිවෙසනන්ති අත්ථො. න පාකටං හොති එස්සස්ස, විත්තස්ස ච අවිභූතාකාරත්තා. තෙනාහ “අන්ධකාරං විය බායතී”ති. “න පාකටං හොතී”ති ච ඉදං තාදිසෙ පුග්ගලෙ සන්ධාය චුත්තං, තෙසං ආදිතො වෙදනාව විභූතතරා භුක්වා උපට්ඨාති. එවඤ්ඤි යං චුත්තං සක්කපඤ්ඤවණ්ණනා දීසු “එස්සො පාකටො හොති, විඤ්ඤාණං පාකටං හොතී”ති, (දී. නි. අට්ඨ. 2.359) තං අවිරොධිතං හොති. වෙදනාවසෙන කථීයමානං කම්මට්ඨානං පාකටං හොතීති යොජනා. “වෙදනානං උප්පත්තිපාකටතායා”ති ච ඉදං සුඛදුක්ඛවෙදනානං වසෙන චුත්තං. තාසඤ්ඤි පචත්ති ඔළාරිකා, න ඉතරාය. තදුහයග්ගහණමුඛෙන වා ගහෙනබ්බත්තා ඉතරායපි පචත්ති විඤ්ඤානං පාකටා

එවානි “වෙදනාන” නීති අවිසෙසග්ගහණං දට්ඨබ්බං.
සක්කපඤ්ඤෙහ චුත්තනායෙනෙව වෙදිකබ්බො, තස්මා
තත්ථ චත්තබ්බො අත්ථවිසෙසො තත්ථ
ලීනත්ථජ්ජකාසනියං චුත්තනායෙනෙව ගහෙනබ්බො.

සුබ්බෙ “චත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව
වෙදයතී” නී වෙදනාය ආරම්මණාධීනචුත්තිතාය ච
අනත්තතාය ච පජානනං චුත්තං, ඉදානි තස්සා
අනිච්චතාදිපජානනං දස්සෙත්තො “අයං අපරොඡී
පජානනපරියායො” නී ආහ. යථා එකස්මිං බණ්ණ
චිත්තද්වයස්ස අසම්භවො එකජ්ඣං
අනෙකත්තපච්චයාභාවතො, එවං වෙදනාද්වයස්ස
විසිට්ඨාරම්මණචුත්තිතො වානි ආහ “සුබ්බවෙදනාක්ඛණ්ණ
දුක්ඛාය වෙදනාය අභාවතො” නී. නිදස්සනමත්තඤ්ඤවෙතං
තදා උපෙක්ඛාවෙදනායපි අභාවතො, තෙන
සුබ්බවෙදනාක්ඛණ්ණ භූතසුබ්බානං ඉතරවෙදනානං
හුත්වාඅභාවපජානනෙන සුබ්බවෙදනායපි හුත්වා අභාවො
ඤාතො එව හොතීති තස්සා පාකට්ඨාවමෙව දස්සෙත්තො
“ඉමීස්සා ච සුබ්බාය වෙදනාය ඉතො පට්ඨං අභාවතො” නී
ආහ, එතෙනෙව ච තාසමිපි වෙදනානං පාකට්ඨාවො
දස්සිතොති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “වෙදනා නාම අනිච්චා
අධුචා විපරිණාමධම්මා” නී. අනිච්චග්ගහණෙන හි
වෙදනානං විද්ධංසනභාවො දස්සිතො විද්ධස්සෙන
අනිච්චතාය සුවිඤ්ඤායාත්තා. අධුචග්ගහණෙන
පාකට්ඨාවො තස්ස අසදාභාවිතාදිභාවනතො.

විපරිණාමග්ගහණෙන දුක්ඛභාවො තස්ස
 අඤ්ඤථත්තදීපනතො, තෙන සුඛාපි වෙදනා දුක්ඛා,
 පගෙව ඉතරාති තිස්සන්තමිපි වෙදනානං දුක්ඛතා දස්සිතා
 හොති. ඉති “යදනිච්චං දුක්ඛං, තං එකන්තතො
 අනත්තා” ති තිසුපි වෙදනාසු ලක්ඛණත්තයපජානනා
 ජොතිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො
 හොති” ති.

ඉදානි තමත්ථං සුත්තෙන (ම. නි. 2.205) සාධෙතුං
 “චුත්තමිපි වෙත”න්තිආදිමාහ. තත්ථ නෙව තස්මිං
 සමයෙ දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙතීති තස්මිං
 සුඛවෙදනාසමඬිගිසමයෙ නෙව දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙති
 නිරුද්ධත්තා, අනුප්පන්තත්තා ච යථාක්කමං
 අතීතානාගතානං. පච්චුප්පන්තාය පන අසම්භවො
 චුත්තො ඵච. සකිච්චක්ඛණමත්තාවට්ඨානතො අනිච්චා.
 සමෙච්ච සම්භුයා පච්චයෙහි කතත්තා සඬ්ඛතා.
 චත්ථාරම්මණාදිපච්චයං පටිච්ච උප්පන්තත්තා
 පටිච්චසමුප්පන්තා.
 බයවයපලුප්පනනිරුප්කධනපකතිතාය බයධම්මා
 වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මාති දට්ඨබ්බා.

කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො ආමීසං නාම, පඤ්ච
 කාමගුණා, ආරම්මණකරණවසෙන සහ ආමීසෙහීති
 සාමීසං. තෙනාහ “පඤ්චකාමගුණාමීසනිස්සිතා” ති.

ඉතො පරන්ති “අත්ථි වෙදනා”ති එවමාදි පාලිං
සන්ධායාහ “කායානුපස්සනායං චුත්තනයමෙවා”ති.

වෙදනානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චිත්තානුපස්සනාවණ්ණනා

381. සම්පයොගවසෙන පවත්තමානෙන සහ
රාගෙනාති සරාගං. තෙනාහ “ලොභසහගත”න්ති.
චිත්තරාගන්ති එත්ථ කාමං සරාගපදපටියොගිනා
චිත්තරාගපදෙන භවිතබ්බං, සම්මසනචාරස්ස පන
අධිජ්ජෙතත්තා තෙභුමකස්සෙව ගහණන්ති
“ලොකියකුසලාඛ්‍යාකත”න්ති චත්වා “ඉදං
පනා”තිආදිනා තමෙව අධිජ්ජායං විවරති. සෙසානි ද්වෙ
දොසමුලානි, ද්වෙ මොහමුලානීති චත්තාරි
අකුසලචිත්තානි. තෙසඤ්ඤි රාගෙන සම්පයොගාභාවතො
නත්ථෙව සරාගතා, තංනිමිත්තකතාය පන සියා
තංසහිතකාලෙ සොති නත්ථෙව චිත්තරාගතාපීති
දුක්ඛචිතිමුත්තතා එවෙත්ථ ලබ්භතීති ආහ “නෙව
පුරිමපදං න පච්ඡිමපදං භජන්තී”ති. යදි එවං පදෙසිකං
පජානනං ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති,
දුක්ඛත්තරපරියාපන්නත්තා තෙසං. යෙ පන
“පටිපක්ඛනාවෙ අග්ග්හමානෙ සම්පයොගාභාවො
එවෙත්ථ පමාණං එකච්චඅඛ්‍යාකතානං වියා”ති
ඉච්ඡන්ති, තෙසං මතෙන සෙසාකුසලචිත්තානම්පි
දුකියපදසඬිගහො වෙදිතබ්බො. දුකියදුකෙපි චුත්තනයෙන

අත්ලො වෙදිතබ්බො. අකුසලමුලෙසු සහ මොහෙනෙව
වත්තනීති සමොහන්ති ආහ “විවිකිච්ඡාසහගතඤ්චෙව
උද්ධච්චසහගතඤ්චා”ති. යස්මා චෙත්ථ “සහෙව
මොහෙනාති සමොහ”න්ති පුරිමපදාවධාරණුමිපි
ලබ්හතියෙව, තස්මා චුත්තං “යස්මා පනා”තිආදි. යථා
පන අතිමුල්භතාය පාටිපුග්ගලිකනායෙන
සවිසෙසමොහවත්තතාය “මොමුහවිත්ත”න්ති
වත්තබ්බතො විවිකිච්ඡාඋද්ධච්චසහගතද්වයං විසෙසතො
“සමොහ”න්ති චුච්චති, න තථා සෙසාකුසලවිත්තානීති
“වට්ටන්තියෙවා”ති සාසඬකං වදති. සම්පයොගවසෙන
ථිනමිද්ධෙන අනුපතිතං අනුගතන්ති ථිනමිද්ධානුපතිතං,
පඤ්චවිධංසසඬබාරිකාකුසලවිත්තං සඬකුචිතවිත්තං,
සඬකුචිතවිත්තං නාම ආරම්මණෙ සඬකොචනවසෙන
පවත්තනතො. පච්චයවිසෙසවසෙන ථාමජාතෙන
උද්ධච්චෙවන සහගතං සංසට්ඨන්ති උද්ධච්චසහගතං,
අඤ්ඤථා සබ්බමිපි අකුසලවිත්තං
උද්ධච්චසහගතමෙවාති. පසට්ඨිත්තං නාම ආරම්මණෙ
සවිසෙසං වික්ඛෙපවසෙන විසට්ඨාවෙන පවත්තනතො.

කිලෙසවික්ඛමිහනසමත්ථතාය විපුලඵලතාය ච
දීසසන්තානතාය ච මහන්තභාවං ගතං, මහන්තෙහි චා
උළාරච්ඡන්දාදීහි ගතං පටිපන්තන්ති මහග්ගතං, තං පන
රූපාරූපභූමිගතං තතො මහන්තස්ස ලොකෙ අභාවතො.
තෙනාහ “රූපාරූපාවචර”න්ති. තස්ස චෙත්ථ පටියොගී
පරිත්තං ඵවාති ආහ “අමහග්ගතන්ති කාමාවචර”න්ති.

අත්තානං උත්තරිතං සමත්ථෙහි සහ උත්තරෙහිති
සඋත්තරං. තප්පට්ඨපක්ඛෙන අනුත්තරං. තදුහයං
උපාදායුපාදාය වෙදිතඛිඛන්ති ආහ “සඋත්තරන්ති
කාමාවචරන්තිආදි. පට්ඨපක්ඛවික්ඛම්භනසමත්ථෙන
සමාධිනා සම්මදෙව ආහිතං සමාහිතං. තෙනාහ
“යස්සා”තිආදි. යස්සාති යස්ස විත්තස්ස. යථාචුත්තෙන
සමාධිනා න සමාහිතන්ති අසමාහිතං. තෙනාහ
“උහයසමාධිරහිත”න්ති. තදඛිගවිමුත්තියා විමුත්තං,
කාමාවචරකුසලචිත්තං, වික්ඛම්භනවිමුත්තියා විමුත්තං,
මහග්ගතචිත්තන්ති තදුහයං සන්ධායාහ
“තදඛිගවික්ඛම්භනවිමුත්තීහි විමුත්ත”න්ති. යත්ථ
තදුහයවිමුත්ති නත්ථි, තං උහයවිමුත්තිරහිතන්ති
ගය්හමානෙ ලොකුත්තරචිත්තෙපි සියාසඛිකාති තං
නිවත්තනත්ථං “සමුච්ඡෙද...පෙ.... ඔකාසොච
නත්ථි”ති ආහ. ඔකාසභාවො ච සම්මසනචාරස්ස
අධිප්පෙතත්තා වෙදිතඛිඛො. යං පනෙත්ථ අත්ථතො
අවිහත්තං, තං හෙට්ඨා චුත්තනායත්තා උත්තානමෙව.

විත්තානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනා

නීවරණපඛිඛවණ්ණනා

382. පහාතඛිඛාදිධම්මවිභාගදස්සනාවසෙන පඤ්චධා
ධම්මානුපස්සනා නිද්දිට්ඨාති අයමත්ථො පාලිතො ඵච
විඤ්ඤායතීති තමත්ථං උල්ලිඛිගෙන්තො “පඤ්චවිධෙන

ධම්මානුපස්සනං කථෙතු”න්ති ආහ. යදි එවං කස්මා
නීවරණාදිවසෙනෙව නිද්දිට්ඨන්ති?

විනෙයාප්ඤාසයනො. යෙසඤ්ඤි වෙතෙයානං
පහාතඛිඛධම්මෙසු පයමං නීවරණානි විභාගෙන
වත්තඛිඛානි, තෙසං වසෙනෙත්ථ හගවතා පයමං
නීවරණෙසු ධම්මානුපස්සනා කථිතා. තථා හි
කායානුපස්සනාපි සමථපුඛිඛභිගමා දෙසිතා, තතො
පරිඤ්ඤෙයොසු ඛන්ධෙසු, ආයතනෙසු ච භාවෙනඛිඛෙසු
ඛොප්ඤ්ඤිගෙසු, පරිඤ්ඤෙයාදිවිභාගෙසු සච්චෙසු ච
උත්තරා දෙසනා, තස්මා චෙත්ථ සමථභාවනාපි යාවදෙව
විපස්සනත්ථා ඉච්ඡිතා. විපස්සනාපධානා,
විපස්සනාඛහුලා ච සතිපට්ඨානදෙසනාති තස්සා
විපස්සනාහිනිචෙසවිභාගෙන දෙසිතභාවං විභාවෙන්තො
“අපිචා”ති ආදිමාහ. තත්ථ ඛන්ධායතනදුක්ඛසච්චවසෙන
මිස්සකපරිග්ගහකථනං දට්ඨිඛිඛං.

සඤ්ඤාසඛිඛාරක්ඛන්ධපරිග්ගහමිඡිති පි-සද්දෙන
සකලපඤ්චුපාදානක්ඛන්ධපරිග්ගහං සමිපිණ්ඤෙති
ඉතරෙසං තදන්තොගධත්තා.

“කණ්හසුක්කධම්මානං යුගනන්ධතා නත්ථි”ති
පජානනකාලෙ අභාවා “අභිණ්හසමුදාචාරවසෙනා”ති
චුත්තං. සංවිජ්ජමානන්ති අත්තනො සන්තානෙ
උපලඛිතමානං. යථාති යෙනාකාරෙන, සො පන
“කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො භොති”ති චුත්තත්තා
කාමච්ඡන්දස්ස කාරණාකාරොච, අත්ථතො

කාරණමෙවාති ආහ “යෙන කාරණෙනා”ති. ච-සද්දො
චක්ඛමානත්ථසමුච්චයත්ථො.

තත්ථාති “යථා චා”තිආදිනා චුත්තපදෙ. සුභමිථිති
කාමච්ඡන්දොපි. සො හි අත්තනො ගහණාකාරෙන
“සුභ”ත්ති චුත්තො, තෙනාකාරෙන පචත්තනකස්ස
අඤ්ඤස්ස කාමච්ඡන්දස්ස නිමිත්තත්තා “නිමිත්ත”ත්ති
ච. ඉට්ඨං, ඉට්ඨාකාරෙන චා ගස්හමානං රූපාදි
සුභාරම්මණං. ආකච්චිතස්ස හිතසුඛස්ස පත්තියා
අනුපායභූතො මනසිකාරො අනුපායමනසිකාරො. තත්ති
අයොනියොමනසිකාරං. තත්ථාති තස්මිං
සභාගහෙතුභූතෙ, ආරම්මණභූතෙ ච දුට්ඨෙ සුභනිමිත්තෙ.
ආහාරොති පච්චයො අත්තනො ඵලං ආහරතීති කත්ථා.

අසුභත්ති අසුභජ්ඣානං උත්තරපදලොපෙන, තං පන
දසසු අවිඤ්ඤාණකඅසුභෙසු ච කෙසාදීසු
සවිඤ්ඤාණකඅසුභෙසු ච පචත්තං දට්ඨබ්බං. කෙසාදීසු හි
සඤ්ඤා “අසුභසඤ්ඤා”ති ගිරිමානන්දසුත්තෙ (අ. නි.
10.60) චුත්තා. ඵත්ථ ච චතුබ්බිධස්ස
අයොනියොමනසිකාරස්ස, යොනියොමනසිකාරස්ස ච
ගහණං නිරවසෙසදස්සනත්ථං කතත්ති දට්ඨබ්බං, තෙසු
පන අසුභෙසු “සුභ”ත්ති, “අසුභ”ත්ති ච මනසිකාරො
ඉධාධිජ්ජෙතො, තදනුකූලත්තා පන ඉතරෙ ථිති.

ඵකාදසසු අසුභෙසු පටික්කූලාකාරස්ස උග්ගණ්හනං,
යථා චා තත්ථ උග්ගහනිමිත්තං උජ්ජජ්ජති, තථා පටිපත්ති

අසුහනිමිත්තස්ස උග්ගහො. උපචාරජපනාවහාය
 අසුහනාවනාය අනුයුඤ්ජනා අසුහනාවනානුයොගො.
 “හොජනෙ මත්තඤ්ඤුනො මිතාහාරස්ස
 ටිනමිද්ධාහිභවාහාවා ඔතාරං අලහමානො කාමච්ඡන්දො
 පහීයතී” ති වදන්ති, අයමෙව ච අත්ථො නිද්දෙසෙපි
 වුච්චති. යො පන හොජනස්ස පටික්කුලතං,
 තබ්බිපරිණාමස්ස තදාධාරස්ස තස්ස ච උපනිස්සයභූතස්ස
 අතිවිය ඡෙගුච්ඡතං, කායස්ස ච ආහාරට්ඨිතිකත්තං
 සම්මදෙව ජානාති, සො සබ්බසො හොජනෙ පමාණස්ස
 ජානනෙන හොජනෙමත්තඤ්ඤු නාම. තාදිසස්ස හි
 කාමච්ඡන්දො පහීයතෙව.

අසුහකම්මිකතිස්සත්ථෙරො දන්තට්ඨිදස්සාවී.
 පහීනස්සාති වික්ඛම්භනාවසෙන පහීනස්ස. ඉතො පරෙසුපි
 එවරුපෙසු ධානෙසු එසෙව නයො. අහිධම්මපරියායෙන
 (ධ. ස. 1159, 1503) සබ්බොපි ලොහො
 කාමච්ඡන්දනීවරණන්ති ආහ “අරහත්තමග්ගො” ති.

පටිසම්භි පුරිමුජ්ජන්තං පටිසනිමිත්තං පරතො
 උජ්ජජනකස්ස පටිසස්ස කාරණන්ති කත්වා.

මෙජ්ජති සිනිය්හතීති මිත්තො, හිතෙසි පුග්ගලො,
 තස්මිං මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස වා එසාති මෙත්තා,
 හිතෙසිතා, තස්සා මෙත්තාය. අජ්ජනාපි උපචාරොපි
 වට්ටති සාධාරණවචනභාවතො. “වෙතොවිමුත්තී” ති
 වුත්තෙ අජ්ජනාව වට්ටති අජ්ජනං අජ්ජත්තාය

පටිපක්ඛතො සුට්ඨු මුච්චනස්ස අභාවතො. තන්ති
යොනියොමනසිකාරං. තත්ථාති මෙත්තාය. බහුලං
පවත්තයතොති බහුලීකාරවතො.

සත්තෙසු මෙත්තායනස්ස නිකුපසංභාරස්ස උප්පාදනං
පවත්තනං මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො,
පයමුප්පන්තො මෙත්තාමනසිකාරො පරතො
උප්පජ්ජනකස්ස කාරණභාවතො මෙත්තාමනසිකාරොව
මෙත්තානිමිත්තං. කම්මමෙව සකං එතෙසන්ති
කම්මස්සකා, සත්තා, තඛ්භාවො කම්මස්සකතා,
කම්මදායාදතා. දොසමෙත්තාසු යාථාවතො
ආදීනවානිසංසානං පටිසඬ්ඛානං වීමංසා ඉධ
පටිසඬ්ඛානං. මෙත්තාවිහාරිකලායාණමිත්තවත්තතා ඉධ
කලායාණමිත්තතා.

ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණානන්ති
(ඔධිසකඅනොධිසකදිසාඵරණානං ම. නි. අට්ඨ. 1.115)
අත්තඅතිපියසභායමජ්ඣත්තවෙරිවසෙන ඔදිස්සකතා,
සීමාසම්භෙදෙ කතෙ අනොදිස්සකතා.

එකාදිදිසාඵරණවසෙන දිසාඵරණතා මෙත්තාය
උග්ගහණෙ වෙදිතඛ්ඛා. විහාරරච්ඡාගාමාදිවසෙන වා
ඔදිස්සකදිසාඵරණං. විහාරාදිඋද්දෙසරහිතං
පුරත්ථිමාදිදිසාවසෙන අනොදිස්සකදිසාඵරණන්ති එවං
ද්විධා උග්ගහණං සන්ධාය

“ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණාන”න්ති චුත්තං.
උග්ගහොති ව යාව උපචාරා දට්ඨඛ්ඛො. උග්ගහිතාය

ආසෙවනා භාවනා. තත්ථ සබ්බෙ සත්තා, පාණා, භූතා,
පුග්ගලා, අත්තභාවපරියාපන්නාති එතෙසං වසෙන
පඤ්චවිධා, එකෙකස්මිං අවෙරා භොන්තු, අඛ්‍යාපජ්ඣා,
අනීසා, සුඛී අත්තානං පරිහරන්තුති චතුධා පචත්තිතො
වීසතිවිධා අනොදිස්සකඵරණා මෙත්තා. සබ්බා
ඉත්ථීයො, පුරිසා, අරියා, අනරියා, දෙවා, මනුස්සා,
විනිපාතිකාති සත්තොධිකරණවසෙන පචත්තා සත්තවිධා,
අට්ඨවීසති විධා වා, දසහි දිසාහි දියොධිකරණවසෙන
පචත්තා දසවිධා, එකෙකාය වා දිසාය
සත්තාදිඉත්ථාදිඅවෙරාදිහෙදෙන
අසිතාධිකචතුසතජ්ජහෙදා ව ඔධිසො ඵරණා වෙදිතබ්බා.

යෙන අයොනියොමනසිකාරෙන අරතිආදිකානි
උප්පජ්ජන්ති, සො අරතිආදීසු අයොනියොමනසිකාරො.
තෙන නිජ්ජාදෙනබ්බෙ හි ඉදං භුම්මං. එස නයො ඉතො
පරෙසුපි. උක්කණ්ඨිතා පන්තසෙනාසනෙසු,
අධිකුසලධම්මෙසු ව උප්පජ්ජනභාවරිඤ්චනා.
කායවිනමනාති කරජකායස්ස විරුපෙනාකාරෙන නමනා.
ලීනාකාරොති සඬිකොවාපත්ති.

කුසලධම්මපටිපත්තියා පට්ඨපනසභාවතාය,
තජ්ජපිපක්ඛානං විසොසනසභාවතාය ව
ආරම්භධාතුආදිතො පචත්තවීරියන්ති ආහ
“පඨමාරම්භවීරිය”න්ති. යස්මා පඨමාරම්භමත්තස්ස
කොසජ්ජවිධමනං, ථාමගමනඤ්ච නත්ථී, තස්මා චුත්තං
“කොසජ්ජතො නික්ඛන්තතාය තතො බලවතර”න්ති.

යස්මා පන අපරාපරුප්පත්තියා ලද්ධාසෙවනං උපරුපරි විසෙසං ආවහන්තං අතිවිය ටාමගතමෙව හොති, තස්මා චුත්තං “පරං පරං යානං අක්කමනතො තතොපි බලවතර”න්ති.

අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහොති අතිභොජනෙ ටීනමිද්ධස්ස නිමිත්තග්ගාහො, එත්තකෙ භුත්තෙ තං භොජනං ටීනමිද්ධස්ස කාරණං හොති, එත්තකෙ න හොතීති ටීනමිද්ධස්ස කාරණාකාරණගාහො හොතීති අත්ථො. ඛාතිරෙකවසෙන වෙතං චුත්තං, තස්මා “එත්තකෙ භුත්තෙ තං භොජනං ටීනමිද්ධස්ස කාරණං න හොතී”ති භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා ව අත්ථතො දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “චතුපඤ්ච...පෙ.... න හොතී”ති. දිවා සුරියාලොකන්ති දිවා ගහිතනිමිත්තං සුරියාලොකං රත්තියං මනසි කරොන්තස්සාපීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ධුතඬිගානං වීරියනිස්සිතත්තා චුත්තං “ධුතඬිගනිස්සිතසප්පායකථායපී”ති.

කුක්කුච්චමිපි කතාකතානුසොචනවසෙන පවත්තමානං වෙතසො අචුපසමාවහතාය උද්ධච්චෙන සමානලක්ඛණමෙවාති “අචුපසමො නාම අචුපසන්තාකාරො, උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙවෙතං අත්ථතො”ති චුත්තං.

බහුස්සුතස්ස ගන්ථතො, අත්ථතො ව සුත්තාදීනි විචාරෙන්තස්ස තබ්බහුලවිහාරිතො

අත්ථවෙදාදිපටිලාභසබ්භාවතො වික්ඛෙපො න හොතීති,
යථාවිධිපටිපත්තියා, යථානුරූපපතිකාරජ්ජවත්තියා ච
කතාකතානුසොචනඤ්ච න හොතීති

“බාහුසච්චෙනපි...පෙ.... උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයතී”ති
ආහ. යදග්ගෙන බාහුසච්චෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චං
පහීයතී, තදග්ගෙන පරිපුච්ඡකතාවිනයපකතඤ්ඤානාහිපි
තං පහීයතීති දට්ඨබ්බං. වුද්ධසෙවිතා ච වුද්ධසීලිතං
ආවහතීති වෙතොවුපසමකරත්තා
උද්ධච්චකුක්කුච්චජ්ජහානකාරී වුත්තා. වුද්ධත්තං පන
අනපෙක්ඛිත්වා කුක්කුච්චවිනොදකා විනයධරා
කල්‍යාණමිත්තා වුත්තාති දට්ඨබ්බා. වික්ඛෙපො ච
පබ්බජිතානං යෙහුයොන කුක්කුච්චහෙතුකො හොතීති
“කජ්ජියාකජ්ජියපරිපුච්ඡාබහුලස්සා”තිආදිනා
විනයනෙයෙනෙව පරිපුච්ඡකතාදයො නිද්දිට්ඨා. පහීනෙ
උද්ධච්චකුක්කුච්චෙති නිද්ධාරණෙ භුමිමං. කුක්කුච්චස්ස
දොමනස්සසහගතත්තා අනාගාමීමග්ගෙන ආයතීං
අනුජ්ජපාදො වුත්තො.

තිට්ඨති පවත්තති එත්ථාති යානීයා විචිකිච්ඡාය යානීයා
විචිකිච්ඡායානීයා, විචිකිච්ඡාය කාරණභූතා ධම්මා,
තිට්ඨතීති වා යානීයා, විචිකිච්ඡා යානීයා එතිස්සාති
විචිකිච්ඡායානීයා, අත්ථතො විචිකිච්ඡා ඵච. සා හි
පුරිමුජ්ජපත්තා පරතො උජ්ජජනකවිචිකිච්ඡාය
සහාගහෙතුතාය අසාධාරණං කාරණං.

කුසලාකුසලාති කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන කුසලා,
 තප්පට්ඨකමතො අකුසලා. යෙ අකුසලා, තෙ සාවඡ්ජා,
 අසෙවිතඛ්ඛා, භීතා ව. යෙ කුසලා, තෙ අනවඡ්ජා,
 සෙවිතඛ්ඛා, පණීතා ව. කුසලා වා භීතෙහි ඡන්දාදීහි
 ආරද්ධා භීතා, පණීතෙහි පණීතා. කණ්භාති කාලකා
 විත්තස්ස අපහස්සරභාවකරණා. සුක්කාති ඔදාතා
 විත්තස්ස පහස්සරභාවකරණා. කණ්භාහිජාතිහෙතුතො
 වා කණ්භා. සුක්කාහිජාතිහෙතුතො සුක්කා. තෙ ඵච
 සප්පට්ඨාගා. කණ්භා හි උජුච්චව්චනීකතාය
 සුක්කසප්පට්ඨාගා, තථා සුක්කාපි ඉතරෙහි. අථ වා
 කණ්භසුක්කා ච සප්පට්ඨාගා ච කණ්භසුක්කසප්පට්ඨාගා.
 සුඛා හි වෙදනා දුක්ඛාය වෙදනාය සප්පට්ඨාගා, දුක්ඛා ච
 වෙදනා සුඛාය වෙදනාය සප්පට්ඨාගාති.

කාමං බාහුසච්චපරිපුච්ඡකතාහි සඛ්ඛාපි අට්ඨවත්ථුකා
 විචිකිච්ඡා පහීයති, තථාපි රතනත්තයවිචිකිච්ඡාමූලිකා
 සෙසවිචිකිච්ඡාති කත්වා ආහ “තීණි රතනානි
 ආරඛ්භා”ති. රතනත්තයගුණාවඛොධෙ “සත්ථරි
 කඪ්ඛතී”තිආදි (ධ. ස. 1008, 1123, 1167, 1241, 1263,
 1270; විහ. 915) විචිකිච්ඡාය අසම්භවොති. විනයෙ
 පකතඤ්ඤාතා “සික්ඛාය කඪ්ඛතී”ති වුත්තාය විචිකිච්ඡාය
 පභානං කරොතීති ආහ “විනයෙ
 විණ්ණවසීභාවස්සාපි”ති.
 ඔකප්පනියසද්ධාසඪ්ඛාතඅධිමොක්ඛඛුලස්සාති
 සද්ධෙයාවත්ථුතො

අනුපවිසනසද්ධාසඬ්ඛාතඅධිමොක්ඛෙන
අධිමුච්චනඛ්භුලස්ස, අධිමුච්චනඤ්ච
අධිමොක්ඛුප්පාදනමෙවාති දට්ඨබ්බං, සද්ධාය වා
නිත්තපොඤ්ඤාඅධිමුත්ති අධිමොක්ඛො.

සමුදයවයාති සමුදයවයධම්මා.
සුභනිමිත්තඅසුභනිමිත්තාදීසුති ‘‘සුභනිමිත්තාදීසු
අසුභනිමිත්තාදීසු’’ති ආදි-සද්දො පච්චෙකං
යොජෙතබ්බො. තත්ථ පට්ඨමෙන ආදි-සද්දෙන
පටිසනිමිත්තාදීනං සඬ්ඛනො,
දුකියෙනමෙත්තාවෙතොවිමුත්තිආදීනං. සෙසමෙත්ථ යං
චත්තබ්බං, තං චුත්තනයමෙව.

නීවරණපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බන්ධපබ්බවණ්ණනා

383. උපාදානෙහි ආරම්මණකරණාදිවසෙන
උපාදාතබ්බා වා බන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා.

ඉති රූපන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො ඉදං-සද්දෙන
සමානත්ථොති අධිප්පායෙනාහ ‘‘ඉදං රූප’’න්ති. තයිදං
සරූපග්ගහණභාවතො අනවසෙසපරියාදානං භොතීති
ආහ ‘‘එත්තකං රූපං, න ඉතො පරං රූපං අත්ථී’’ති. ඉතීති
වා පකාරත්ථෙ නිපාතො, තස්මා ‘‘ඉති රූප’’න්ති ඉමිනා
භූතූපාදාදිවසෙන යත්තකො රූපස්ස පභෙදො, තෙන
සද්ධිං රූපං අනවසෙසතො පරියාදිසිත්වා දස්සෙති.

සභාවතොති රුප්පනසභාවතො,
 චක්ඛාදිවණ්ණාදිසභාවතො ච. වෙදනාදීසුපීති එත්ථ
 “අයං වෙදනා, එත්තකා වෙදනා, න ඉතො පරං වෙදනා
 අත්ථීති සභාවතො වෙදනං පජානාති” තිආදිනා,
 සභාවතොති ච “අනුභවනසභාවතො, සාතාදිසභාවතො
 චා” ති එවමාදිනා යොජෙතබ්බං. සෙසං චුත්තනයත්තා
 සුවිඤ්ඤායාමෙව.

බන්ධපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආයතනපබ්බවණ්ණනා

384. ඡසු අජ්ඣන්තිකබාහිරෙසුති “ඡසු
 අජ්ඣන්තිකෙසු ඡසු බාහිරෙසු” ති “ඡසු” ති පදං
 පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. කස්මා පනෙතාති උභයාති
 ඡළෙව චුත්තාති?
 ඡවිඤ්ඤාණකායුප්පත්තිද්වාරාරම්මණුවචත්ථානතො.
 චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථියා පරියාපන්තස්ස හි
 විඤ්ඤාණකායස්ස චක්ඛායතනමෙව උප්පත්තිද්වාරං,
 රූපායතනමෙව ච ආරම්මණං, තථා ඉතරාති ඉතරෙසං,
 ඡට්ඨස්ස පන භවසිගමනසච්චාතො මනායතනෙකදෙසො
 උප්පත්තිද්වාරං, අසාධාරණඤ්ච ධම්මායතනං
 ආරම්මණං. චක්ඛතීති චක්ඛු, රූපං අස්සාදෙති, විභාවෙති
 චාති අත්ථො. සුභාතීති සොතං. සායතීති සානං.
 ජීවිතනිමිත්තතාය රසො ජීවිතං, තං ජීවිතං අවිභායතීති
 ජීවිභා. කුච්ඡිතානං සාසවධම්මානං ආයො

උප්පත්තිදෙසොති කායො. මුනාති ආරම්මණං විජානාතීති මනො. රූපයති චණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානං හදයඤ්ඤාභාවං පකාසෙතීති රූපං. සප්පති අත්තනො පච්චයෙහි හරීයති සොතවිඤ්ඤාසාභාවං ගමීයතීති සද්දො. ගන්ධයති අත්තනො චත්ථුං සුචෙතීති ගන්ධො. රසන්ති තං සත්තා අස්සාදෙන්තීති රසො. චුඡීයතීති චොට්ඨබ්බං. අත්තනො සභාවං ධාරෙන්තීති ධම්මා. සබ්බානි පන ආයානං තනනාදිඅත්ථොන ආයතනානි. අයමෙත්ථ සච්චෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගසංචණ්ණනායං (විසුද්ධි. 2.510, 511, 512; විසුද්ධි. ටී. 2.510) චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

චක්ඛුඤ්ච පජානාතීති (දී. නි. 2.384; ම. නි. 1.117) එත්ථ චක්ඛු නාම පසාදචක්ඛු, න සසම්භාරචක්ඛු, නාපි දිබ්බචක්ඛුආදිකන්ති ආහ චක්ඛුපසාදන්ති. යං සන්ධාය චුත්තං “යං චක්ඛු චතුන්තං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො”ති. (ධ. ස. 596) ච-සද්දො චක්ඛමානත්ථසමුච්චයත්ථො. යාථාචසරසලක්ඛණවසෙනාති අවිපරීතස්ස අත්තනො රසස්ස චෙව ලක්ඛණස්ස ච වසෙන, රූපෙසු ආවිඤ්ඤානකිච්චස්ස චෙව රූපාහිසාතාරහභූතපසාදලක්ඛණස්ස ච දට්ඨුකාමතානිදානකම්මසමුට්ඨානභූතපසාදලක්ඛණස්ස ච වසෙනාති අත්ථො. අථ චා යාථාචසරසලක්ඛණවසෙනාති යාථාචසරසවසෙන චෙව

ලක්ඛණවසෙන ව, යාථාවසරසොති ව අවිපරීතසභාවො
වෙදිතබ්බො. සො හි රසීයති අවිරද්ධපටිවෙධවසෙන
අස්සාදීයති රමීයතීති “රසො” ති වුච්චති, තස්මා
සලක්ඛණවසෙනාති වුත්තං හොති. ලක්ඛණවසෙනාති
අනිච්චාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙන.

“චක්ඛුඤ්ඤව පටිච්ච රූපෙ ව උප්පජ්ජති
චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං” ත්ති ආදීසු (ම. නි. 1.204, 400; ම. නි.
3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43, 45; 2.4.60)
සමුදිතානියෙව රූපායතනානි
චක්ඛුච්ඤ්ඤාණුප්පත්තිහෙතු, න විසුං විසුන්ති ඉමස්ස
අත්ථස්ස ඡොතනත්ථං “රූපෙ චා” ති පුටුච්චනග්ගහණං,
තාය ඵව ව දෙසනාගතියා කාමං ඉධාපි “රූපෙ ව
පජානාතී” ති වුත්තං, රූපභාවසාමඤ්ඤෙන පන සබ්බං
ඵකජ්ඣං ගහෙත්වා බහිද්ධා චතුසමුට්ඨානිකරූපඤ්චාති
ඵකවචනවසෙන අත්ථො. සරසලක්ඛණ වසෙනාති
චක්ඛුච්ඤ්ඤාණස්ස විසයභාවකිච්චස්ස වසෙන වෙච
චක්ඛුපටිභනනලක්ඛණස්ස වසෙන චාති යොජෙතබ්බං.

උභයං පටිච්චාති චක්ඛුං උපනිස්සයපච්චයවසෙන
පච්චයභූතං, රූපෙ
ආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපනිස්සයවසෙන පච්චයභූතෙ
ව පටිච්ච. කාමං අයං සුත්තන්තසංවණ්ණනා,
නිප්පරියායකථා නාම අහිධම්මසන්තිස්සිතා ඵවාති
අහිධම්මනෙයෙනෙව සංයොජනානි දස්සෙත්තො
“කාමරාග...පෙ.... අවිජ්ජාසංයොජන” ත්ති ආහ. තත්ථ

කාමෙසු රාගො, කාමො ච සො රාගො වාති වා
කාමරාගො. සො එව ඛන්ධනට්ඨෙත සංයොජනං.
අයඤ්ඤි යස්ස සංවිජ්ජති, තං පුග්ගලං වට්ටස්මිං
සංයොජෙති ඛන්ධති ඉති දුක්ඛෙන සත්තං, භවාදිකෙ වා
භවත්තරාදීහි, කම්මුතා වා විපාකං සංයොජෙති ඛන්ධතීති
සංයොජනං. එවං පටිසසංයොජංආදීනම්පි
යථාරහමත්ථො වත්තබ්බො. සරසලක්ඛණවසෙනාති
එත්ථ පන සත්තස්ස වට්ටතො අනිස්සජ්ජනසඬ්ඛාතස්ස
අත්තතො කිච්චස්ස වෙව යථාචුත්තඛන්ධනසඬ්ඛාතස්ස
ලක්ඛණස්ස ච වසෙනාති යොජෙතබ්බං.

භවස්සාදදිට්ඨිස්සාදනිවත්තනත්ථං
කාමස්සාදග්ගහණං. අස්සාදයතොති අහිරමන්තස්ස.
අහිනන්දතොති සජ්ජිතිකතණ්භාවසෙන නන්දන්තස්ස.
පදද්වයෙනාපි බලවතො කාමරාගස්ස පච්චයභූතා
කාමරාගුජ්ජත්ති චුත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි.
අනිට්ඨාරම්මණෙති එත්ථ “ආපාඨගතෙ”ති
විහත්තිවිපරිණාමනවසෙන “ආපාඨගත”න්ති පදං
ආනෙත්වා සම්ඛන්ධිතබ්බං. එතං ආරම්මණන්ති එතං
එවංසුඛුමං එවංදුබ්බිභාගං ආරම්මණං. “නිච්චං ධුව”න්ති
ඉදං නිදස්සනමත්තං. “උච්ඡිජ්ජිස්සති විනස්සිස්සතීති
ගණ්භතො”ති එවමාදීනම්පි සඬ්ඛගො ඉච්ඡිතබ්බො.
පඨමාය සක්කායදිට්ඨියා අනුරොධවසෙන “සත්තො නු
බො”ති, ඉතරාය අනුරොධවසෙන “සත්තස්ස නු බො”ති
විච්චිච්ඡතො. අත්තත්තනියාදිගාභානුගතා හි විච්චිච්ඡා

දිට්ඨියා අසති අභාවතො. භවං පත්ථෙත්තස්සාති “ඊදිසෙ
සම්පත්තිභවෙ යස්මා අම්භාකං ඉදං ඉට්ඨං රූපාරම්මණං
සුලභං ජාතං, තස්මා ආයතිම්පි ඵදිසො, ඉතො වා
උත්තරිතරො සම්පත්තිභවො භවෙය්‍යා”ති භවං
නිකාමෙත්තස්ස. ඵවරූපන්ති ඵවරූපං රූපං. තංසදිසෙ හි
තඛිබ්බාභාරවසෙනෙවං චුත්තං. භවති හි තංසදිසෙසු
තඛිබ්බාභාරො යථා “සා ඵව තිත්තිරී, තාති ඵව
ඔසධාතී”ති. උසුයතොති උසුයං ඉස්සං උප්පාදයතො.
අඤ්ඤස්ස මච්ඡරායතොති අඤ්ඤෙන
අසාධාරණභාවකරණෙන මච්ඡරියං කරොතො.
සඛිබ්බෙහව යථාචුත්තෙහි නවහි සංයොජනෙහි.

තඤ්ඤ කාරණන්ති සුභනිමිත්තපටිසනිමිත්තාදිවිභාගං
ඉට්ඨානිට්ඨාදිරූපාරම්මණඤ්ඤෙවච
තප්පායොනිසොමනසිකාරඤ්ඤවාති තස්ස තස්ස
සංයොජනස්ස කාරණං.
අවික්ඛම්හිතාසමුභතභූමිලද්ධුප්පන්තං තං සන්ධාය
“අප්පහීනට්ඨෙත උප්පන්තස්සා”ති චුත්තං.
චත්තමානුප්පන්තතා සමුදාචාරග්ගහණෙනෙව ගහිතා.
යෙන කාරණෙනාති යෙන
විපස්සනාසමථභාවනාසඛිබ්බාතෙන කාරණෙන. තඤ්ඤි
තස්ස තදඛිගවසෙන චෙව වික්ඛම්හනවසෙන ච
පහානකාරණං. ඉස්සාමච්ඡරියානං අපායගමනීයතාය
පඨමග්ගවජ්ඣකා චුත්තා. යදි ඵවං “තිණ්ණං
සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්තො හොතී”ති (අ.
නි. 4.241) සුත්තපදං කථන්ති? තං සුත්තන්තපරියායෙන

චුත්තං. යථානුලොමසාසනා හි සුත්තන්තදෙසනා, අයං පන අහිධම්මනයෙන සංවණ්ණනාති නායං දොසොති.

මලාරිකස්සාති චූලස්ස, යතො

අහිණ්හසමුප්පත්තිපරියුට්ඨානතිබ්බතාව හොති.

අණුසහගතස්සාති චුත්තප්පකාරාභාවෙන අණුභාවං

සුබ්බමභාවං ගතස්ස. උද්ධච්චසංයොජනස්සපෙත්ථ

අනුප්පාදො චුත්තොයෙවාති දට්ඨබ්බො

යථාචුත්තසංයොජනෙහි අවිනාභාවතො. එකත්ථතාය

සොතාදීනං සභාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානනා,

තප්පච්චයානං සංයොජනානං උප්පාදාදිපජානනා ච

චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති දස්සෙන්තො “එසෙව

නයො”ති අතිදිසති.

අත්තනො වා ධම්මෙසුති අත්තනො

අප්ඤ්ඤාතිකායතනධම්මෙසු, අත්තනො උභයධම්මෙසු

වා. ඉමස්මිං පක්ඛෙ

අප්ඤ්ඤාතිකායතනපරිග්ගණ්හනෙනාති

අප්ඤ්ඤාතිකායතනපරිග්ගණ්හනමුඛෙනාති අත්ථො.

එවඤ්ඤා අනවසෙසතො සපරසන්තානෙසු ආයතනානං

පරිග්ගහො සිද්ධො හොති. පරස්ස වා ධම්මෙසුති එත්ථාපි

එසෙව නයො. රූපායතනස්සාති අඨ්ඨෙසිකාදසප්පහෙදස්ස

රූපසභාවස්ස ආයතනස්ස රූපක්ඛන්ථෙ “චුත්තනයෙන

නීහරිතබ්බො”ති ආනෙත්වා සම්ඛන්ධිතබ්බං.

සෙසක්ඛන්ථෙසුති වෙදනාසඤ්ඤාසඨ්ඨාරක්ඛන්ථෙසු.

චුත්තනයෙනාති ඉමිනා අතිදෙසෙන රූපක්ඛන්ථෙ

“ආහාරසමුදයා” ති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ
 “නාමරූපසමුදයා” ති සෙසඛන්ධෙසු “ඵස්සසමුදයා” ති
 ඉමං විසෙසං විභාවෙති, ඉතරං පන සඛ්ඛන්ථ සමානන්ති
 ඛන්ධපඛ්ඛෙ විය ආයතනපඛ්ඛෙපි
 ලොකුත්තරනිවත්තනං පාළියං ගහිතං නත්ථිති චුත්තං
 “ලොකුත්තරධම්මා න ගහෙතඛ්ඛා” ති. සෙසං
 චුත්තනයමෙව.

ආයතනපඛ්ඛවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බොජ්ඣංගපඛ්ඛවණ්ණනා

385. බුජ්ඣනකසත්තස්සාති කිලෙසනිද්දාය
 පටිබුජ්ඣනකසත්තස්ස, අරියසච්චානං වා
 පටිවිජ්ඣනකසත්තස්ස. අභිගෙසුති කාරණෙසු,
 අවයවෙසු වා. උදයවයඤ්ඤාණුප්පත්තිතො පට්ඨාය
 සම්බොධිපට්ඨදායං ඨිතො නාම හොතිති ආහ
 “ආරද්ධවිපස්සකතො පට්ඨාය යොගාවචරොති
 සම්බොධි” ති. සුත්තන්තදෙසනා නාම පරියායකථා,
 අයඤ්ච සතිපට්ඨානදෙසනා ලොකියමග්ගවසෙන
 පවත්තාති චුත්තං “යොගාවචරොති සම්බොධි” ති,
 අඤ්ඤාථා “අරියසාවකො” ති වදෙයා.

“සතිසම්බොජ්ඣංගට්ඨානීයා” ති පදස්ස අත්ථො
 “විවිකිච්ඡාට්ඨානීයා” ති ඵත්ථ චුත්තනයෙන
 වෙදිතඛ්ඛො. තන්ති යොනිසොමනසිකාරං. තත්ථාති
 සතියං, නිප්ථාදෙතඛ්ඛෙ වෙතං භුම්මං.

සති ව සම්පජ්ජන්තං සතිසම්පජ්ජන්තං. අථ වා සතිප්පධානං

අහික්කන්තාදිසාත්ථකභාවපරිග්ගණ්හනඤාණං සතිසම්පජ්ජන්තං. තං සබ්බත්ථ සතොකාරීභාවාවහත්තා සතිසම්බොජ්ඣකභවස්ස උප්පාදාය හොති. යථා පච්චනීකධම්මප්පභානං, අනුරූපධම්මසෙවනා ව අනුප්පන්තානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය හොති, එවං සතිරහිතපුග්ගලවිච්ඡේදනා, සතොකාරීපුග්ගලසෙවනා, තත්ථ ව යුත්තප්පයුත්තතා සතිසම්බොජ්ඣකභවස්ස උප්පාදාය හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති “සතිසම්පජ්ජන්තං”න්තිආදිනා.

තිස්සදත්තත්ථෙරො නාම, යො බොධිමණ්ඩෙ සුවණ්ණසලාකං ගහෙත්වා “අට්ඨාරසසු භාසාසු කතරභාසාය ධම්මං කථෙමී”ති පරිසං පචාරෙසී. අභයත්ථෙරොති දත්තභයත්ථෙරමාහ.

ධම්මානං, ධම්මෙසු වා විචයො ධම්මවිචයො, සො එව සම්බොජ්ඣකභවො, තස්ස ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකභවස්ස. “කුසලාකුසලා ධම්මා”තිආදීසු යං චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරොති කුසලාදීනං තංතංසභාවසරසලක්ඛණආදිකස්ස යාථාවතො අවබුජ්ඣනවසෙන උප්පන්තො ඤාණසම්පයුත්තවිත්තුප්පාදො. සො හි අවිපරීතමනසිකාරතාය “යොනිසොමනසිකාරො”ති චුත්තො, තදාභොගතාය ආවච්ඡේදනාපි තග්ගතිකා එව,

තස්ස අභිණ්හං පවත්තනං බහුලීකාරො. භියොභාවායාති
පුනප්පුනං භාවාය. වෙපුල්ලායාති විපුලභාවාය.
පාරිපුරියාති පරිබුහනාය.

පරිපුච්ඡකතාති පරියොගාගෙත්වා පුච්ඡකභාවො.
ආචරියෙ පයිරුපාසිත්වා පඤ්චපි නිකායෙ සහ
අට්ඨකථාය පරියොගාගෙත්වා යං යං තත්ථ
ගණ්ඨිට්ඨානභුතං, තං තං “ඉදං හන්තෙ කථං, ඉමස්ස
කො අත්ථො” ති ඛන්ධායතනාදිඅත්ථං පුච්ඡන්තස්ස
ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඨිගො උප්පජ්ජති. තෙනාහ
“ඛන්ධධාතු...පෙ.... බහුලතා” ති. චත්ථුනං
විසදභාවකරණන්ති එත්ථ විත්තවෙතසිකානං
පවත්තිට්ඨානභාවතො සරීරං, තප්පට්ඨිඤ්ඤානි වීචරානි ච
“චත්ථුනී” ති අධිප්පෙතානි, තානි යථා විත්තස්ස
සුඛාවහානි ගොන්ති, තථා කරණං තෙසං
විසදභාවකරණං. තෙන චුත්තං
“අජ්ඣත්තිකඛාහිරාන” ත්තිආදි. උප්පන්තදොසන්ති
වාතාදිඋප්පන්තදොසං. සෙදමලමක්ඛිතන්ති සෙදෙන
වෙච ජල්ලිකාසඬ්ඛාතෙන සරීරමලෙන ච මක්ඛිතං. ච-
සද්දෙන අඤ්ඤම්පි සරීරස්ස, විත්තස්ස ච පිලාවහං
සඬ්ගණ්හාති. සෙනාසනං වාති වා-සද්දෙන පත්තාදීනං
සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො. අවිසදෙ සති, විසයභූතෙ වා. කථං
භාවනමනුයුත්තස්ස තානි විසයො? අන්තරන්තරා
පවත්තනකචිත්තුප්පාදවසෙනෙචං චුත්තං. තෙ හී
චිත්තුප්පාදා චිත්තෙකග්ගතාය අපරිසුද්ධභාවාය

සංවත්තන්ති. චිත්තවෙතසිකෙසු නිස්සයාදිපච්චයභූතෙසු.
ඤාණමිථිති පි-සද්දො සමිපිණ්ඩනත්ථො, තෙන න
කෙවලං තං වත්ථුයෙව, අථ ඛො තස්මිං අපරිසුද්ධෙ
ඤාණමිපි අපරිසුද්ධං ගොතීති නිස්සයාපරිසුද්ධියා
තංනිස්සිතාපරිසුද්ධි විය විසයස්ස අපරිසුද්ධතාය
විසයිතො අපරිසුද්ධිං දස්සෙති.

සමභාවකරණන්ති කිච්චතො අනුනාධිකභාවකරණං.
සද්ධෙයාවත්ථුස්මිං පච්චයවසෙන අධිමොක්ඛකිච්චස්ස
පටුතරභාවෙන, පඤ්ඤාය අවිසදතාය, චීරියාදීනඤ්ච
සීලීලතාදීනා සද්ධිත්ථියං බලවං ගොතී. තෙනාහ
“ඉතරානි මන්දානී” ති. තතොති තස්මා සද්ධිත්ථියස්ස
බලවභාවතො, ඉතරෙසඤ්ච මන්දත්තා. කොසඡ්ඡපක්ඛෙ
පතිතුං අදත්වා සම්පයුත්තධම්මානං පග්ගණ්හනං
අනුබලප්පදානං පග්ගහො, පග්ගහොව කිච්චං
පග්ගහකිච්චං, “කාතුං න සක්කොතී” ති ආනෙත්වා
සම්බන්ධිතබ්බං. ආරම්මණං උපගන්ත්වා යානං,
අනිස්සඡ්ඡනං වා උපට්ඨානං. වික්ඛෙපපට්ඨික්ඛෙපො,
යෙන වා සම්පයුත්තා අවික්ඛිත්තා ගොන්ති, සො
අවික්ඛෙපො. රූපගතං විය චක්ඛුනා යෙන යාථාවතො
විසයසභාවං පස්සති, තං දස්සනකිච්චං. කාතුං න
සක්කොති බලවතා සද්ධිත්ථියෙන අභිභූතත්තා.
සහජාතධම්මෙසු හී ඉන්ද්‍රියං කාරෙත්තානං
සහපවත්තමානානං ධම්මානං එකරසතාවසෙනෙව
අත්ථසිද්ධි, න අඤ්ඤාථා. තස්මාති චුත්තමෙවත්ථං.

කාරණභාවෙන පච්චාමසති. තන්ති සද්ධිත්ථියං.
ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙනාති යස්ස සද්ධධයාස්ස
වත්ථුනො උළාරතාදිගුණෙ අධිමුච්චනස්ස
සාතිසයජ්ජවත්තියා සද්ධිත්ථියං බලවං ඡාතං, තස්ස
පච්චයපච්චයුජ්ජන්තතාදිවිභාගතො යාථාවතො
වීමංසනෙන. එවඤ්ඤි එවංධම්මතානගෙන
සභාවසරසතො පරිග්ගය්හමානෙ සවිජ්ජාරො
අධිමොක්ඛො න භොති “අයං ඉමෙසං ධම්මානං
සභාවො”ති පරිජානනවසෙන පඤ්ඤාඛ්‍යාපාරස්ස
සාතිසයත්තා. ධුරියධම්මෙසු හි යථා සද්ධධය බලවභාවෙ
පඤ්ඤාය මන්දභාවො භොති, එවං පඤ්ඤාය බලවභාවෙ
සද්ධධය මන්දභාවො භොතීති. තෙන චුත්තං “තං
ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා, යථා වා
මනසිකරොතො බලවං ඡාතං, තථා අමනසිකාරෙන
භාපෙතඛ්ඛ්”න්ති. තථා අමනසිකාරෙනාති යෙනාකාරෙන
භාවනං අනුයුඤ්ජන්තස්ස සද්ධිත්ථියං බලවං ඡාතං,
තෙනාකාරෙන භාවනාය අනනුයුඤ්ජනතොති චුත්තං
භොති. ඉධ දුට්ඨධන සද්ධිත්ථියස්ස බලවභාවො
අත්තතො වා පච්චයවිසෙසෙන කිච්චුත්තරියතො,
වීරියාදීනං වා මන්දකිච්චතාය. තත්ථ පඨමවිකජ්ජෙ
භාපනවිධි දස්සිතො. දුතියකජ්ජෙ පන යථා මනසි
කරොතො වීරියාදීනං මන්දකිච්චතාය සද්ධිත්ථියං බලවං
ඡාතං, තථා අමනසිකාරෙන, වීරියාදීනං
පටුකිච්චභාවාවභෙන මනසිකාරෙන සද්ධිත්ථියං තෙහි

සමරසං කරොන්තෙන භාජෙනබ්බං. ඉමිනා නයෙන
සෙසින්ද්‍රියෙසුපි භාජනවිධි වෙදිතබ්බො.

වක්කලීත්ථෙරවත්ථුති. සො හි ආයස්මා
සද්ධාධිමුත්තතාය කතාධිකාරො සත්ථු
රූපකායදස්සනප්පසුතො එව හුත්වා විහරන්තො
සත්ථාරා “කිං තෙ වක්කලී ඉමිනා පුතිකායෙන දිට්ඨෙයන,
යො බො වක්කලී ධම්මං පස්සති, සො මං
පස්සති” තිආදිනා (සං. නි. 3.87; දී. නි. අට්ඨ.

1.පයමමභාසඬිභිතිකථා; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.208; ධ. ප.
අට්ඨ. 2.380; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.130; ධ. ස. අට්ඨ. 1007;
ථෙරගා. අට්ඨ. 2.වක්කලීත්ථෙරගාථාවණ්ණනා)

ඔවදිත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජ්ජතොපි තං
අනනුයුඤ්ජන්තො පණාමිතො අත්තානං විනිපාතෙතුං
පපාතට්ඨානං අභිරුහි, අථ තං සත්ථා යථානිසින්තොව
ඔභාසං විස්සජ්ජනෙන අත්තානං දස්සෙත්වා –

“පාමොජ්ජබ්‍රහ්මලො හික්ඛු, පසන්තො
බුද්ධසාසනෙ;
අධිගච්ඡෙ පදං සන්තං, සඬ්ඛාරූපසමං සුඛ” ත්ති.
(ධ. ප. 381) –

ගාථං වත්වා “එහි වක්කලී” ති ආහ. සො තෙන
අමතෙතොව අභිසින්තො හට්ඨතුට්ඨො හුත්වා විපස්සනං
පට්ඨපෙසි. සද්ධාය බලවභාවතො විපස්සනාවිථිං න
ඔතරති, තං ඤත්වා හගවා තස්ස
ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනාය කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා

අදාසි. සො සත්ථාරා දින්නනායෙ යත්වා විපස්සනං
උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගජ්ජපටිපාටියා අරහත්තං පාපුණි.
තෙනෙනං චුත්තං “චක්කලිත්ථෙරචත්ථු චෙත්ථ
නිදස්සන”න්ති. එත්ථාති සද්ධිත්ථියස්ස අධිමත්තභාවෙ
සෙසින්ථියානං සකිච්චාකරණෙ.

ඉතරකිච්චහෙදන්ති උපට්ඨානාදිකිච්චවිසෙසං.
පස්සද්ධාදීති ආදි-සද්දෙන
සමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකච්චගානං සච්චගහො
දට්ඨබ්බො. භාපෙතඛ්ඛන්ති යථා සද්ධිත්ථියස්ස
බලචභාවො ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන භායති, එවං
වීරිසින්ථියස්ස අධිමත්තතා පස්සද්ධිආදිභාවනාය භායති
සමාධිපක්ඛියත්තා තස්සා. තථා හි සමාධිත්ථියස්ස
අධිමත්තතං කොසජ්ජපාතතො රක්ඛන්ති වීරියාදිභාවනා
විය වීරිසින්ථියස්ස අධිමත්තතං උද්ධච්චපාතතො
රක්ඛන්ති එකංසතො භාපෙති. තෙන චුත්තං
“පස්සද්ධිආදිභාවනාය භාපෙතඛ්ඛ”න්ති.

සොණත්ථෙරස්ස චත්ථුති සුකුමාරසොණත්ථෙරස්ස
චත්ථු. (මහාව. 242; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.205) සො හි
ආයස්මා සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා
සීතචනෙ විහරන්තො “මම සරීරං සුබ්බමාලං, න ච සක්කා
සුබ්බෙනෙව සුබ්බං අධිගන්තුං, කිලමෙත්වාපි සමණධම්මො
කාතඛ්බො”ති තං යානචචිකමමෙව අධිට්ඨාය පධානං
අනුයුඤ්ජන්තො පාදතලෙසු ථොටෙසු උට්ඨිතෙසුපි
වෙදනං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා දළ්භං වීරියං කරොන්තො
අච්චාරද්ධිවීරියතාය විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි.

සත්ථා තත්ථ ගන්ත්වා විණුපමොවාදෙන ඔවදිත්වා
වීරියසමතායොජනවීථිං දස්සෙන්නො කම්මට්ඨානං
සොධෙත්වා ගිජ්ඣකුටං ගතො. ඵෙරොපි සත්ථාරා
දින්නනායෙන වීරියසමතං යොජෙත්වා භාවෙන්නො
විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි.
තෙන චුත්තං “සොණත්ථෙරස්ස චත්ථු
දස්සෙතඛ්ඛ”න්ති. සෙසෙසුපීති
සතිසමාධිපඤ්ඤන්ද්‍රියෙසුපි.

සමතන්ති සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං
අනුනානධිකභාවං, තථා සමාධිවීරියානං. යථා හි
සද්ධාපඤ්ඤානං විසුං විසුං ධුරියධම්මභූතානං කිච්චතො
අඤ්ඤමඤ්ඤං නාතිචත්තනං විසෙසතො ඉච්ඡිතඛ්ඛං,
යතො නෙසං සමධුරතාය අප්පනා සම්පජ්ජති, එවං
සමාධිවීරියානං කොසජ්ජද්ධච්චපක්ඛිකානං සමරසතාය
සති අඤ්ඤමඤ්ඤපත්ථම්භනතො සම්පයුත්තධම්මානං
අන්තද්වයපාතාභාවෙන සම්මදෙව අප්පනා ඉජ්ඣති.
“ඛලවසද්ධො”තිආදි ඛාතිරෙකමුඛෙන චුත්තස්සෙව
අත්ථස්ස සමත්ථනං. තස්සත්ථො යො ඛලවතියා සද්ධාය
සමන්තාගතො අවිසදඤාණො, සො මුධජ්පසන්නො
හොති, න අචෙච්චජ්පසන්නො. තථා හි අචත්ථුස්මිං
පසීදති සෙය්‍යථාපි තිත්ථියසාවකා. කෙරාටිකපක්ඛන්ති
සාධෙය්‍යපක්ඛං භජති. සද්ධාහීනාය පඤ්ඤාය
අතිධාවන්නො “දෙය්‍යචත්ථුපරිච්චාගෙන විනා
චිත්තුජ්ජාදමත්තෙනපි දානමයං පුඤ්ඤං හොති”තිආදීති
පරිකජ්ජෙති හෙතුපතිරූපකෙහි වඤ්චිතො, එවංභූතො ච

සුක්ඛතක්කවිලුත්තවිත්තො පණ්ඩිතානං වචනං නාදියති
සඤ්ඤත්තිං න ගච්ඡති. තෙනාහ “හෙසජ්ජසමුට්ඨිතො
විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොති”ති. යථා චෙත්ථ
සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසමභාවො න
අත්ථාවහො, අනත්ථාවහොව, එවං, සමාධිවීරියානං
අඤ්ඤමඤ්ඤං විසමභාවො න අත්ථාවහො,
අනත්ථාවහොව, තථා න අවික්ඛෙපාවහො,
වික්ඛෙපාවහොවාති. කොසජ්ජං අභිභවති, තෙන අජ්ජනං
න පාපුණාතීති අධිප්පායො. උද්ධච්චං අභිභවතීති එත්ථාපි
එසෙව නයො. තදුභයන්ති සද්ධාපඤ්ඤාද්වයං,
සමාධිවීරියද්වයඤ්ච. සමං කාතඛ්ඛන්ති සමරසං
කාතඛ්ඛං.

සමාධිකම්මිකස්සාති සමථකම්මට්ඨානිකස්ස. එවන්ති
එවං සන්තෙ, සද්ධාය ටොකං බලවහාවෙ සතීති අත්ථො.
සද්දහන්තොති “පථවී පථවීති මනසිකරණමත්තෙන
කථං ඤානුජ්ජත්ති”ති අවිත්තෙත්වා “අද්ධා
සම්මාසම්බුද්ධෙන චුත්තවිධි ඉජ්ඣස්සතී”ති
සද්දහන්තො සද්ධං ඡනෙත්තො. ඔකජ්ජෙත්තොති
ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා විය අධිමුච්චනවසෙන
අවකජ්ජෙත්තො පක්ඛන්දන්තො. එකග්ගතා බලවතී
වට්ඨති සමාධිප්පධානත්තා ඤානස්ස. උභිත්තන්ති
සමාධිපඤ්ඤානං. සමාධිකම්මිකස්ස සමාධිතො
අධිමත්තතාය පඤ්ඤාය අධිමත්තතාපි ඉච්ඡිතඛ්ඛාති ආහ
“සමතායපී”ති, සමභාවෙනාපිති අත්ථො. අජ්ජනාති

ලොකියජපනා. තථා හි “භොතියෙවා”ති සාසඬකං වදති. ලොකුත්තරජපනා පන තෙසං සමභාවෙනෙව ඉච්ඡතා. යථාහ “සමථවිපස්සනං යුගනන්ධං භාවෙති”ති (අ. නි. 4.170; පටි. ම. 2.5).

යදි විසෙසතො සද්ධාපඤ්ඤානං, සමාධිවීරියානඤ්ච සමතාව ඉච්ඡතා, කථං සතීති ආහ “සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ඨතී”ති. සබ්බත්ථාති ලීනුද්ධච්චපක්ඛිකෙසු පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු. උද්ධච්චපක්ඛිකෙකදෙසෙ ගණ්හන්තො “සද්ධාවීරියපඤ්ඤාන”න්ති ආහ. අඤ්ඤථා ජිති ව ගහෙනබ්බා සියා. තථා හි “කොසජ්ජපක්ඛිකෙන සමාධිනා” ඉච්චෙව චුත්තං, න “පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාහී”ති. සාති සති. සබ්බෙසු රාජකම්මෙසු නියුත්තො සබ්බකම්මිකො. තෙනාති තෙන සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බට්ඨෙයන කාරණෙන. ආහ අට්ඨකථායං. සබ්බත්ථ නියුත්තා සබ්බත්ථිකා සබ්බත්ථ ලීනො, උද්ධතෙ ව විත්තෙ ඉච්ඡිතබ්බත්තා, සබ්බෙ වා ලීනො, උද්ධතෙ ව විත්තෙ භාවෙනබ්බා බොජ්ඣංඝිගා අත්ථිකා ඵතායාති සබ්බත්ථිකා. විත්තන්ති කුසලං විත්තං. තස්ස හි සති පටිසරණං පරායණං අජ්ජත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය. තෙනාහ “ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා”ති ආදි.

බන්ධාදිහෙදෙ අනොගාලීහපඤ්ඤානන්ති පරියත්තිබාහුසච්චවසෙනපි බන්ධායතනාදීසු අජ්ජතිට්ඨිතබ්බද්ධිනං. බහුස්සුතසෙවනා හි

සුතමයඤාණාවහා. තරුණවිපස්සනාසමඬිගීපි
 භාවනාමයඤාණෙ යිත්තතා එකංසතො පඤ්ඤවා එව
 නාම භොතීති ආහ “සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණපරිග්ගානිකාය
 උදයබ්බයපඤ්ඤාය සමන්තාගතපුග්ගලසෙවනා”ති.
 ඤෙයාධම්මස්ස ගම්භීරභාවවසෙන
 තප්පරිච්ඡෙදකඤාණස්ස ගම්භීරභාවග්ගහණන්ති ආහ
 “ගම්භීරෙසු බන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤායා”ති.
 තඤ්ඤි ඤෙයාං තාදිසාය පඤ්ඤාය වරිතබ්බතො
 ගම්භීරඤාණවරියං, තස්සා වා පඤ්ඤාය තත්ථ පහෙදතො
 පවත්ති ගම්භීරඤාණවරියා, තස්සා පච්චවෙක්ඛණාති ආහ
 “ගම්භීරපඤ්ඤාය පහෙදපච්චවෙක්ඛණා”ති. යථා
 සතිවෙපුල්ලප්පත්තො නාම අරහා එව, එවං
 පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තොතිපි සො එවාති ආහ
 “අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී භොතී”ති. වීරියාදීසුපි
 එසෙව නයො.

“තත්තං අයොබ්ලං හත්ථෙ ගමෙත්ති”ති ආදිනා (ම.
 නි. 3.250, 267; අ. නි. 3.36)
 චුත්තපඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණා නිරයෙ
 නිබ්බත්තසත්තස්ස යෙභුයොන සබ්බපයමං
 කරොන්තීති, දෙවදුතසුත්තාදීසු තස්ස ආදිතො චුත්තත්තා
 ව ආහ “පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණතො පටියායා”ති.
 සකටවහනාදිකාලෙති ආදි-සද්දෙන තදඤ්ඤමනුස්සෙහි,
 තිරච්ඡානෙහි ව විබාධියමානකාලං සඬිගණ්හාති. “එකං
 බුද්ධත්තර”න්ති ඉදං අපරාපරං පෙනෙසු එව

උප්පජ්ජනකසත්තවසෙන චුත්තං, එකච්චානං වා
පෙනානං එකච්චතිරච්ඡානානං විය තථා දීඝායුකතාපි
සියාති තථා චුත්තං. තථා හි “කාලො නාගරාජා චතුත්තං
බුද්ධානං සම්මුඛිභාවං ලභිත්වා යිතො මෙත්තෙයාස්සපි
භගවතො සම්මුඛිභාවං ලභිස්සති” ති වදන්ති, යං තස්ස
කප්පායුකතා චුත්තා.

ආනිසංසදස්සාවිනොති “වීරියායත්තො එව සබ්බො
ලොකුත්තරො, ලොකියො ච විසෙසාධිගමො” ති එවං
වීරියෙ ආනිසංසදස්සනසිලස්ස. ගමනවීථිත්ති
සපුබ්බභාගං නිබ්බානගාමිනිං පටිපදං, සභ විපස්සනාය
අරියමග්ගපටිපාටි, සත්තවිසුද්ධිපරමිපරා වා. සා හි
හික්ඛුනො වට්ටනියානාය ගන්තබ්බා පටිපදාති කත්වා
ගමනවීථි නාම. කායදළ්භිබ්භුලොති යථා තථා කායස්ස
දළ්භිකම්මප්පසුතො. පිණ්ඩන්ති රට්ඨපිණ්ඩං.
පච්චයදායකානං අත්තනි කාරස්ස අත්තනො
සම්මාපටිපත්තියා මහජ්ඣලභාවස්ස කරණෙන පිණ්ඩස්ස
හික්ඛාය පටිපුජනා පිණ්ඩාපවායනං.

නීහරන්තොති පත්තථවිකතො නීහරන්තො. තං සද්දං
සුත්වාති තං උපාසිකාය වචනං අත්තනො
වසනපණ්ණසාලද්වාරෙ යිතොව පඤ්චාහිඤ්ඤතාය
දිබ්බසොතෙන සුත්වා. මනුස්සසම්පත්ති, දිබ්බසම්පත්ති,
නිබ්බානසම්පත්තීති ඉමා තිස්සො සම්පත්තියො. දාතුං
සක්ඛිස්සපීති “තයි කතෙන දානමයෙන,
වෙය්‍යාවච්චමයෙන ච පුඤ්ඤකම්මෙන

බෙත්තවිසෙසභාවූපගමනෙන අපරාපරං
දෙවමනුස්සසම්පත්තියො, අන්තෙ නිබ්බානසම්පත්තිඤ්ච
දාතුං සක්ඛිස්සසී” ති ටෙරො අත්තානං පුච්ඡති. සිතං
කරොන්තො වාති “අකිච්ඡෙනෙව ම යා වට්ටදුක්ඛං
සමතික්කන්ත” ත්ති පච්චවෙක්ඛණාවසානෙන
සඤ්ජාතපාමොජ්ජවසෙන සිතං කරොන්තො ඵව.

විජ්ජපට්ඨපත්තන්ති ජාතිධම්මකුලධම්මාදිලඬිසනෙන
අසම්මාපට්ඨපත්තං. ඵවං යථා අසම්මාපට්ඨපත්තො
පුත්තො තාය ඵව අසම්මාපට්ඨපත්තියා කුලසන්තානතො
බාහිරො හුත්වා පිතු සන්තිකා දායජ්ජස්ස න භාගී, ඵවං.
කුසිතොපි තෙන කුසිතභාවෙන අසම්මාපට්ඨපත්තො
සත්ථු සන්තිකා ලද්ධබ්බඅරියධනදායජ්ජස්ස න භාගී.
ආරද්ධවීරියොව ලහති සම්මාපට්ඨපජ්ජනතො. උජ්ජජ්ජති
වීරියසම්බොජ්ඣධිගොති යොජනා, ඵවං සබ්බත්ථ.

මහාති සීලාදීහි ගුණෙහි මහන්තො විපුලො
අනඤ්ඤසාධාරණො. තං පනස්ස ගුණමහත්තං
දසසහස්සීලොකධාතුකම්පනෙන ලොකෙ පාකටන්ති
දස්සෙත්තො “සත්ථුනො හී” තිආදිමාහ.

යස්මා සත්ථුසාසනෙ පබ්බජිතස්ස පබ්බජ්ජුපගමෙන
සකාපුත්තස්සභාවො සම්පජායති, තස්මා බුද්ධපුත්තභාවං
දස්සෙත්තො “අසම්භින්නායා” තිආදිමාහ.

අලසානං භාවනාය නාමමත්තම්පි අජානන්තානං
කායදළ්භීඛහුලානං යාවදත්ථං භුඤ්ජිත්වා

සෙසාසුඛාදිඅනුයුක්ඡනකානං තිරච්ඡානකථිකානං
 පුග්ගලානං දුරතො වජ්ජනා කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනා.
 “දිවසං වඩිකමෙන නිසජ්ජායා” තිආදිනා (ම. නි. 1.423;
 3.65; සං. නි. 4.120; මහානි. 161) භාවනාරද්ධවසෙන
 ආරද්ධවීරියානං දළ්භපරක්කමානං කාලෙන කාලං
 උපසඬිකමනා ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනා. තෙනාහ
 “කුච්ඡිං පුරෙත්වා” තිආදි. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.64)
 පන ඡාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා,
 සබ්බමචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති ඉදං ද්වයං න
 ගහිතං, ටීනමිද්ධවිනොදනතා,
 සම්මජ්ජධානපච්චවෙක්ඛණතාති ඉදං ද්වයං ගහිතං.
 තත්ථ ආනිසංසදස්සාවිතාය එව
 සම්මජ්ජධානපච්චවෙක්ඛණා ගහිතා හොති
 ලොකියලොකුත්තරවිසෙසාධිගමස්ස
 වීරියායත්තතාදස්සනභාවතො. ටීනමිද්ධවිනොදනං
 තදධිමුත්තතාය එව ගහිතං හොති, වීරියුජ්ජාදනෙ
 යුත්තජ්ජයුත්තස්ස ටීනමිද්ධවිනොදනං අත්ථසිද්ධමෙව.
 තත්ථ
 ටීනමිද්ධවිනොදනකුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනආරද්ධවීරියපු
 ග්ගලසෙවන-
 තදධිමුත්තතාපටිපක්ඛවිධමනපච්චයුපසංභාරවසෙන,
 අපායභයපච්චවෙක්ඛණාදයො සමුත්තෙජ්ජනවසෙන
 වීරියසම්බොජ්ඣධිගමස්ස උජ්ජාදකා දට්ඨබ්බා.

පුරිමුජ්ජන්තා පිති පරතො උජ්ජජ්ජනකපිතියා
 විසෙසකාරණසභාගහෙතුභාවතො “පිතියෙව

පීතිසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානීයා ධම්මා”ති වුත්තා, තස්සා පන බහුසො පවත්තියා පුටුත්තං උපාදාය බහුවචනනිද්දෙසො. යථා සා උප්පජ්ජති, එවං පටිපත්ති තස්සා උප්පාදකමනසිකාරො.

“බුද්ධානුස්සති” තිආදීසු වත්තබ්බං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.123) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

බුද්ධානුස්සතියා උපචාරසමාධිනිට්ඨත්තා වුත්තං “යාව උපචාරා”ති. සකලසරීරං එරමානොති පීතිසමුට්ඨානෙහි පණිතරූපෙහි සකලසරීරං එරමානො. ධම්මගුණෙ අනුස්සරත්තස්සාපි යාව උපචාරා සකලසරීරං එරමානො පීතිසම්බොජ්ඣකඛිගො උප්පජ්ජතීති යොජනා, එවං සෙසඅනුස්සතීසු.

පසාදනීයසුත්තත්තපච්චවෙක්ඛණායඤ්ච යොජෙතබ්බං තස්සාපි විමුත්තායතනභාවෙන තග්ගතිකත්තා.

සඬ්ඛාරානං සප්පදෙසචූපසමෙපි නිප්පදෙසචූපසමෙ විය තථා පඤ්ඤාය පවත්තිතො භාවනාමනසිකාරො

කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථො හුත්වා උපචාරසමාධිං

ආවහන්තො තථාරූපපීතියොමනස්සසමත්තාගතො

පීතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය භොතීති ආහ

“සමාපත්තියා...පෙ.... පච්චවෙක්ඛත්තස්සාපි”ති. තත්ථ

“වික්ඛම්භිතා කිලෙසා”ති පායො. තෙ හි න

සමුදාවරන්තීති. ඉති-සද්දො කාරණත්ථො, යස්මා න

සමුදාවරන්ති, තස්මා තං නෙසං අසමුදාවාරං

පච්චවෙක්ඛත්තස්සාති යොජනා. න හි කිලෙසෙ

පව්වවෙක්ඛන්තස්ස බොජ්ඣංගභූතපත්ති යුත්තා.
පසාදනීයෙසු යානෙසු පසාදසිනෙහාභාවෙන
උසසමභදයතා ලුඛතා, සා තත්ථ ආදරගාරවාකරණෙන
විඤ්ඤායතීති ආහ “අසක්කච්චකිරියාය
සංසුචිතලුඛහාවෙ”ති.

කායචිත්තදරථවූපසමලක්ඛණා පස්සද්ධි ඵච
යථාචුත්තබොධිඅභිගභූතො පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣංගිගො,
තස්ස පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣංගස්ස ඵචං උප්පාදො
හොතීති යොජනා.

පණීතභොජනසෙවනතාති පණීතසප්පායභොජනසෙව
නතා. උතුඉරියාපථසුඛග්ගහණෙන
සප්පායඋතුඉරියාපථග්ගහණං දට්ඨබ්බං. තඤ්ඤි තිව්ධම්පි
සප්පායං සෙවියමානං කායස්ස කල්ලතාපාදනවසෙන
චිත්තස්ස කල්ලතං ආවහන්තං දුච්ඛායපි පස්සද්ධියා
කාරණං හොති. අහෙතුකං සත්තෙසු ලබ්හමානං
සුඛදුක්ඛන්ති අයමෙකො අන්තො,
ඉස්සරාදිවිසමහෙතුකන්ති පන අයං දුතියො. ඵතෙ උභො
අන්තෙ අනුපගම්ම යථාසකං කම්මුතා හොතීති අයං
මජ්ඣිමා පටිපත්ති. මජ්ඣන්තො පයොගො යස්ස සො
මජ්ඣන්තපයොගො, තස්ස භාවො මජ්ඣන්තපයොගතා.
අයඤ්ඤි පහාය සාරද්ධකායතං පස්සද්ධකායතාය කාරණං
හොන්ති පස්සද්ධිද්වයං ආවහති, ඵතෙනෙච
සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනපස්සද්ධකායපුග්ගලසෙව
නානං තදාවහනතා සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං.

යථාසමාහිතාකාරසල්ලක්ඛණවසෙන ගස්හමානො
පුරිමුප්පන්තො සමථො එව සමථනිමිත්තං.
නානාරම්මණෙ පරිබ්භමනෙන විවිධං අග්ගං එකස්සාති
ඛ්‍යග්ගො, වික්ඛෙපො. තථා හි සො අනවට්ඨානරසො,
හන්තතාපච්චුපට්ඨානො ච චුත්තො, එකග්ගතාභාවතො
ඛ්‍යග්ගපට්ඨකංඛොති අඛ්‍යග්ගො, සමාධි. සො එව
නිමිත්තන්ති පුබ්බෙ විය වත්තබ්බං. තෙනාහ
“අවික්ඛෙපට්ඨෙත ච අඛ්‍යග්ගනිමිත්ත”න්ති.

චත්ථුවිසදකිරියා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපට්ඨපාදනා ච
පඤ්ඤාවහා චුත්තා, සමාධානාවහාපි තා හොන්ති
සමාධානාවහාවෙනෙව පඤ්ඤාවහාවතොති චුත්තං
“චත්ථුවිසද...පෙ.... වෙදිතබ්බා”ති.

කරණභාවනාකොසල්ලානං අවිනාභාවතො,
රක්ඛනකොසල්ලස්ස ච තංමුලකත්තා “නිමිත්තකුසලතා
නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා” ඉච්චෙව
චුත්තං. කසිණනිමිත්තස්සාති ච නිදස්සනමත්තං
දට්ඨබ්බං. අසුහනිමිත්තස්සාපි හි යස්ස කස්සචි
ඤානුප්පත්තිනිමිත්තස්ස උග්ගහණකොසල්ලං
නිමිත්තකුසලතා එවාති. අතිසීලවීරියතාදීහීති ආදි-
සද්දෙන පඤ්ඤාපයොගමන්දනං, පමොදවෙකල්ලඤ්ච
සචගණ්හාති. තස්ස පග්ගණ්හනන්ති තස්ස ලීනස්ස
චිත්තස්ස ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකච්චිගාදිසමුට්ඨාපනෙන
ලයාපත්තිතො සමුද්ධරණං. චුත්තඤ්චෙනං හගවතා —

“යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ ලීනං චිත්තං
 හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ
 ධම්මච්චයසම්ඛොජ්ඣක්ඛිගස්ස භාවනාය, කාලො
 වීරියසම්ඛොජ්ඣක්ඛිගස්ස භාවනාය, කාලො
 ජිනිසම්ඛොජ්ඣක්ඛිගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු?
 ලීනං, භික්ඛවෙ, චිත්තං තං එතෙහි ධම්මෙහි
 සුසමුට්ඨාපයං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො
 පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලිතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ
 සුක්ඛානි වෙච තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි
 ගොමයානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි කට්ඨානි
 පක්ඛිපෙය්‍ය, මුඛවාතඤ්ච දදෙය්‍ය, න ච පංසුකෙන
 ඔකිරෙය්‍ය, හඛ්ඛො නු ඛො සො පුරිසො පරිත්තං
 අග්ගිං උජ්ජාලිතුන්ති. එවං හන්තෙ” ති (සං. නි.
 5.234).

එත්ථ ච යථාසකං ආහාරවසෙන
 ධම්මච්චයසම්ඛොජ්ඣක්ඛිගාදීනං භාවනාසමුට්ඨාපනාති
 වෙදිතඛ්ඛා, සා අනන්තරං විභාවිතා එව.
 ආරද්ධවීරියතාදීහීති ආදි-සද්දෙන
 පඤ්ඤාපයොගබලවතං, පමොදුඛිඛිලාවනඤ්ච
 සඛිගණ්හාති. තස්ස නිග්ගණ්හනන්ති තස්ස උද්ධතස්ස
 චිත්තස්ස සමාධිසම්ඛොජ්ඣක්ඛිගාදිසමුට්ඨාපනෙන
 උද්ධතාපත්තිතො නිසෙධනං. චුත්තමිපි වෙතං හගවතා —

“යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ උද්ධතං
 චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ

පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය, කාලො
සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය, කාලො
උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස
හෙතු? උද්ධතං, හික්ඛවෙ, චිත්තං තං එතෙහි
ධම්මෙහි සුචුපසමයං හොති. සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ,
පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුකාමො
අස්ස, සො තත්ථ අල්ලානි වෙච තිණානි...පෙ....
පංසුකෙන ච ඔකිරෙය්‍ය, හබ්බො නු බො සො
පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුන්ති.
එවං හන්තෙ’’ති (සං. නි. 5.234).

එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන
පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගාදීනං භාවනාසමුට්ඨාපනාති
වෙදිතබ්බා, තත්ථ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනා
චුත්තා එව. සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස අනන්තරං වක්ඛති.
පඤ්ඤාපයොගමන්දතායාති පඤ්ඤාඛ්‍යාපාරස්ස
අප්පහාවෙන. යථා හි දානං අලොභපධානං, සීලං
අදොසපධානං, එවං භාවනා අමොහපධානා. තත්ථ යදා
පඤ්ඤා න බලවතී හොති, තදා භාවනා පුබ්බෙනාපරං
විසෙසාවහා න හොති, අනභිසඛිතො විය ආහාරො
පුරිසස්ස යොගිතො චිත්තස්ස අභිරුචිං න ජනෙති, තෙන
තං නිරස්සාදං හොති, තථා භාවනාය සම්මදෙච
අවිච්චිපට්ඨත්තියා උපසමසුඛං න චිත්දති, තෙනාපි චිත්තං
නිරස්සාදං හොති. තෙන චුත්තං
“පඤ්ඤාපයොග...පෙ.... නිරස්සාදං හොති’’ති. තස්ස
සංවෙගුප්පාදනං, පසාදුප්පාදනඤ්ච තිකිච්ඡනන්ති තං

දස්සෙන්නො “අට්ඨ සංවෙගවත්ථුනී” ත්ථිආදිමාහ. තත්ථ ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණානි යථාරහං සුගතියං, දුග්ගතියඤ්ච භොන්තීති තදඤ්ඤමෙව පඤ්චවිධබන්ධනාදිච්ඡේපිපාසාදි අඤ්ඤමඤ්ඤං විබාධනාදිභෙතුකං අපායදුක්ඛං දට්ඨබ්බං, තයිදං සබ්බං තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්තභවනිස්සිතං ගහිතන්ති අතීතෙ අනාගතෙ ච කාලෙ වට්ටමුලකදුක්ඛානි විසුං ගහිතානි. යෙ පන සත්තා ආභාරූපජීවිතො, තත්ථ ච උට්ඨානඵලූපජීවිතො, තෙසං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං ජීවිකාදුක්ඛං අට්ඨමං සංවෙගවත්ථු ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. අයං වුවච්චති සමයෙ සම්පහංසනාති අයං භාවනාවිත්තස්ස සම්පහංසිතබ්බසමයෙ චුත්තනයෙන සංවෙගජනනවසෙන වෙච පසාදුප්පාදනවසෙන ච සම්මදෙව පහංසනා, සංවෙගජනනපුබ්බකපසාදුප්පාදනෙන තොසනාති අත්ථො.

සම්මාපට්ඨපත්තිං ආගම්මාති ලීනුද්ධච්චවිරහෙන, සමථවීථිපට්ඨපත්තියා ච සම්මා අවිසමං සම්මදෙව භාවනාපට්ඨපත්තිං ආගම්ම. “අලීන”න්තිආදීසු කොසජ්ජපක්ඛිකානං ධම්මානං අනධිමත්තතාය අලීනං, උද්ධච්චපක්ඛිකානං අනධිමත්තතාය අනුද්ධතං, පඤ්ඤාපයොගසම්පත්තියා, උපසමසුඛාධිගමෙන ච අනිරස්සාදං, තතො ඵච ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවීථිපට්ඨපත්තං. තත්ථ අලීනතාය පග්ගහෙ, අනුද්ධතතාය නිග්ගහෙ, අනිරස්සාදතාය සම්පහංසනෙ න

බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති. අලීනානුද්ධතතා හි ආරම්මණෙ
සමජ්ජවත්තං, අනිරස්සාදතාය සමච්චීප්පිප්පන්තං,
සමජ්ජවත්තියා වා අලීනං අනුද්ධතං.
සමච්චීප්පිප්පත්තියා අනිරස්සාදන්ති දට්ඨබ්බං. අයං
වුච්චති සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතාති අයං
අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බසමයෙ භාවනාවිත්තස්ස
පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අබ්‍යාවටතාසඬබ්බතං
පට්ඨකං අභිභුයා පෙක්ඛනා වුච්චති.
පට්ඨකංවික්ඛම්භනතො, විපස්සනාය
අධිට්ඨානභාවුපගමනතො ච උපචාරජ්ඣානම්පි සමාධාන
කිච්චනිජ්ජත්තියා පුග්ගලස්ස සමාහිතභාවසාධනං ඵවාති
තත්ථ සමධුරභාවෙනාහ “උපචාරං වා අජ්ජනං වා”ති.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඬගට්ඨානීයා ධම්මාති ඵත්ථ යං
වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.
අනුරොධවිරොධවිජ්ජහානවසෙන මජ්ඣත්තභාවො
උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඬගස්ස කාරණං තස්මිං සති
සිජ්ඣනතො, අසති ච අසිජ්ඣනතො. සො ච
මජ්ඣත්තභාවො විසයවසෙන දුට්ඨොති ආහ
“සත්තමජ්ඣත්තතා සඬබ්බාරමජ්ඣත්තතා”ති. තදුහයෙ ච
විරුජ්ඣනං පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඬගභාවනාය ඵච
දුරීකතන්ති අනුරුජ්ඣනස්සෙව පහානවිධිං දස්සතුං
“සත්තමජ්ඣත්තතා”ති ආදී වුත්තං. තෙනාහ
“සත්තසඬබ්බාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා”ති.
උපෙක්ඛාය හි විසෙසතො රාගො පට්ඨකං. තථා චාහ
“උපෙක්ඛා රාගබ්බුලස්ස විසුද්ධිමග්ගො”ති (විසුද්ධි.

1.267). ද්වීභාකාරෙහීති කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණං,
 අත්තසුඤ්ඤතාපච්චවෙක්ඛණන්ති ඉමෙහි ද්වීභි
 කාරණෙහි. ද්වීභෙවාති අවධාරණං
 සඬ්ඛ්‍යාසමානතාදස්සනත්ථං. සඬ්ඛ්‍යා ඵචෙත්ථ සමානා,
 න සඬ්ඛ්‍යයාං සබ්බථා සමානන්ති. අස්සාමිකභාවො
 අනත්තනියතා. සති හි අත්තනි තස්ස කිඤ්චනභාවෙන
 වීචරං, අඤ්ඤං වා කිඤ්චි අත්තනියං නාම සියා, සො පන
 කොචි නත්ථෙචාති අධිජ්ජායො. අනද්ධනියන්ති න
 අද්ධානක්ඛමං න චිරට්ඨාසි, ඉත්තරං අනිච්චන්ති
 අත්ථො. තාවකාලිකන්ති තස්සෙව වෙච්චනං.

මමායතීති මමත්තං කරොති “මමා”ති තණ්හාය
 පරිභ්ගය්හ තිට්ඨති.

මමායන්තාති මානං දබ්බං කරොන්තා.

අයං සතිපට්ඨානදෙසනා පුබ්බභාගමභ්ගවසෙන
 දෙසිතාති පුබ්බභාගියබොජ්ඣංචිගෙ සන්ධායාහ
 “බොජ්ඣංචිගපරිභ්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්ච”න්ති. සෙසං
 චුත්තනයත්තා සුච්ඤ්ඤයාමෙව.

බොජ්ඣංචිගපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුසච්චපබ්බවණ්ණනා

386. යථාසභාවතොති අවිපරිතසභාවතො.

බාධනක්ඛණතො යො යො වා සභාවො යථාසභාවො,
තතො, රුජ්ජනාදි කක්ඛලාදිසභාවතොති අත්ථො. ඡනිකං
සමුට්ඨාපිකන්ති පවත්තලක්ඛණස්ස දුක්ඛස්ස ඡනිකං
නිමිත්තලක්ඛණස්ස සමුට්ඨාපිකං. පුරිමතණ්හන්ති
යථාපරිග්ගහිතස්ස දුක්ඛස්ස නිබ්බන්තිතො පුරෙතරං
සිද්ධං තණ්හං. සිද්ධෙ හි කාරණෙ තස්ස ඵලුජ්ජන්ති. අයං
දුක්ඛසමුදයොති පජානාතීති යොජනා. අයං
දුක්ඛනිරොධොති එත්ථාපි ඵසෙව නයො. උභින්නං
අජ්ජවත්තින්ති දුක්ඛං, සමුදයො වාති ද්වින්නං
අජ්ජවත්තිනිමිත්තං, තදුභයං න පවත්ති එතායාති
අජ්ජවත්ති, අසඬ්ඛතා ධාතු. දුක්ඛං දුක්ඛසච්චං පරිජානාති
පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන පරිච්ඡන්දතීති දුක්ඛපරිජානතො,
අරියමග්ගො, තං දුක්ඛපරිජානනං. සෙසපදද්වයෙපි
ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුක්ඛසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

388. එවං චුත්තාති එවං උද්දෙසවසෙන චුත්තා.

සබ්බසත්තානං පරියාදානවචනං බ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන
ආමෙඬ්ඨනනිද්දෙසභාවතො. සත්තනිකායෙති සත්තානං
නිකායෙ, සත්තසට්ඨෙ සත්තසමුභෙති අත්ථො.
දෙවමනුස්සාදිහෙදාසු හි ගතීසු
භුමිමදෙවාදිබත්තියාදිහත්ථිආදිබුජ්ජපිපාසිකාදිතංතංජාතිවි
සිට්ඨො සත්තසමුභො සත්තනිකායො. නිජ්ජපරියායතො
බත්ඨානං පට්ඨාහිනිබ්බන්ති ජාතීති කත්වා “ඡනනං

ජාතී” ති වත්වා ස්වායං උප්පාදවිකාරො අපරිනිප්ඵන්තො
යෙසු බන්ධෙසු ඉච්ඡිතබ්බො, තෙ තෙනෙව සද්ධිං
දස්සෙතුං “සවිකාරාන” ත්තිආදි වුත්තං. සවිකාරානන්ති
උප්පාදසඬ්ඛානෙන විකාරෙන සවිකාරානං. ජාතීආදීනි හි
තීණි ලක්ඛණානි ධම්මානං විකාරවිසෙසාති.
“උපසග්ගමණ්ඩිතවෙච්චන” ත්ති ඉමිනා කෙවලං
උපසග්ගෙන පදවඬ්චනං කතන්ති දස්සෙති.
අනුපවිට්ඨාකාරෙනාති අණ්ඩකොසං, වත්ථිකොසඤ්ච
ඔගාහනාකාරෙන. නිබ්බන්තිසඬ්ඛානෙනාති ආයතනානං
පාරිපූරිසංසිද්ධිසඬ්ඛානෙන.

අථ වා ජනනං ජාතීති අපරිපුණ්ණායතනං ජාතිමාහ.
සඤ්ජාතීති සම්පුණ්ණායතනං. සම්පුණ්ණා හි ජාති
සඤ්ජාති. ඔක්කමනට්ඨෙන ඔක්කන්තීති
අණ්ඩජජලාබ්‍රජවසෙන ජාති. තෙ හි අණ්ඩකොසං,
වත්ථිකොසඤ්ච ඔක්කමන්තා පවිසන්තා විය පටිසන්ධිං
ගණ්හන්ති. අහිනිබ්බන්තනට්ඨෙන අහිනිබ්බන්තීති
සංසෙදජඔපපාතිකවසෙන. තෙ හි පාකටා එව හුත්වා
නිබ්බන්තන්ති. අහිබ්‍යන්තා නිබ්බන්ති අහිනිබ්බන්ති.
“ජනනං ජාතී” ත්තිආදි ආයතනවසෙන, යොනිවසෙන ව
ද්විහි ද්විහි පදෙහි සබ්බසත්තෙ පරියාදිසිත්වා ජාතිං
දස්සෙතුං වුත්තං. “තෙසං තෙසං සත්තානං...පෙ....
අහිනිබ්බන්තී” ති සත්තවසෙන වුත්තත්තා සම්මුතිකථා.
පාතුභාවොති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො
වා, තෙන “ආයතනානං පටිලාභො” ති ඉමස්ස පදස්ස

සඬිගහො දට්ඨබ්බො. අයමිපි හි පරමත්ථකථාති.
 එකවොකාරහවාදීසුති එකවතුපඤ්චවොකාරහවෙසු.
 තස්මිං බන්ධානං පාතුභාවෙ සති. ආයතනානං
 පටිලාහොති එකවතුවොකාරහවෙසු ද්විත්තං ද්විත්තං
 ආයතනානං වසෙන, සෙසෙසු රූපධාතුයං
 පටිසන්ධික්ඛණෙ උප්පජ්ජමානානං පඤ්චත්තං,
 කාමධාතුයං විකලාවිකලින්ද්‍රියානං වසෙන සත්තත්තං,
 නවත්තං, දසත්තං, පුනදසත්තං, එකාදසත්තඤ්ච
 ආයතනානං වසෙන සඬිගහො දට්ඨබ්බො.
 පාතුභවත්තානෙව, න කුතොපි ආගතාති. පටිලද්ධාති
 නාම හොන්ති සත්තසත්තානස්ස තස්ස
 සංවිජ්ජමානත්තා. ආයතනානං පටිලාහොති වා
 ආයතනානං අත්තලාහො වෙදිතබ්බො.

389. සභාවනිද්දෙදසොති සරූපනිද්දෙදසො.
 සරූපඤ්ඤෙතං ජිණ්ණකාය, යදිදං “ජරා”ති,
 “වයොහානීති වා. ජීරණමෙව ජීරණතා, ජීරත්තස්ස වා
 ආකාරො තා-සද්දෙන චුත්තොති ආහ
 “ආකාරභාවනිද්දෙදසො”ති. බණ්ඩිතදත්තා බණ්ඩිතා
 නාම උත්තරපදලොපෙන. යස්ස විකාරස්ස වසෙන
 සත්තො “බණ්ඩිතො”ති චුච්චති, තං බණ්ඩිච්චං. තථා
 පලිතාති අස්ස සන්තීති “පලිතො”ති චුච්චති, තං
 පාලිච්චං. වලිත්තවතාය වා වලි තවො අස්සාති
 වලිත්තවො.

එලූපවාරෙතාති එලවොහාරෙන.

390. වචනමෙව වචනතා, වචන්තස්ස වා ආකාරො
 තා-සද්දෙන චුත්තො. ඛන්ධා හිජ්ජන්තීති
 එකභවපරියාපන්තස්ස ඛන්ධසන්තානස්ස
 පරියොසානභූතා ඛන්ධා හිජ්ජන්ති, තෙනෙව හෙදෙන
 නිරොධනං අදස්සනං ගච්ඡන්ති, තස්මා හෙදො
 අන්තරධානං මරණං. මච්චුමරණන්ති මච්චුසඛ්ඛාතං
 එකභවපරියාපන්තජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදභූතං මරණං.
 තෙනාහ “න ඛණිකමරණ”න්ති. “මච්චු මරණ”න්ති
 සමාසං අකත්වා යො “මච්චු”ති චුච්චති හෙදො, යඤ්ච
 මරණං පාණවාගො, ඉදං චුච්චති මරණන්ති විසුං
 සම්ඛන්ධො න න යුජ්ජති. කාලකිරියාති මරණකාලො,
 අනතික්කමතීයත්තා විසෙසෙන “කාලො”ති චුත්තොති
 තස්ස කිරියා, අත්ථතො චුතිඛන්ධානං හෙදප්පත්තියෙව,
 කාලස්ස වා අන්තකස්ස කිරියාති යා ලොකෙ චුච්චති, සා
 චුති, මරණන්ති අත්ථො. අයං සබ්බාපි සම්මුතිකථාව “යං
 තෙසං තෙසං සත්තාන”න්තිආදිනා සත්තවසෙන
 චුත්තත්තා. අයං පරමත්ථකථා පරමත්ථතො
 ලබ්භමානානං රුජ්ජනාදිසභාවානං ධම්මානං
 විනස්සනජොතනාභාවතො.

අත්තාති භවති එත්ථ විත්තන්ති අත්තභාවො,
 ඛන්ධසමුභො, තස්ස නික්ඛෙපො නික්ඛිපනං, පාතනං
 විනාසොති අත්ථො. අට්ඨකථායංපන “මරණං
 පත්තස්සා”තිආදිනා නික්ඛෙපහෙතුතාය පතනං
 “නික්ඛෙපො”ති ඵලූපචාරෙන චුත්තන්ති දස්සෙති.

“ඛන්ධානං හෙදො” ති පඛන්ධවසෙන පවත්තමානස්ස
 ධම්මසමුහස්ස විනාසජොතනාති එකදෙසතො
 පරමත්ථකථා, “ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො” ති පනෙත්ථ
 න කොච්චොභාරලෙසො ජිති ආහ “ජීවිතින්ද්‍රියස්ස
 උපච්ඡෙදො පන සඛ්ඛාකාරතො පරමත්ථතො
 මරණ” ති. එවං සන්තෙපි යස්ස ඛන්ධහෙදස්ස
 පවත්තත්තා “තිස්සො මතො, චුස්සො මතො” ති
 වොහාරො හොති, සො හෙදො ඛන්ධජ්ජඛන්ධස්ස
 අනුපච්ඡින්නතාය “සම්මුතිමරණ” ති වත්තඛිඛතං
 අරහතීති ආහ “එතදෙව සම්මුතිමරණන්තිපි වුච්චතී” ති.
 තෙනාහ “ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදමෙව හී” තිආදි. සඛ්ඛසො
 පඛන්ධසමුච්ඡෙදො හි සමුච්ඡෙදමරණන්ති.

391. ඛ්‍යසනෙනාති අනත්ථෙඨන.

“ධම්මපට්ඨසම්භිදා” තිආදීසු (විහ. 721) විය ධම්ම-සද්දො
 හෙතුපරියායොති ආහ “දුක්ඛකාරණෙනා” ති.
 සොචනන්ති ලක්ඛිතඛිඛතාය සොචනලක්ඛණො.
 සොචිතස්ස සොචනකස්ස පුග්ගලස්ස, චිත්තස්ස වා
 හාවො සොචිතභාවො. අඛිභන්තරෙති අත්තභාවස්ස
 අන්තො. අත්තතො ලුඛසභාවතාය සොසෙන්තො.
 ථාමගමනෙන සමන්තතො සොසනවසෙන
 පරිසොසෙන්තො.

392. “ආදිස්ස ආදිස්ස දෙවන්ති පරිදෙවන්ති
එතෙනාති ආදෙවො” ති ආදෙවන-සද්දං කත්වා
අස්සුමොචනාදිවිකාරං ආපජ්ජන්තානං

තබ්බිකාරාපත්තියා සො සද්දො කාරණභාවෙන චුත්තො.
තං තං වණ්ණන්ති තං තං ගුණං. තස්සෙවාති
ආදෙවපරිදෙවස්සෙව. භාවනිද්දෙසාති “ආදෙවිතත්තං
පරිදෙවිතත්ත”න්ති භාවනිද්දෙසා.

393. නිස්සයභූතො කායො එතස්ස අත්ථිති කායිකං.
තෙනාහ “කායපසාදවත්ථුක”න්ති. දුක්කරං බමනං
එතස්සාති දුක්බමනං, සො එව අත්ථො සභාවොති
දුක්බමනට්ඨො, තෙන. සාතව්ධුරතාය අසාතං.

394. වෙනසි භවන්ති වෙනසිකං, තං පන යස්මා
චිත්තෙන සමං පකාරෙහි යුත්තං, තස්මා ආහ
“චිත්තසම්පයුත්ත”න්ති.

395. සබ්බවිසයපටිපත්තීනිචාරණවසෙන සමන්තතො
සීදනං සංසීදනං. උට්ඨාතුමිපි
අසක්කුණෙයාතාකරණවසෙන අතිබලවං, විරූපං වා
සීදනං විසීදනං. චිත්තකිලමථොති විසීදනාකාරෙන
චිත්තස්ස පරිබෙදො. උපායාසො, සයං න දුක්ඛො
දොසත්තා, සඬබාරක්ඛන්ධපරියාපන්තධම්මන්තරත්තා
වා. යෙ පන දොමනස්සමෙව “උපායාසො”ති වදෙය්සුං,
තෙ “උපායාසො තීහි බන්ධෙහි එකෙනායතනෙන
එකාය ධාතුයා සම්පයුත්තො, එකෙන බන්ධෙන
එකෙනායතනෙන එකාය ධාතුයා කෙහිවි
සම්පයුත්තො”ති (ධාතු. 249). ඉමාය පාළියා
පටික්ඛිපිතබ්බා. උප-සද්දො භුසත්ථොති ආහ “බලවතරං

ආයායො උපායායො”ති. ධම්මමත්තතාදීපනො
භාවනීද්දෙයො ධම්මතො අඤ්ඤස්ස
කත්තුඅභාවජොතනො, අසති ච කත්තරි තෙන
කත්තබ්බස්ස, පරිග්ගහෙනබ්බස්ස ච අභාවො ඵවාති ආහ
“අත්තත්තනියාභාවදීපකාභාවනීද්දෙයා”ති.

398. ජාතිධම්මානන්ති ඵත්ථ ධම්ම-සද්දො
පකතිපරියායොති ආහ “ජාතිසභාවාන”න්ති,
ජායනපකතිකානන්ති චුත්තං හොති. මග්ගභාවනාය
මග්ගභාවනිච්ඡාහෙතුකතා ඉච්ඡිතබ්බාති තාදීසං ඉච්ඡං
නිවත්තෙන්තො “විනා මග්ගභාවන”න්ති ආහ. අපරො
නයො න බො පනෙතන්ති යමෙතං “අහො වත මයං න
ජාතිධම්මා අස්සාම, න ච වත නො ජාති ආගච්ඡෙයායා”ති
ඵචං පහීනසමුදයෙසු අරියෙසු විජ්ජමානං
අජාතිධම්මත්තං, පරිනිබ්බුතෙසු ච විජ්ජමානං ජාතියා
අනාගමනං ඉච්ඡිතං, තං ඉච්ඡන්තස්සාපි මග්ගභාවනාය
විනා අප්පත්තබ්බතො, අනිච්ඡන්තස්සාපි භාවනාය
පත්තබ්බතො න ඉච්ඡාය පත්තබ්බං නාම හොතීති
ඵචමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

චක්ඛමානත්ථසම්පිණ්ඩනත්ථො පි-සද්දොති ආහ “උපරි
සෙසානි උපාදාය පි-කාරො”ති. යන්ති හෙතුඅත්ථෙ
කරණෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ “යෙනපි ධම්මෙනා”ති.
හෙතුඅත්ථො හි අයං ධම්ම-සද්දො, අලබ්භනෙයාභාවො
ඵත්ථ හෙතු වෙදිතබ්බො. තන්ති චා ඉච්ඡිතස්ස වත්ථුනො
අලබ්භනං, ඵචමෙත්ථ “යම්පිති යෙනපි”ති

විභක්තිවිපල්ලාසෙන අත්ථො චුත්තො. යදා පන යං-
සද්දො “ඉච්ඡ”න්ති එතං අපෙක්ඛති, තදා අලාභවිසිට්ඨා
ඉච්ඡා චුත්තා භොති. යදා පන “න ලභතී”ති එතං
අපෙක්ඛති, තදා ඉච්ඡාවිසිට්ඨො අලාභො චුත්තො භොති,
සො පන අත්ථතො අඤ්ඤො ධම්මො නත්ථී, තථාපි
අලභනෙය්‍යාවත්ථුගතා ඉච්ඡාව චුත්තා භොති.
සබ්බත්ථාති “ජරාධම්මාන”න්තිආදිනා ආගතෙසු
සබ්බවාරෙසු.

සමුදයසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

400. පුනඛවකරණං පුනොඛවො උත්තරපදලොපං
කත්වා මනො-සද්දස්ස විය පුරිමපදස්ස ඔ-කාරන්තතා
දට්ඨබ්බා. අථ වා සීලනට්ඨෙන ඉක-සද්දෙන
ගමිතත්ථත්තා කිරියාවාචකස්ස සද්දස්ස අදස්සනං
දට්ඨබ්බං යථා “අසුපහක්ඛනසීලො අසුපිකො”ති.
සම්මොභවිතොදනියං පන “පුනඛවං දෙති, පුනඛවාය
සංචත්තති, පුනඡ්ඡුනං භවෙ නිබ්බත්තෙතීති
පොනොඛවිකා”ති (විභ. අට්ඨ. 203) අත්ථො චුත්තො
සො “තද්ධිතා” ඉති බහුවචනනිද්දෙසතො, විචිත්තත්තා
වා තද්ධිතචුත්තියා, අභිධානලක්ඛණත්තා වා තද්ධිතානං
තෙසුපි අත්ථෙසු පොනොඛවිකසද්දසිද්ධි
සම්භවෙය්‍යාති කත්වා චුත්තො. තත්ථ කම්මුනා සහජාතා
පුනඛවං දෙති, අසහජාතා කම්මසභායභූතා පුනඛවාය
සංචත්තති, දුට්ඨාපි පුනඡ්ඡුනං භවෙ නිබ්බත්තෙතීති
දට්ඨබ්බා. නන්දනට්ඨෙන, රඤ්ජනට්ඨෙන ව

නන්දිරාගො, යො ව නන්දිරාගො, යා ව
 තණ්හායනටියෙන තණ්හා, උභයමෙතං එකත්ථං,
 බ්‍යඤ්ජනමෙව නානන්ති තණ්හා “නන්දිරාගෙන සද්ධිං
 අත්ථතො එකත්තමෙව ගතා”ති චුත්තා. තබ්භාවත්ථො
 හෙත්ථ සහ-සද්දො “සනිදස්සනා ධම්මා”ති ආදීසු (ධ. ස.
 දුකමාතිකා 9) විය. තස්මා නන්දිරාගසහගතාති
 නන්දිරාගභාවං ගතා සබ්බාසුපි අවත්ථාසු
 නන්දිරාගභාවස්ස අපච්චක්ඛාය වත්තනතොති අත්ථො.
 රාගසම්බන්ධෙන උප්පත්තස්සාති චුත්තං.
 රූපාරූපභවරාගස්ස විසුං චුච්චමානත්තා කාමභවෙ ඵච
 භවපත්ථනුප්පත්ති චුත්තාති වෙදිතබ්බා.

තස්මිං තස්මිං පියරූපෙ පඨමුප්පත්තිවසෙන
 “උප්පජ්ජති”ති චුත්තං, පුනස්පුනං පචත්තිවසෙන
 “නිවිසති”ති. පරියුට්ඨානානුසයවසෙන වා
 උප්පත්තිනිවෙසා යොජෙනබ්බා. සම්පත්තියන්ති
 මනුස්සසොභග්ගෙ, දෙවත්තෙ ව. අත්තනො චක්ඛුන්ති
 සවත්ථුකං චක්ඛුං වදති, සපසාදං වා මංසපිණ්ඩං.
 විප්පසන්තං පඤ්චපසාදන්ති
 පරිසුද්ධසුප්පසන්තනීලපීතලොහිතකණ්ඨඛදාතවණ්ණව
 න්තං. රජතපනාලිකං විය ඡිද්දං අබ්භන්තරෙ ඔදාතත්තා.
 පාමඬිගසුත්තං විය ආලම්බකණ්ණබද්ධං. තුඬිගා උච්චා
 දීසා නාසිකා තුඬිගනාසා, ඵචං ලද්ධවොභාරං අත්තනො
 සානං. “ලද්ධවොභාරා”ති වා පාඨො, තස්මිං සති තුඬිගා
 නාසා යෙසං තෙ තුඬිගනාසා, ඵචං ලද්ධවොභාරා සත්තා

අත්තනො සානන්ති යොජනා කාතබ්බා. ජීවිතං...පෙ....
 මඤ්ඤන්ති චණ්ණසණ්ඨානතො, කිච්චතො ච.
 කායං...පෙ.... මඤ්ඤන්ති ආරොහපරිණාහසම්පත්තියා.
 මනං...පෙ.... මඤ්ඤන්ති අතීතාදිඅත්ථචින්තනසමත්ථං.
 අත්තනා පටිලද්ධානි අජ්ඣත්තඤ්ච සරීරගන්ධාදීනි,
 බහිද්ධා ච විලෙපනගන්ධාදීනි. උජ්ජප්පමානා
 උජ්ජප්පතීති යදා උජ්ජප්පමානා හොති, තදා එත්ථ
 උජ්ජප්පතීති සාමඤ්ඤන ගහිතා උජ්ජපදකිරියා
 ලක්ඛණභාවෙන චුත්තා, විසයවිසිට්ඨා ච
 ලක්ඛිතබ්බභාවෙන. න හි සාමඤ්ඤවිසෙසෙහි
 නානත්තවොහාරො න හොතීති. උජ්ජප්පමානාති චා
 අනිච්ඡිතො උජ්ජපදො හෙතුභාවෙන චුත්තො,
 උජ්ජප්පතීති නිච්ඡිතො ඵලභාවෙන යදි උජ්ජප්පමානා
 හොති, එත්ථ උජ්ජප්පතීති.

නිරොධසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

401. “සබ්බානි නිබ්බානවෙච්චනානෙවා” ති වත්ථා
 තමත්ථං පාකටතරං කාතුං “නිබ්බානඤ්ඡි” තිආදි
 ආරද්ධං. තත්ථ ආගම්මාති නිමිත්තං කත්ථා.
 නිබ්බානහෙතුකො හි තණ්හාය අසෙසවීරාගනිරොධො.
 බයගමනවසෙන වීරජ්ජති. අජ්ජවත්තිගමනවසෙන
 නිරුජ්ඣති. අනපෙක්ඛතාය චජනවසෙන, හානිවසෙන
 චා චජීයති. පුන යථා නජ්ජවත්තති, තථා දුර බීජනවසෙන
 පටිනිස්සජ්ජීයති. බන්ධනභූතාය මොචනවසෙන මුච්චති.
 අසංකිලෙසවසෙන න අල්ලීයති. කස්මා පනෙතං

නිබ්බානං එකමෙව සමානං නානානාමෙහි චුච්චතීති?
 පටිපක්ඛනානතායාති දස්සෙත්තො “එකමෙව
 හී” තිආදිමාහ. සඬ්ඛතධම්මවිධුරසභාවත්තා නිබ්බානස්ස
 නාමානිපි ගුණනෙමිත්තිකත්තා සඬ්ඛතධම්මවිධුරානෙව
 භොන්තීති චුත්තං “සඬ්ඛසඬ්ඛතානං
 නාමපටිපක්ඛවසෙනා” ති. අසෙසං විරජ්ජති තණ්හා
 එත්ථාති අසෙසවිරාගොති. එස නයො සෙසෙසුපි. අයං
 පන විසෙසො – නත්ථි එතස්ස උජ්ජාදො, න චා එතස්මිං
 අධිගතෙ පුග්ගලස්ස උජ්ජාදොති අනුජ්ජාදො,
 අසඬ්ඛතධම්මො. “අජ්ජවත්ත” තිආදිසුපි ඉමිනා
 නයෙන අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. ආයුහනං සමුදයො,
 තජ්ජපටිපක්ඛවසෙන අනායුහනං.

තණ්හා අජ්ජහීනෙ සති යත්ථ උජ්ජජ්ජති, පහානෙ පන
 සති තත්ථ තත්ථෙවස්සා අභාවො සුදස්සිතොති ආහ
 “තත්ථෙව අභාවං දස්සෙතු” ති. අපඤ්ඤත්තිත්ති
 අපඤ්ඤාපනං, “තිත්ත අලාඛු අත්ථි” ති වොහාරාභාවං
 චා. තිත්තඅලාඛුවල්ලියා අජ්ජවත්තිං ඉච්ඡන්තො පුරිසො
 විය අරියමග්ගො, තස්ස තස්සා
 අජ්ජවත්තිනිත්තවිත්තස්ස මූලච්ඡෙදනං විය මග්ගස්ස
 නිබ්බානාරම්මණස්ස තණ්හාය පහානං, තදජ්ජවත්ති විය
 තණ්හාය අජ්ජවත්තිභූතං නිබ්බානං දට්ඨඛිබ්බං.

දුතියඋපමායං දක්ඛිණද්වාරං විය නිබ්බානං,
 වොරසාතකා විය මග්ගො. දක්ඛිණද්වාරෙ සාතිතාපි
 වොරා පච්ඡා “අට්ඨියං වොරා සාතිතා” ති චුච්චන්ති, එවං.

නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධාපි තණ්හා “චක්ඛාදීසු නිරුද්ධා”ති වුච්චති තත්ථ කිච්චකරණාභාවතොති දට්ඨබ්බං. පුරිමා වා උපමා මග්ගෙන නිරුද්ධාය “පියරූපසාතරූපෙසු නිරුද්ධා”ති වත්තබ්බතාදස්සනත්ථං වුත්තා, පච්ඡිමා නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධාය “පියරූපසාතරූපෙසු නිරුද්ධා”ති වත්තබ්බතාදස්සනත්ථං වුත්තාති අයං එතාසං විසෙසො.

මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

402. අඤ්ඤමග්ගපටික්ඛෙපනත්ථන්ති තිත්ථියෙහි පරිකප්පිතස්ස මග්ගස්ස දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදාභාවපටික්ඛෙපනත්ථං, අඤ්ඤස්ස වා මග්ගභාවපටික්ඛෙපො අඤ්ඤමග්ගපටික්ඛෙපො, තදත්ථං. “අය”න්ති පන අත්තනො, තෙසු ච හික්ඛුසු එකච්චානං පච්චක්ඛභාවතො ආසන්තපච්චක්ඛවචනං. ආරකත්තාති නිරුත්තිනයෙන අරියසද්දසිද්ධිමාහ. අරියභාවකරත්තාති අරියකරණො අරියොති උත්තරපදලොපෙන, පුග්ගලස්ස අරියභාවකරත්තා අරියං කරොතීති වා අරියො, අරියඵලපටිලාභකරත්තා වා අරියං ඵලං ලභාපෙති ජනෙතීති අරියො. පුරිමෙන චෙත්ථ අත්තනො කිච්චවසෙන, පච්ඡිමෙන ඵලවසෙන අරියනාමලාභො වුත්තොති දට්ඨබ්බො. චතුසච්චපටිච්චෙධාවහං කම්මට්ඨානං චතුසච්චකම්මට්ඨානං, චතුසච්චං වා උද්දිස්ස පවත්තං භාවනාකම්මං යොගිනො

සුඛවිසේසසානං යානභූතන්ති චතුසච්චකම්මට්ඨානං.
 පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි චට්ටං පචත්තිහෙතුභාවතො.
 පච්ඡිමානි විචට්ටං නිචත්තිතදධිගමුපායභාවතො. චට්ටෙ
 කම්මට්ඨානාහිනිවෙසො සරූපතො පරිග්ගහසඛිභාවතො.
 විචට්ටෙ තත්ථි අවිසයත්තා, විසයත්තෙ ච
 පයොජනාභාවතො. පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි
 උග්ගණ්හිත්වාති සම්බන්ධො. කම්මට්ඨානපාළියා හි
 තදත්ථසල්ලක්ඛණෙන චාචුග්ගතකරණං උග්ගහො.
 තෙනාහ “චාචාය පුනඡ්ඡුනං පරිචත්තෙන්තො”ති. ඉට්ඨං
 කන්තන්ති නිරොධමග්ගෙසු නින්තභාවං දස්සෙති, න
 අහිනන්දනං, තන්තින්තභාවොයෙච ච තත්ථ
 කම්මකරණං දට්ඨබ්බං.

එකපට්ඨෙධෙනෙවාති එකඤ්ඤාණෙනෙච
 පට්ඨිඡ්ඤානෙන. පට්ඨෙධො පට්ඨානාභාවෙන විසයෙ
 නිස්සඛිගචාරසඛිඛාතං නිබ්බිඡ්ඤානං. අහිසමයො
 අචිරඡ්ඤාත්ථා විසයස්ස අධිගමසඛිඛාතො අචබ්බොධො.
 “ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛං, න ඉතො හියොයා”ති
 පරිච්ඡින්දිත්ථා ජානනමෙච චුත්තනයෙන පට්ඨෙධොති
 පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධො, තෙන. ඉදඤ්ච යථා තස්මිං ඤ්ඤාණෙ
 පචත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛස්ස සරූපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො
 න හොති, තථා පචත්තිං ගහෙත්ථා චුත්තං, න පන
 මග්ගඤ්ඤාණස්ස “ඉදං දුක්ඛං”ත්තිආදිනා (ම. නි. 2.484;
 3.104) පචත්තනතො. පහිනස්ස පුන අප්පහාතබ්බතාය
 පකට්ඨං භානං චජනං සමුච්ඡින්දනං, පහානමෙච

චූත්තනයෙන පටිච්චේධොති පහානපටිච්චේධො, තෙන.
අයම්පි යස්මිං කිලෙසෙ අප්පභීයමානෙ මග්ගභාවනාය න
භවිතඛිබ්බං, අසති ච මග්ගභාවනාය යො උප්පජ්ජේයා,
තස්ස කිලෙසස්ස පටිසාතං කරොන්තස්ස
අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තස්ස ඤාණස්ස
තථාපචත්තියං පටිසාතාභාවෙන නිස්සඬිගචාරං උපාදාය
ඵචං චූත්තො. සච්ඡිකිරියා පච්චක්ඛකරණං
අනුස්සවාකාරපරිචිතක්කාදිකෙ මුඤ්ඤිත්වා සරූපතො
ආරම්මණකරණං “ඉදං ත”ත්ති යථාසභාවතො ගහණං,
සා ඵච චූත්තනයෙන පටිච්චේධොති
සච්ඡිකිරියාපටිච්චේධො, තෙන. අයං පනස්ස ආචරණස්ස
අසමුච්ඡින්දනතො ඤාණං නිරොධං ආලම්බිතුං න
සක්කොති, තස්ස සමුච්ඡින්දනතො තං සරූපතො
විභාවෙන්තමෙව පචත්තතීති ඵචං චූත්තො. භාවනා
උප්පාදනා, වඬිඪනා ච. තත්ථ පයමමග්ගෙ
උප්පාදනට්ඨේන, දුතියාදීසු වඬිඪනට්ඨේන, උභයත්ථාපි
වා උභයථාපි වෙදිතඛිබ්බං. පයමමග්ගෙපි හි යථාරහං
චූට්ඨානගාමිතියං පචත්තං පරිජානනාදිං වඬිඪේන්තො
පචත්තොති වඬිඪනට්ඨේන භාවනා සක්කා විඤ්ඤාතුං.
දුතියාදීසුපි අප්පභීනකිලෙසප්පහානතො,
පුග්ගලන්තරභාවසාධනතො ච උප්පාදනට්ඨේන භාවනා
සක්කා විඤ්ඤාතුං, සා ඵච චූත්තනයෙන පටිච්චේධොති
භාවනාපටිච්චේධො, තෙන. අයම්පි හි යථා ඤාණෙ
පචත්තෙ පච්ඡා මග්ගධම්මානං සරූපපරිච්ඡේදෙ

සම්මොහො න හොති, තථා පවත්තිමෙව ගහෙත්වා
චුත්තො.

තිට්ඨන්තු තාව යථාධිගතා මග්ගධම්මා,
යථාපවත්තෙසු ඵලධම්මෙසුපි අයං
යථාධිගතසච්චධම්මෙසු විය විගතසම්මොහොව හොති.
තෙනෙවාහ “දිට්ඨධම්මො පත්තධම්මො විදිතධම්මො
පරියොගාච්ඡධම්මො”ති (මහාව. 18; දී. නි. 1.299; ම.
නි. 2.69) යතො සචස්ස ධම්මතාසඤ්චොදිතා
යථාධිගතසච්චධම්මාලම්බනියො මග්ගවීථිතො පරතො
මග්ගඵලපහිනාවසිට්ඨකිලෙසනිබ්බානානං
පච්චචෙක්ඛණා පවත්තන්ති, දුක්ඛසච්චම්මොපි
සක්කායදිට්ඨිආදයො. අයඤ්ච අත්ථවණ්ණනා
“පරිඤ්ඤාහිසමයෙනා”තිආදීසුපි විභාවෙතබ්බා.
ඵකාහිසමයෙන අහිසමෙතීති ඵත්ථාහ විතණ්ඩවාදී
“අරියමග්ගඤ්ඤාණං චතුසු සච්චෙසු නානාහිසමයවසෙන
කිච්චකර”න්ති, සො අහිධම්මෙ (කථා. 274)
ඔධිසොකථාය සඤ්ඤාපෙතබ්බො. ඉදානි තමෙව
ඵකාහිසමයං විත්ථාරවසෙන විභාවෙතුං
“ඵවමස්සා”තිආදී චුත්තං. “පුබ්බහාගෙ...පෙ....
පට්චෙධො හොතී”ති කස්මා චුත්තං, නනු පට්චෙධො
පුබ්බහාගියො න හොතීති? සච්චමෙතං නිජ්ජරියායතො,
ඉධ පන උග්ගහාදිවසෙන පවත්තො අවබොධො
පරියායතො තථා චුත්තො. පට්චෙධනිමිත්තත්තා වා
උග්ගහාදිවසෙන පවත්තං දුක්ඛාදීසු පුබ්බහාගෙ ඤ්ඤාණං
“පට්චෙධො”ති චුත්තං, න පට්චිජ්ඣකතසභාවං.

කිව්වතොති පුබ්බභාගෙහි දුක්ඛාදිඤ්ඤාණෙහි
කාතබ්බකිව්වස්ස ඉධ නිජ්ජන්තිතො, ඉමස්සෙව වා
ඤ්ඤාණස්ස දුක්ඛාදිජපකාසනකිව්වතො, පරිඤ්ඤාදිතොති
අත්ථො. ආරම්මණපට්ඨෙධොති සච්ඡිකිරියාපට්ඨෙධමාහ.
සාති පච්චචෙක්ඛණා. ඉධාති ඉමස්මිං යානෙ. උග්ගහාදීසු
ච්චිවමානෙසු න චුක්ඛා අනවසරත්ඛා. අධිගමෙ හි සති
තස්සා සියා අවසරො.

තංයෙව හි අනවසරං දස්සෙතුං “ඉමස්ස වා”තිආදී
චුක්ඛං. පුබ්බෙ පරිග්ගහතොති කම්මට්ඨානපරිග්ගහතො
පුබ්බෙ. උග්ගහාදිවසෙන සච්චානං පරිග්ගණ්හනඤ්ඤි
පරිග්ගහො. තථා තාති පරිග්ගණ්හනතො
මනසිකාරදළ්භතාය පුබ්බභාගියා දුක්ඛපරිඤ්ඤාදයො
හොත්ති යෙවාති ආහ “පරිග්ගහතො පට්ඨාය හොති”ති.
අපරභාගෙහි මග්ගක්ඛණෙ. දුද්දසත්ඛාති අත්තනො
පචත්තික්ඛණවසෙන පාකටානිපි පකතිඤ්ඤාණෙන
සභාවරසතො දට්ඨුං අසක්කුණෙයාත්ඛා. ගම්භීරෙනෙව
ච භාවනාඤ්ඤාණෙන, තථාපි මත්ථකජ්ජත්තෙන
අරියමග්ගඤ්ඤාණෙනෙව යාථාවතො පස්සිතබ්බත්ඛා
ගම්භීරාති. තෙනාහ “ලක්ඛණපට්ඨෙධතො පන උභයමිපි
ගම්භීර”න්ති. ඉතරාති අසංකිලිට්ඨඅසංකිලෙසිකතාය
අච්චන්තසුඛජ්ජත්තාය අනුජ්ජත්තිභවතාය,
අනුජ්ජන්තපුබ්බතාය ච පචත්තිවසෙන අපාකටත්ඛා ච
පරමගම්භීරත්ඛා, තථා පරමගම්භීරඤ්ඤාණෙනෙව
පස්සිතබ්බතාය පකතිඤ්ඤාණෙන දට්ඨුං න

සක්කුණෙයානීති දුද්දසානී. තෙනාහ “ඉතරෙසං
පනා” තිආදි. පයොගොති කිරියා, වායාමො වා. තස්ස
මහත්තකරස්ස ඉච්ඡිතබ්බතං, දුක්කරතරතඤ්ච උපමාහී
දස්සෙති “හවග්ගග්ගහණත්ථ” තිආදිනා.
පට්ඨෙධක්ඛණෙති අරියස්ස මග්ගස්ස
චතුසච්චසම්පට්ඨෙධක්ඛණෙ. එකමෙව තං ඤාණන්ති
දුක්ඛාදීසු පරිඤ්ඤාදිකිච්චසාධනාවසෙන එකමෙව තං
මග්ගඤාණං හොති.

ඉමෙසු තීසු යානෙසුති ඉමෙසු විරමිතබ්බතාවසෙන
ජොතිතෙසු තීසු කාමඛ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කචත්ථුසු. විසුං
විසුං උප්පන්තස්ස තිවිධඅකුසලසච්චකප්පස්ස.
පදපච්ඡෙදතොති එත්ථ ගතමග්ගො “පද” තිච්චති,
යෙන ච උපායෙන කාරණෙන කාමවිතක්කො
උප්පජ්ජති, සො තස්ස ගතමග්ගොති තස්ස පච්ඡෙදො
සාතො පදපච්ඡෙදො, තතො පදපච්ඡෙදතො.
අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනං අනුප්පත්තිසාධනං, තස්ස
වසෙන. මග්ගකිච්චසාධනෙන මග්ගභිගං පුරයමානො
එකොච තිවිධකිච්චසාධනො කුසලසච්චකප්පො
උප්පජ්ජති. තිවිධාකුසලසච්චකප්පසමුච්ඡෙදනමෙව
හෙත්ථ තිවිධකිච්චසාධනං දට්ඨබ්බං. ඉමිනා නයෙන
“ඉමෙසු චතුසු යානෙසු” තිආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

මුසාවාදාවෙරමණිආදයොති එත්ථ යස්මා
සික්ඛාපදවිහභිගෙ (විහ. 703) විරතිචෙනනා, සබ්බෙ
සම්පයුත්තධම්මා ච සික්ඛාපදානීති ආගතානීති තත්ථ

පධානානං විරතීවෙනනානං වසෙන “විරතියොපි
 හොන්ති වෙනනායොපි”ති (විහ. අට්ඨ. 703)
 සම්මාහවිනොදනීයං චුත්තං, තස්මා කෙච්චි “ආදි-
 සද්දෙන න කෙවලං පිසුණුවාවා වෙරමණ්ඤාදීනංයෙව
 සඬිගහො, අථ ඛො තාදිසානං වෙනනානම්පි
 සඬිගහො”ති වදන්ති, තං පුබ්බභාගවසෙන
 චුච්චමානත්තා යුජ්ජෙය්‍යා, මුසාවාදාදීහි විරමණකාලෙ චා
 විරතියො, සුභාසිතාදිවාචාභාසනාදිකාලෙ ච වෙනනායො
 යොජෙතබ්බා, මග්ගක්ඛණෙ පන විරතියොව ඉච්ඡිතබ්බා
 වෙනනානං අමග්ගඬිගත්තා. එකස්ස ඤාණස්ස
 දුක්ඛාදිඤාණතා විය, එකාය විරතියා
 මුසාවාදාදිවිරතිභාවො විය ච එකාය වෙනනාය
 සම්මාවාචාදිකිච්චත්තයසාධනසභාවාභාවා
 සම්මාවාචාදිභාවාසිද්ධිතො, තංසිද්ධියං
 අඬිගත්තයතාසිද්ධිතො ච.

හික්ඛුස්ස ආජීවහෙතුකං කායවච්චුච්චරිතං නාම
 අයොනියො ආහාරපරියෙසනහෙතුකමෙව සියාති ආහ
 “ඛාදනීය...පෙ.... දුච්චරිත”න්ති.
 කායවච්චුච්චරිතග්ගහණඤ්ච කායවච්ච්චාරෙයෙව
 ආජීවපකොපො, න මනොද්චාරෙති දස්සනත්ථං.
 තෙනාහ “ඉමෙසුයෙව සත්තසු යානෙසු”ති.

අනුජ්ජන්තානන්ති අසමුදාවාරවසෙන චා
 අනනුභූතාරම්මණවසෙන චා අනුජ්ජන්තානං. අඤ්ඤථා
 හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනුජ්ජන්තා පාපකා අකුසලා

ධම්මා නාම න සන්ති. තෙනාහ “එකස්මිං භවෙ”ති ආදී. යස්මිං භවෙ අයං ඉමං වීරියං ආරහති, තස්මිං එකස්මිං භවෙ. ජනෙතීති උප්පාදෙති. තාදිසං ඡන්දං කුරුමානො එවං ඡන්දං ජනෙති නාම. වායාමං කරොතීති පයොගං පරක්කමං කරොති. වීරියං පවත්තෙතීති කායිකචෙතසිකවීරියං පකාරතො වත්තෙති. වීරියෙන චිත්තං පග්ගහිතං කරොතීති තෙනෙව සහජාතවීරියෙන චිත්තං උක්ඛිපෙන්නො කොසජ්ජපාතතො නිසෙධනෙන පග්ගහිතං කරොති. පදහනං පවත්තෙතීති පධානං වීරියං කරොති. පටිපාටියා පනෙතාති වත්තාරි පදානි ආසෙවනාභාවනාබහුලීකම්මසාතච්චකිරියාහි යොජෙතඛ්ඛානි.

උප්පන්තපුබ්බානන්ති සදිසවොභාරෙන චුත්තං. භවති හි තංසදිසෙසු තඛ්ඛොභාරො යථා “සා එව තිත්තිරි, තානි එව ඔසධානී”ති. තෙනාහ “ඉදානි තාදිසෙ”ති. උප්පන්තානන්ති “අනුප්පන්තා”ති අවත්තඛ්ඛතං ආපන්තානං. පභානායාති පජ්හනත්ථාය. අනුප්පන්තානං කුසලානන්ති එත්ථ කුසලාති උත්තරිමනුස්සධම්මා අධිප්පෙතා, තෙසඤ්ච උප්පාදො නාම අධිගමො පටිලාභො, තජ්පටික්ඛෙපෙන අනුප්පාදො අජ්පටිලාභොති ආහ “අජ්පටිලද්ධානං පයමජ්ඣානාදීන”න්ති. “ධීතියා වීරියං ආරහතී”ති චුත්තෙ න ඛණධීති අධිප්පෙතා තදත්ථං වීරියාරඛ්ඛෙන පයොජනාභාවතො, අථ ඛො පඛන්ධධීති අධිප්පෙතාති

ආහ “පුනඡ්ඡුනං උප්පත්තිපබන්ධවසෙන ධීතත්ථ”න්ති.
සම්මුස්සනං පටිපක්ඛධම්මවසෙන අදස්සනමුපගමනන්ති
තප්පටික්ඛෙපෙන අසම්මුස්සනං අසම්මොසොති ආහ
“අසම්මොසොයාති අවිනාසනත්ථ”න්ති. භියොඤාභාවො
පුනඡ්ඡුනං භවනං, සො පන උපරුපරි උප්පත්තිති ආහ
“උපරිභාවායා”ති. වෙපුල්ලං අභිඤ්ඤාප්පවත්තියා
පගුණබලවභාවාපත්තිති චුත්තං “වෙපුල්ලායාති
විපුලභාවායා”ති, මහන්තභාවායාති අත්ථො. භාවනාය
පරිපුරණත්ථන්ති ඤානාදිභාවනාපරිබුහනත්ථං.

චතුසු යානෙසුති අනුප්පන්තාකුසලානුප්පාදනාදීසු
චතුසු යානෙසු. කිච්චසාධනවසෙනාති චතුබ්බිධස්සපි
කිච්චස්ස එකඡ්ඤං නිප්ථාදනවසෙන.

ඤානාති පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි නානාති යදිපි
සමාධිඋපකාරකෙහි
අභිනිරොපනානුමඡ්ඡනසම්පියායනබුහනසන්තසුබසභා
වෙහි විතක්කාදීහි සම්පයොගහෙදතො
භාවනාතිසයප්පවත්තානං චතුන්තං ඤානානං වසෙන
සම්මාසමාධි විහත්තො, තථාපි වායාමො විය
අනුප්පන්තාකුසලානුප්පාදනාදිචතුරායාමකිච්චං, සති විය
ච අසුභාසුඛානිච්චානත්තෙසු කායාදීසු
සුභාදිසඤ්ඤාප්පභානචතුසතිකිච්චං, එකො සමාධි
චතුඤානසමාධිකිච්චං න සාධෙතිති පුබ්බභාගෙපි
පඨමඡ්ඤානසමාධි එව මග්ගක්ඛණෙපි, තථා
පුබ්බභාගෙපි චතුත්ථඡ්ඤානසමාධි එව මග්ගක්ඛණෙ පීති

අත්පො. නානාමග්ගවසෙනාති

පයමමග්ගාදිනානාමග්ගවසෙන ක්කානාති නානා.

දුකියාදයොපි මග්ගා දුකියාදීනං ක්කානානං. අයං පනස්සාති

එත්ථ මග්ගභාවෙන චතුබ්බිධමිපි එකත්තෙන ගහෙත්වා

“අස්සා”ති චුත්තං, අස්ස මග්ගස්සාති අත්පො. අයන්ති

පන අයං ක්කානවසෙන

සබ්බසදිසසබ්බාසදිසෙකච්චසදිසතා විසෙසො.

පාදකජ්ඣානනියමෙන හොතීති ඉධ

පාදකජ්ඣානනියමං ධුරං කත්වා චුත්තං, යථා චෙත්ථ,

එවං සම්මොභවිතොදනියමිපි (විභ. අට්ඨ. 205).

අට්ඨසාලිනියං (ධ. ස. අට්ඨ. 350) පන විපස්සනානියමො

චුත්තො සබ්බවාදාවිරොධතො, ඉධ පන

සම්මසිතජ්ඣානපුග්ගලජ්ඣාසයවාදනිචත්තනතො

පාදකජ්ඣානනියමො චුත්තො. විපස්සනානියමො පන

සාධාරණත්තා ඉධාපි න පටික්ඛිත්තොති දට්ඨබ්බො.

අඤ්ඤෙ ච ආචරියවාදා පරතො චක්ඛමානා විභජිතබ්බාති

යථාචුත්තමෙව තාව පාදකජ්ඣානනියමං විභජන්තො

ආහ “පාදකජ්ඣානනියමෙන තාවා”ති.

පයමජ්ඣානිකො හොති, යස්මා ආසන්තපදෙසෙ

චුට්ඨිතසමාපත්ති මග්ගස්ස අත්තනො සදිසභාවං කරොති

භූමිවණ්ණො විය ගොධාවණ්ණස්ස. පරිපුණ්ණානෙව

හොන්තීති අට්ඨ සත්ත ච හොන්තීති අත්පො. සත්ත

හොන්ති සම්මාසඬිකප්පස්ස අභාවතො. ඡ හොන්ති

පිතිසම්බොජ්ඣධිගස්ස අභාවතො.

මග්ගභිගබ්බොජ්ඣානං සත්තජභාවං අතිදිසති “එස
 නයො”ති. අරුපෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං...පෙ....
 චුත්තං අට්ඨසාලිනියන්ති අධිජ්ජායො. නනු තත්ථ
 “අරුපෙ තිකචතුක්කජ්ඣානං උජ්ජජ්ජති”ති (ධ. ස.
 අට්ඨ. 350) චුත්තං, න “චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං”න්ති?
 සච්චමෙතං, යෙසු පන සංසයො අත්ථී, තෙසං
 උජ්ජත්තිදස්සනෙන, තෙන අත්ථතො
 “චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං උජ්ජජ්ජති”ති චුත්තමෙව
 ගොතීති එවමාහාති වෙදිතබ්බං. සමුදායඤ්ච
 අපෙක්ඛිත්වා “තඤ්ච ලොකුත්තරං, න ලොකිය”න්ති
 ආහ “අවයවෙකත්තං ලිඛිගසමුදායස්ස විසෙසකං
 ගොතී”ති. චතුත්ථජ්ඣානමෙව හී තත්ථ ලොකියං
 උජ්ජජ්ජති, න චතුක්කං, පඤ්චකං වාති. එත්ථ කථන්ති
 පාදකජ්ඣානස්ස අභාවා කථං දට්ඨබ්බන්ති අත්ථො.
 තංඤ්චානිකාවස්ස තත්ථ තයො මග්ගා උජ්ජජ්ජන්ති,
 තජ්ඣානිකංපට්ඨමච්චලාදිං පාදකං කත්වා
 උපරිමග්ගභාවනායාති අධිජ්ජායො.
 තිකචතුක්කජ්ඣානිකං පන මග්ගං භාවෙත්වා තත්ථ
 උජ්ජන්තස්ස අරුපචතුත්ථජ්ඣානං, තජ්ඣානිකං
 ඵලඤ්ච පාදකං කත්වා උපරිමග්ගභාවනාය
 අඤ්ඤාකානිකාපි උජ්ජජ්ජන්තීති, ඤානචගාදිනියාමිකා
 පුබ්බාහිසච්චාරසමාපත්තිපාදකං, න සම්මසිතබ්බාති
 ඵලස්සාපි පාදකතා දට්ඨබ්බා.

කෙච්චි පනාති මොරවාපිමහාදත්තත්ථෙරං සන්ධායාහ.
 පුන කෙච්චි තිපිටකචුළාභයත්ථෙරං. තතියවාරෙ කෙච්චිති

“පාදකඡ්ඤානමෙව නියමෙතී” ති ඵ්වං වාදිනං
තිපිටකචූළනාගත්ථෙරඤ්චෙව අනන්තරං චුත්තෙ ද්වෙ ව
ථෙරෙ යපෙත්වා ඉතරෙ ථෙරෙ සන්ධාය වදති.

403. සසන්තතිපරියාපන්තානං දුක්ඛසමුදයානං
අප්පවත්තිභාවෙන පරිග්ගය්හමානො නිරොධොපි
සසන්තතිපරියාපන්තො විය හොතීති කත්වා චුත්තං
“අත්තනො වා චත්තාරි සච්චානී” ති. පරස්ස වාති ඵත්ථාපි
ඵසෙව නයො. තෙනාහ භගවා “ඉමස්මිංයෙව
ඛ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සසඤ්ඤිමිහි සමනකෙ
ලොකඤ්ච පඤ්ඤාපෙමි, ලොකසමුදයඤ්ච පඤ්ඤාපෙමි,
ලොකනිරොධඤ්ච පඤ්ඤාපෙමි,
ලොකනිරොධගාමිනිපටිපදඤ්ච පඤ්ඤාපෙමි” ති (සං. නි.
1.107; අ. නි. 4.45) කථං පන ආදිකම්මිකො
නිරොධමග්ගසච්චානි පරිග්ගණ්හාතීති?
අනුස්සවාදිසිද්ධමාකාරං පරිග්ගණ්හාතී. ඵ්වඤ්ච කත්වා
ලොකුත්තරබොජ්ඤාසිගෙ උද්දිස්සාපි පරිග්ගහො න
විරුජ්ඤති. යථාසම්භවතොති සම්භවානුරූපං, යපෙත්වා
නිරොධසච්චං සෙසසච්චවසෙන සමුදයවයාති
වෙදිතඛිඛාති අත්ථො.

වතුසච්චපඛිඛවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

404. “අට්ඨිකසච්චලිකං සමංස” ත්තිආදිකා සත්ත
සිවථිකා අට්ඨිකකම්මට්ඨානතාය ඉතරාසං

උද්ධුමානකාදීනං සභාවෙනෙවාති නවන්තං සිවථිකානං
 අප්පනාකම්මට්ඨානතා චුත්තා. ද්වෙයෙවාති ආනාපානං,
 ද්වත්තිංසාකාරොති ඉමානි ද්වෙයෙව. අහිනිවෙසොති
 විපස්සනාහිනිවෙසො, සො පන
 සම්මසනියධම්මපරිග්ගහො. ඉරියාපථා, ආලොකිතාදයො
 ච රූපධම්මානං අවත්ථාවිසෙසමත්තතාය න
 සම්මසනුපගා විඤ්ඤත්තිආදයො විය.
 නීවරණඛොජ්ඣධිගා ආදිතො න පරිග්ගහෙනබ්බාති
 චුත්තං “ඉරියාපථ...පෙ.... න ඡායතී”ති.
 කෙසාදිඅපදෙසෙන තදුපාදානධම්මා විය
 ඉරියාපථාදිඅපදෙසෙන තදවත්ථා රූපධම්මා
 පරිග්ගස්හන්ති, නීවරණාදිමුඛෙන ච තංසම්පයුත්තා,
 තංනිස්සයධම්මාති අධිප්පායෙන මහාසිවත්ථෙරො ච
 ඉරියාපථාදීසුපි “අහිනිවෙසො ඡායතී”ති අවොච. “අත්ථි
 නු ඛො මෙ”තිආදි පන සභාවතො ඉරියාපථාදීනං
 ආදිකම්මිකස්ස අනිච්ඡතභාවදස්සනං. අපරිඤ්ඤාපුබ්බිකා
 හි පරිඤ්ඤාති.

කාමං “ඉධ හික්ඛවෙ හික්ඛු”තිආදිනා
 උද්දෙසනිද්දෙසෙසු තත්ථ තත්ථ හික්ඛුග්ගහණං කතං
 තංපට්ඨපත්තියා හික්ඛුභාවදස්සනත්ථං, දෙසනා පන
 සබ්බසාධාරණාති දස්සෙතුං “යො හි කොචි හික්ඛවෙ”
 ඉච්චෙච චුත්තං, න හික්ඛු යෙවාති දස්සන්තො “යො හි
 කොචි හික්ඛු චා”තිආදිමාහ. දස්සනමග්ගෙන
 ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්ථා ඡානන්තී සිඛාප්පත්තා

අග්ගමග්ගපඤ්ඤා අඤ්ඤා නාම, තස්ස ඵලභාවතො
අග්ගඵලං ජීති ආහ “අඤ්ඤාති අරහත්ත”න්ති.

අප්පතරෙපි කාලෙ සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවං
දස්සෙත්තොති යොජනා. නිය්‍යාතෙත්තොති
නිගමෙත්තො.

මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.